

a Die 31 Martij 1659
pro 10 Kr.

DE TVENDA BONA VALETVDINE, LIBELLVS EOBANI Hessi, commentarijs doctissimis à Ioanne Placotomo, Professore Medico quondam in Academia Regiomontana illustratus.

In quibus multa eruditè explicantur, studiosis Philosophiæ plurimum profutura.

Accesserunt & alia nonnulla lectu non indigna, quæ versa pagina indicabit.

Cum Inuictiss. Cæsareæ Maiestatis Gratia & Priuilegio ad octennium.

FRANC. Apud Hæred. Chr. Egen.

ANNO M. D. LXXXII.

Accesserunt huic libello.

Eiusdem Io. Placo. de natura, & viribus Cereuisiarum & mulsarum, opusculum.

Eiusdem de causis, præseruatione, & curatione Ebrietatis, dissertationes.

Item de causa couiuncta, erudita dissertatio eiusdem.

Medicinæ encomion, ex Desiderio Erasmo Roterodamo, per Eobanum Hessum versu redditum, ad Martinum Hunum.

Chorus illustrium Medicorum, in Musæo clarissimi Medici Dn. Doctoris Georgij Sturtiadæ, pictus Erphordiæ, per Eobanum Hessum.

Chorus Musarum in eodem Musæo, per eundem Eob. Heß.

Ἑξάστιχον *eiusdem in Mensam facultatis artium inclytæ Erphordianæ Academiæ.*

Disticha eiusdem de Monasterio Vuestphaliæ vrbe ab Anabaptistarum impietate vindicata.

Strabi Galli poëtæ & Theologi doctißimi Hortulus amœnißimus.

Cœna Baptistæ Fieræ Mantuani, de Herbarum virtutibus, & ea medicæ artis parte, quæ in victus ratione consistit.

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, AC DOMINO, Domino Erico, Dei gratia Suecorum, Gotthorum, Vandalorumq́; electo Regi, Domino suo clementissimo.

SVperiori Anno enarraui quibusdã Scholasticis Carmina Eobani Hessi, de sanitate tuenda, inter quos & plurimi & diligentes Sueci fuerunt, qui tandem absoluto opusculo, à me etiam atq; etiam petierunt, vt locos, quos addere inter enarrandum solebam, & si quas haberem Annotationes domi con-

ſcriptas, publicarē. Quod cùm honeſtum, & non infrugiferum iuuentuti ſtudioſæ putarem, nō denegandū duxi. Quoniam verò ipſorum id potiſsimùm cauſa facerem, viſum eſt meas lucubrationes T. S. dedicare: Aiunt enim, et ſanctè affirmant, S. T. incredibili ſtudio literarum teneri, et amore ingenuarum artium mirabiliter flagrare: quæ res mihi animum addidit, vt non vererer ipſorum petitioni obtemperare. Nec dubito, quin S. T. pro ſuo ſingulari literarū ardore, æquo animo ſit hæc qualiacunq; amplexura. Decet autem, & ſalutare Rebuſpublicis

est, principes in tenera ætate, nō solùm pietate syncera imbui, atque ad honestas actiones, sed etiam ad temperantiam, quæ multarum virtutum parens est, adsuefieri. Docet hic libellus nihil aliud, quàm quomodo rebus ad vitæ sustentationem necessarijs rectè uti debeamus, & quæ mediocritas in cibis, potu, somno, vigilijs, exercitijs, & reliquis medijs sit seruanda. Et quanquam non dubito, præceptorem S. T. virum doctißimum, hanc partem educationis non neglige re, sed quæ ad temperantiam faciunt, tum docere fideliter, tum etiam suo exemplo sedulò de-

monſtrare: Spero tamen tractationem, quæ integrum locũ continet, T. S. nec iniucundã lectu, nec inutilem in vita futuram. Iucundũ certè eſt liberalibus ingenijs, et piè honeſteq́ inſtitutis, etiam cauſas communium præceptorum videre, & non ſolùm nudas præceptiones diſcere, ne tantùm opinione aliorum ducantur, ſed vt iudicio rebus ad vitam diuinitùs conceſsis, fruantur. Verùm pauci Heroum filij ſunt, qui hæc vel credãt, vel ſequantur. Plerique delitias & inanes voluptates, quibus non tantùm corpus, ſed etiam animũ perdunt, ſectantur: alij præ

maturè, nondum cõfirmato iudicio, è scholis ad aulicam vitã negotiaq́; tum forensia, tum bellica traducuntur. A quorum numero S. T. longißimè abesse Ecclesiæ Dei causa gaudeo, & Suetiæ regno amplißimo gratulor. Quod cùm ita sit, nolo T. S. lõga oratione hortari, & quasi currenti calcar addere. Pergat modò, vt cœpit, & omnino sibi persuadeat, non tam opibus pollere, quàm literis & virtute reliquos antecellere, regium esse: nec vllum pulchrius regni ornamentum, aut firmius præsidium rege pio, & virtute prædito. Quapropter Rex Serenißi-

me, magnoperè peto, vt hoc meum ſtudium boni conſulas, & munuſculum exiguum animo prompto accipias. Quod ſi intellexero, magna me voluptate affectum, et præmium debitum laborum conſecutum eſſe exiſtimabo. Chriſtus faxit, vt creſcas pietate, virtute, & tempeperantia, ad ſui nominis gloriam, & ſalutem Sueciæ,

Amen.

T. S.

Ioannes Placotomus, Medicus.

EOBA-

EOBANI HESSI ANNOTATIONES IN LIBELLVM de bona valetudine tuenda.

Quomodo hæc doctrina ab Autoribus appellatur?

GRAECI communiter διαίτην vocant, Latini victuum vel victus ratioñe vertunt. Quidam Græcam dictionem retinent, & latinis literis, Diętam, ſcribunt, Vulgus Regimen ſanitatis adpellat. Galenus Libros ſuos de ſanitate tuenda, περὶ ὑγιεινῶν inſcripſit.

Quid eſt Diæta?

Eſt doctrina continens præcepta de ſanitate tuenda, & morbis euitandis.

Quomodo ſanitas conſeruatur?

Valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, tum ijs rebus, quæ res aut obeſſe, aut prodeſſe ſoleant, autore Cicerone, libro 2. Offic.

Quæ ſunt illæ res?

Aër, cibus & potus, excrementorum expulſio, motus & quies, ſomnus & vigi-

 lia,

lia, animi affectus. Harum legitimus vſus conſeruat naturam : abuſus verò , id eſt, intempeſtiuus vel immodicus vſus, eandem corrumpit. Quare de recto vſu illorum præcepta quædam traduntur.

Sunt ne præcepta illa neceſſaria?

Sunt. Quidquid enim certa ratione conſtat, certo etiam modo conſeruatur. Sanitas, quæ eſt primarum inter ſe qualitatum debita proportio, non caſu aut temere, ſed certis quibuſdam ceu legibus naturæ conſiſtit. Igitur certis quibuſdam regulis ad eam tuendam opus eſt. Adhæc experientia iſta teſtatur, alios cibos alijs hominibus magis conuenire. Continentes ſecũda valetudine frui, & eſſe μακροβίυς. Incontinentes verò citò extingui, aut grauiſsimis morbis implicari, & valetudinarios eſſe.

Quare igitur vulgo dicitur, Medicè viuere, eſſe miſerrimè viuere?

Si medicè viuere, pro modicè ac temperanter viuere, accipitur, falſiſs. eſt dictum. Nam temperantia eſt parens ſanitatis. Si verò pro ſuperſtitioſo & nimis exquiſito victu intelligitur, rectè dicitur. Neque enim nos probamus, vt ſanus

adhuc

adhuc ex præſcripto viuat, nimiſque tenui & accurata victus ratione vtatur.

Quomodo eadem præcepta conueniunt tam diuerſis hominibus. Sicut enim fieri non poteſt, vt vnum calopodium ad omnes pedes ſutor accommodet, ita nec Medicus vnam omnibus vitæ ſpeciem, quæ conducat?

Hîc ſicut in alijs artibus, tantùm generales quædam regulæ traduntur, quas deinde quiſque ad ſe pro ætate & vitæ genere transfert, & quomodo ſuæ naturæ conueniant, obſeruare debet, & non ſolùm quid ratio ſuadet, ſed etiam quod experientia, rerum magiſtra, probat, exequi.

Non igitur præcepta ſola ad victum probè inſtituendum ſufficiunt?

Non ſufficiunt. Sunt enim res quædam bonæ alioqui, & ſalubres, attamen quibuſdam hominibus adeò ingratæ, & aduerſæ, vt ne guſtare quidem illas poſsint. Vel ſi ſumunt, maximum incommodum inde percipiunt. Ita videmus quoſdam vinum ſaluberrimum potum faſtidire. Ita alij acida, alij dulcia, peculiari quodam naturæ vitio, nimium vel fugiunt, vel immoderatè appetunt. Noui ergo quendam

doctum

doctum virum, qui ab aceto adeò omnibus sensibus abhorruit, vt ne aspectum quidem eius toleraret. Quare in victu deligendo non tantùm quid ratio probet, sed etiam quid experientia salubre esse confirmet, obseruandum & faciendum est. Pudendum autem, vt Plinius scribit, omnia animantia quæ sint salutaria ipsis nosse, præter hominem.

Sed illa præceptorum in victu obseruatio videtur superstitiosa esse, cùm Euanlium prohibeat discerni cibos & dies.

1. Thessa. cap. 4. Genes. 9. Num. 35. Deut. 19.

Imò impietas & homicidium est, ea negligere & contemnere. Nam paulus corpori honorem haberi iubet, & scriptura, ne cædem faciamus, prohibet. Constat autem corpora non solùm ferro, sed etiam crapula, ebrietate, intempestiuis immodicisq; studijs, violentis affectibus, & similibus rebus corrumpi, & occidi. Neque dubium est, quin in hac præsertim mundi senecta, plures homines crapula & luxu, quàm naturali morte, aut gladio pereant.

Conducit ne etiam doctrina de tuenda sanitate ad alia?

Conducit. Præcipua tamen vtilitas est tueri

tueri ſanitatem. Deinde plurimum momenti ad ſtudia quoque adfert. Nam caput, vt Plato inquit, ſtudiorum eſt bona & recta educatio, quæ eſt pars diætæ. Tertiò, non parum ad mores bonos facit. Nã animi mores corporis naturam imitantur, corporis natura victus rationem ſequitur. Prauus igitur victus vitiat & corrumpit corporis conſtitutionem: vitiata conſtitutio deprauat actiones mentis. Dialogo de legis bus.

Quid eſt ſanitas?

Eſt conſtitutio corporis, ſecundum naturam actiones perficiens.

Eſt ne omnium eadem ſanitas?

Non eſt. Sed ſicut album corpus alio magis eſt album, ita quoque aliud alio magis ſanum eſt.

Quid eſt, quod Cicero dicit, Notitia ſui corporis?

Idem eſt quod conſtitutio vel natura corporis, ad quam cognoſcendam humanæ naturæ generalis explicatio requiritur. Hanc medici vocant φυσιολογικὴν. Poſſet etiam non ineptè ἀνθρωπολογικὴ dici.

Quæ res ad conſtitutionem humani corporis concurrunt?

Elementa, Temperamenta, Humores,

Mem-

Membra, Virtutes, Actiones, & Spiritus.

Explica ergo ista ordine.

Explicabo, sed priùs distribuam totum opusculum in tria capita, siue potius in tres partes principales. Prima est de natura, seu constitutione hominis. Secunda continet generalia quædam præcepta de vsu rerum ad victum necessariarum. Tertia facultates alimentorum præcipuorum describit.

PRAEFATIO.

MVsa repertoris medicarum filia rerum,
Te duce conanti scribere pauca, faue.
Pauca canam cantata priùs, sed Apolline nullo,
Et labor hic aliquo nomine noster erit.
Nanque hîc, si qua leges adiuncta prioribus, idem
Nos ea de tenebris exeruisse scias.
Nam quæ fœda situ iacuere, & mersa profunda
Barbarie, versu lucidiora fluent.
Quintili. li. 11. Ca. 2 *Adde, quòd et numeros facile est meminisse, nec vllis*
Dotibus ingenij gratia maior inest.
Quisquis ad hæc igitur veri præludia vultum
Demittes, oculo fac patiente legas.
Nec vitio vertas, quia sit rude carmen, & omni
Expulti careat dexteritate styli.
Scripsimus ista rudes, cui nunc assuescimus artis,
Et sunt præcipiti carmina facta mora.

Tu quoq; Sturtiadum decus et noua fama Georgi, Dedicatio operis.
Huius præcipuus carminis autor eras.
Cogere nanq; tibi ceu prima elementa iubebas,
Cuius nunc titulos, & decus artis habes.
Has igitur tibi primitias ignobilis agri,
Paruaq; de sterili munera rure damus.
Accipe ferq; libens inopis mediocria Musæ,
Sæpe etiam Diuis vilia dona placent.
Tunc vbi me studijs maior melioribus vsus Ouid. li. 2. de arte amandi.
Induet, his paruis splendidiora dabo.
Nunc me longa breues æquent primordia ludos,
Hinc meus in cœpto puluere curret equus.

PARS PRIMA.

RERVM NATVRALIVM breuis digestio, ab Elementis & humoribus.

DE CONSTITVTIONE Hominis.

PRincipiò quicunq; voles animoq; valere,
Corporis & sana conditione frui:
Cognoscenda tui tibi sunt primordia primùm
Corporis, & qui nam sit status inde tibi.
Cognita quæ certæ poßint monstrare salutis,
Ne malè conueniens ingrediaris iter.
Hæc tibi, sed breuibus, depingam singula formis,
Polliciti non sunt pondera plena mei.

SCHOLIA.

Principio. Summa. Cognitio corporum necessaria est ad hanc tractationem. Breuiter igitur eam describam. Idem Hipp. Medicinæ princeps sentit, cùm ita scribit: Porrò eum qui de victu humano scripturus est, censeo primùm quidem, totius hominis naturam nosse ac dijudicare oportere. Nosse quidem, ex quibus ab initio constitutus est: dijudicare verò, quæ in ipso partes dominium obtineant. Si enim constitutionem ab initio non cognoscet, & id quod in corpore dominatur, non poterit ea quæ homini conducunt, offerre. Hæc igitur scriptorem cognoscere oportet, &c.

Lib. I. de Diæta.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis est, voluntas & studium rectè valendi, idque de mente præcipuè intelligendum est. Nam corpus sequitur mentem tanquàm ducem. Conandum igitur est, vt sit mens sana in corpore sano.

Iuue. Saty. 10.

DE ELEMENTIS.

Quatuor vt constant Elementis corpora nostra,
Quæ sunt (vt perhibent) aër, aqua, ignis, humus.

SCHOLIA.

Vt

Vt perhibent. Physici & Medici.

ANNOTATIONES.

Elementa sunt corpora simplicia, ex quorum mixtione alia constituuntur.

Quatuor sunt Elementa: Ignis, Aër, Aqua, Terra. Ignis est calidus & siccus, Aër calidus & humidus, Aqua frigida & humida, Terra frigida & sicca. Idq; de puris Elementis intelligi propriè debet.

Sunt ne igitur alia Elementa?

Duplicia sunt Elementa: Pura vel syncera, quæ nihil admixtum habent: Impura, quæ propter vsum animantium admixtionem recipiunt, cuiusmodi nostra sunt Elementa, de quibus hoc loco nihil agetur.

Quomodo Elementa, cùm sint extremè contraria, in eodem corpore possunt coniungi, & consistere?

In mixtione excellentia qualitatum Elementorum contrarietate retunditur, & languidior fit. Alioqui enim simul esse nullo modo possent.

Quomodo Elementa sunt in mixtis, cùm nullum appareat?

Elementa manent in mixtis, non actu, sed potentia, vt Aristoteles & Galenus

 docent.

docent. Hic quidem lib.8.cap.7. de Hippocrat. & Plato.dogmat. Ille verò lib.1.capit.10 de ortu & interitu.

Cur igitur quidam tradunt, corpora ex primarum qualitatum mixtura constare?

Ga.li.1.c.15.de element. & lib.1.cap.7.de tempera.

Accipiunt nomina qualitatum pro subiectis ipsis, id est, Elementis.

Quæ sunt primæ qualitates?

Caliditas, Humiditas, Frigiditas, Siccitas.

Cur dicuntur primæ?

Quæ ex his nascuntur aliæ?

Quæ sunt aliæ?

Secundæ, vt leue, graue, durum, molle, asperum, glabrum, &c. Similiter & tertiæ, quas specificas vocant, vt vis attrahentiæ ferrum in Magnete: facultas attrahendi paleas in succino.

Est ne alia qualitatum diuisio?

Est: Caliditas & Frigiditas actiuæ, humiditas & siccitas, passiuæ qualitates appellantur.

Nunquid restat de Elementis?

Duo sunt leuia, vt Ignis, Aër. Duo grauia, vt Aqua, Terra.

Quis est ordo Elementorum?

Libro 1. Metam.

Ordinem sequentibus versibus Ouidius describit:

Ignea

Ignea conuexi vis, & sine pondere cœli
Emicuit, summaq́ locum sibi legit in arce.
Proximus est aër illi leuitate locoq́,
Densior his tellus, Elementaq́ grandia traxit,
Et pressa est grauitate sui circunfluus humor
Vltimapossedit, solidumq́ coërcuit orbem.

Quomodo terra potest esse in medio, cùm animantia in ea habitent?

Ipsa quidem terra est in medio vniuersi, cæterum propter vtilitatem, & habitationem animantium, quædam portiones aquis extant, non totum Elementum.

DE TEMPERAMENTIS.

Ex Elementorum mixtura nascuntur temperamēta, quæ nihil aliud sunt, quàm qualitates ex Elementorum mixtione, in corporibus mixtis productæ.

Nouem sunt temperamenta. Vnum temperatum, octo distemperata. Temperatum siue ἄκρατον, proprie dicitur, in quo nulla qualitatum sensibiliter alias excellit. Dicitur & aliquando quod in quoque genere est perfectißimum, vbi non æqualitas, sed harmonia qualitatum inter se spectatur Distemperatum siue δύσκρατον, in quo vna, vel duæ qualitates excedunt. Huius sunt octo species. Quatuor

Gal. lib. 1. cap. 15. tempera.

ſimplici, vt calidum, frigidum, humidum, ſiccum. Quatuor compoſita, vt calidum & ſiccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & ſiccum.

Exemplum de plagis terræ, ex Ouidio, in quo natura temperamentorum clarè cerni poteſt.

Lib. 1. Metamor.

Vtq; duæ dextra cœlum, totidemq; ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis.
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemq; plagæ tellure premuntur:
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu:
Nix tegit alta duas, totidem inter vtranq; locauit,
Temperiemq; dedit miſta cum frigore flamma.

Plura exempla in textu de humoribus de partibus Anni, de ſignis zodiaci, de partibus mundi, de planetis & ætatibus animalium, poſtea enumerabuntur.

Quid eſt, quod dicitur, potentia, ſeu virtute calidum?

Ariſt. lib. 2. de par. animaliũ ca. 2. & 3. & Galen. libr. 3. de temper. cap. 1.

Dupliciter à Phyſicis dicitur aliquid calidum, frigidum, humidum, aut ſiccum. Actu videlicet & potentia. Actu idem eſt quod tactu. Sic ignis dicitur calidus, Aqua humida, glacies frigida, terra ſicca, &c. Sol verò eſt calidus potentia, id eſt, habet vim calefaciendi. Luna eſt humida, id eſt, habet

bet vim humectandi. Ita quoque vinum, ruta, mel, pulegium, poteſtate calida eſſe id eſt, vim calefaciendi corpora noſtra habere, dicuntur.

Quomodo temperamenta cognoſcuntur.

Temperamenta hominum cognoſcuntur ex moribus, affectibus, colore, habitu corporis, & ſimilibus: Plantarum verò craſes, ex qualitatibus ſecundis, id eſt ſaporibus, odoribus, præcipuè deprehenduntur.

Sunt ne temperamenta mutabilia?

Sunt. Mutantur autem vel naturaliter, vel ratione victus aliena. Conueniens enim conſeruat temperamentum. Naturaliter, vt in ætatibus. Videmus enim iiſdem hominibus diuerſam diuerſis ætatibus eſſe temperaturam. Victus prauus corrumpit bonam naturam, bonus malam emendat. Hinc ſequitur duplex eſſe temperamentum. Natiuum, & aliunde accerſitum, de quo commodiſsimè à veteribus dictum eſt, Conſuetudinem eſſe acquiſitam naturam.

Gal. lib. 2. de motu muſculorum cap. 9.

Ε᾽πίκλητοι φύσεις εἰσὶ τὰ ἔθη.

DE HVMORIBVS.

Qualitates humorum ad Elementa. lege cap. 87. Scholæ Salernitanæ.

HVmores sic inde trahunt à quolibet vnum,
Hos tamen in versu vix cecinisse queas.
Terra Melancholicis, aqua confertur pituitæ:
Aër sanguineis, ignea vis choleræ,
Sicut enim sicca est natura & frigida terræ,
Vis elementaris friget & humet aqua.
Sicut & humorum calido commiscuit aër,
Siccus vt est ignis, vimq́; caloris habet:
Sic vis humorum respondet qualibet vni,
Ordine si repetas, quo mihi dicta vides.

Sãguinis abundantis signa. capit. 88. Sch. Sal.

Vena tumet, rubet, & ridet, lasciuit & audet,
Cui nimius pleno corpore sanguis inest,

Phlegmatis ca. 90. Sch. Sal.

Nil sapit, os humet, fastidit, somniat vndas,
Humida cui nimio plegmate membra madent.

Choleræ cap. 89. Scho. Saler.

Tinnit ab aure, sitit, furit, ardet, somniat ignes,
Cui nimius choleræ corpora sanguis agit.

Melãcholiæ.

Anxius, & niger est, timet omnia tristia dormit,
Mole sua bilis quem nimis atra premit.

ANNOTATIONES.

Elementis respondent qualitatibus humores, Bilis igni, sanguis aëri, pituita aquæ, nigra bilis terræ.

Sunt autem humores corpora liquida, ex alimentis in hepate nutriendi corporis gratia genita. Vnde per venas tanquàm per canales in omnes corporis partes deriuantur.

Sanguis est calidus & humidus, ruber, dulcis

dulcis & mediocris ſubſtantiæ: hinc ſanguinei dicti ſunt, colorati, carnoſi, hilares, ἠθικοί. In ſumma, omnium horarum homines.

Pituita eſt frigida & humida, inſipida, ſubſtantia & colore ſimilis albuminis oui. Pituitoſi, ſiue phlegmatici, ſunt albi, leuiter tincti, obeſi, ſanguinis paulo inferiores, moribus, & adfectibus. Eſt enim pituita nihil aliud, quàm ſanguis imperfectè coctus.

Bilis eſt calida & ſicca, tenuiſsimæ ſubſtantiæ, colore flauo & ſapore amaro. Efficit homines pallidos, graciles, & agiles, leues, patheticos.

Melancholia eſt frigida & ſicca, craſsioris ſubſtantiæ, nigra, acerba. Melancholici ſunt nigro colore, corpore craſſo, & tardo, cogitabundi, conſtantes, & laborum patientes. Atque hæc de bonis, & naturalibus humoribus tantùm intelligi debent, non de vitioſis.

Sunt ne igitur alij humores?

Sunt. Nam humores prædicti quando degenerant, id eſt, quando conditiones ſuas amittũt, dicuntur innaturales, ſeu vitioſi, Non enim nutriunt amplius, ſed malorum morum & morborum cauſæ ſunt.

Lib. 2. de partibus animalium. a. 3. 4. 6. & alibi sępius.

Cur Aristoteles tantùm sanguinem, & non reliquos etiam humores nutrire tradit?

Aristoteles omnes humores coniunctos in venis sanguinem vocat. Separatos autem à sanguine, excrementa appellat. Excrementa autem nulla nutriunt.

Quomodo separantur?

In generatione humorum bilis superflua segregatur à reliquis humoribus, & deriuatur in vesiculam fellis. Melancholia inutilis in lienem transponitur. Aquosa superfluitas cum sanguine in renes transfertur.

Humorum vitiosorum species sunt sanguis biliosus, phlegmaticus, aut melancholicus.

Pituita aquosa, salsa, acida, crassa, vitrea.
Bilis, vitellina, viridis, æruginosa.
Melancholia, adusta, acida.

Arist. lib. 2. capi. 3. de partibus ani.

Materia humorum est cibus & potus. Ex bono cibo & potu fiunt boni humores, ex vitiosis mali & vitiosi humores gignuntur.

QVALITATES HVMORVM *ad horas Anni, & signa zodiaci.*

Quatuor

QVattuor humores hos anni quattuor horis
Confer, & obliquæ signa timenda rotæ.
Aestati choleram dabimus, tria signa sequentur,
Ignea, nempe aries, tensa sagitta, leo.
Autumni nigra bilis erit, tria signa sequentur
Terrea, bos, tector, candida virgo, caper.
Vere tumet sanguis, sed & hunc tria signa sequen-(tur
Aërea, vt gemini, lanx vaga, fusor aquæ.
Phlegma æquabit hyems, per aquatica signa notan-(dum,
Hæc sunt, retrogradus, trux nepa, piscis iners.
Nunc age limitibus conclusum quattuor orbem, Humores ad regiones & ætates.
Aspice, & ætatum quamlibet inde nota.
Sanguine Sol oriens pueriles vendicat artus,
Firma dies choleram, læta iuuenta tibi.
Phlegmatis Occasus plenam facit esse senectam,
Bile nigra Boreæ sed plaga decrepitos.
Ver velut infantes natiuo germine pascit,
Quos placido spectans sidere Phœbus amat.
Aetatem iuuenum notat æstas, Martis in illa Planetæ, ætates & horæ anni.
Exultant vires: & furor arma mouet.
Maturos autumne senes, quos frigida luna
Instabili varios lumine semper agit.
Decrepitos hyems natura æquabit inertes,
Quos vorat immiti falcifer ore senex.

Hæc exempli potius causa recensentur, quàm quòd propriè huc pertineant. Ideoque non explicanda.

DE MEMBRIS, VIRTVTIbus, Actionibus, & Spiritibus.

Quattuor hinc etiam nostræ instrumenta salutis,
Seruare arcana religione decet.
Spiritus. *Pectoris in fontem sanguis tenuissimus intrat,*
Virtus vitalis. *Nobilis assurgens spiritus inde venit,*
Viribus inde vigens toti vitalibus artus,
Animalis. *Dicitur hic reliquis purior esse vapor.*
At cerebro velut æthereæ dominantur in arce
Effectus virtus quos animalis habet:
Hepatis, & stomachi vis naturalis ab oris
Effluit, omnigeni sanguinis ista domus.
Ergo spiritui sanguis deseruit, at ille
Sensibus, hi famulos ceu rationis agunt.
Quisquis amas igitur studiorum intendere curis:
Hæc tanta in promptu commoda semper habe.
Qualis enim sensus de sanguine spiritibusq́;,
Talibus ingenium viribus esse solet.
Custodire potes medicas hæc firma per artes,
Si frugi vitam viuere fortè velis.
Hæc tibi Paladio quicunq; ex puluere laudem
Quæris, habe, sed nos vtraq; turba manet.

SCHOLIA.

Pectoris in fontem. *Cor.*
Nobilis spiritus. *Vitalis spiritus.*

HIC LOCVS EX MARSILIO FICI-no sumptus est, quem, quia elegans est, subijciam.

Lib. I. de Studiosorum sanitate tuenda cap. 2.

Instrumentum eiusmodi spiritus ipse est, qui apud Medicos vapor quidam sanguinis purus, subtilis, calidus, & lucidus definitur. Atque ab ipso cordis calore, ex subtiliore sanguine procreatus volat ad cerebrum. Ibiq; animus ab ipso ad sensus tam interiores, quàm exteriores exercendos assiduè vtitur. Quamobrem sanguis spiritui seruit, spiritus sensibus, sensus deniq; rationi Sanguis autem à virtute naturali, quæ in iecinore stomachoq; viget, efficitur. Tenuiss. sanguinis pars fluit in cordis fontē, vbi vitalis viget virtus: inde creati spiritus cerebri & (vt ita dixerim) Palladis arces ascendunt: in quibus animalis, id est, sentiendi mouendiq; vis dominatur. Itaque talis plurimum fermè contemplatio est, quale sensus ipsius obsequium, Talis autem sensus, qualis & spiritus: Spiritus verò talis, qualis & sanguis: & tres illæ vires, quas diximus. Naturalis scilicet, vitalis, & animalis, tales, vt sunt, à quibus, per quas, in quibus spiritus ipsi concipiuntur, nascuntur, atq; fouentur.

De

De membris, siue partibus corporis.

Lib. 1. de animalium hist. cap. 2.

Partes corporis solidiores membra dicuntur. Membrorum quædam sunt simplicia, similaria ab Arist. dicta, vt carnes, ossa, cartilagines, venę, arteriæ, nerui, chordæ, ligamenta panniculi. Dicuntur autem similaria, quòd partes totius appellationem retinent, vt pars carnis dicitur caro. Reliqua quoniam ex his componuntur, composita vel dissimilaria adpellantur, nec horum partes adpellationem totius retinent. Nam pars manus non dicitur manus, nec pars pedis pes dicitur. Horum quædam quia præcipuis ac principalibus actionibus seruiunt, membra principalia appellantur, vt cerebrum, cor, hepar. Quędam minus principalia, vt ventriculus. pulmo, splen, & reliqua.

Quæ est materia membrorum

Materia membrorum propinqua non est eadem. Quædam enim ex semine fiunt, & ideo spermatica dicuntur, vt omnia simplicia, carne excepta. Quædam ex sanguine ortum habent, vnde sanguinea appellantur, vt caro, & membra carnosa.

De virtutibus.

Con-

Constat hominem ex corpore & anima conflatum esse. Quæ ad corpus pertinent, breuiter & summatim ostendimus: Restat igitur vt de altera, nobilissima ac præstantissima hominis parte, aliquid dicamus. Non autem hîc de essentia animæ agemus, sed tantùm potentias, & actiones eius enumerabimus. Sunt autem virtutes, siue potentiæ qualitates membrorum, per quas anima agit.

Diuersæ sunt potentiarum diuisiones, Alij quinque, alij duas, alij, quos nos sequemur, tres numerant, videlicet, naturalem, vitalem, & animalem.

De virtute naturali.

Naturalis, quę actiones naturales in corpore efficit, est triplex: Generatiua, Augmentatiua, & Nutritiua. Sedes eius est hepar.

Generatiua est vis naturalis, insita corporibus, sibi simile producens. Hæc est necessaria ad speciei conseruationem. Incipit autem certo tempore, & in postrema ætate desinit. Materia, siue obiectum eius, est semen & sanguis maternus. Organa propria, partes genitales in vtroq; sexu.

Augmentatiua est vis, qua corpora secundum

cundum omnes dimensiones, æqualiter extenduntur, & iustam quantitatem acquirunt. Hæc cum ipsa vita incipit, & vbi ad statum ventum est, cessat. Materia siue fomenta incrementi sunt alimenta, quæ dum crescit animal, copiosiora quàm per reliquum vitæ cursum esse oportet. Nam non solùm vt nutriatur corpus, verùm etiam vt aliquid ipsi adijciatur, necesse est. Ideo & color natiuus eo temporis spacio copiosior, vt materiæ multum vincere posit. Quare Hippoc. rectè scribit: Qui crescunt, plurimum habent calidi innati. Plurimo igitur indigent alimento, &c.

Libro 1. apho, 14.

Nutritiua est, quæ alimentum corpori asimilat, siue quæ alimentum in substantiam corporis conuertit. Hæc ad indiuidui conseruationem est necessaria & per omnem vitam durat. Nam omne quod viuit, nutriatur opertet, vt Aristot. ait. Organa huius facultatis sunt: Os, gula, stomachus, hepar, venæ. Obiecta sunt alimenta.

Lib. 2. de anima c. 4. & in li. de somno & vigilia, cap. 3.

Quomodo fit nutritio?

Vt Nutritio fiat singulis particulis, quatuor aliæ facultates quasi ministræ ad ditæ sunt: vna membro familiare nutrimen-

trimentum attrahit: altera attractum tantisper dum alteretur, detinet. Tertia alterat. Quarta superfluum alienum per certos meatos excernit. Vocantur igitur Attractiua, retẽtiua, alteratiua, & expulsiua.

Quomodo alimenta corpori assimilari possunt, cùm sint planè dissimiles substantiæ?

Alimenta cruda non vt ingèruntur, nutriunt, sed præparantur prius, & aliquoties recoquuntur, vt quidquid alienum est à bono, separatur. Demum adponuntur partibus, adglutinantur, atque assimilantur, Ita fit nutritio.

Sunt ne plures coctiones?

Tres sunt coctiones. Prima fit in stomacho. Secunda in hepate. Tertia in singulis membris.

Quomodo?

Ex cibo & potu ingesto virtute & calore stomachi, vicinorumque membrorum, fit tanquam puls quædam, χυλὸν Græci vocant. Hæc est prima coctio. Chylus deinde è stomacho & intestinis per venas meseraicas in hepar transuehitur, ibique in sanguinem conuertitur. Hæc est secunda concoctio, & sanguificatio adpellatur. Sanguis ex hepate in vniuersum

corpus

corpus diſtributus ex venis exudat, & in cauitatib. membrorum ceu ros quidam continetur. Quæ humiditas propriè nutrimentum eſt, quod dum apponitur, agglutinatur, & aſsimilatur, nutritio fit. Eſt enim nutritio perfecta alimenti aſsimilatio.

De virtute vitali.

Vitalis eſt, quæ corpori vniuerſo vitalem calorem præbet Huius ſedes eſt cor, à quo per arterias cum ſanguine in omnes partes corporis diſtribuitur. Huc & adfectus pertinent, de quibus in ſecunda parte agetur.

De virtute animali.

Lib. 1. de Hippoc. & Plato. dogma. capit. 3. Gal. li. 9. metho. meden. cap. 10.

Virtus animalis eſt, quæ corporis partibus vim ſentiendi & mouendi præſtat. Huius domicilium Galenus, contra Ariſtotelem, cerebrum eſſe, rectè affirmat. Sicut autem hepar venis, cor arterijs, ita cerebrum neruis, ceu canalibus quibuſdam vtitur, per quos ſenſum, & motum omnibus partibus reliquis impartit. Senſus ſunt duplices: Exteriores, & interiores. Exteriores quinque: Viſus, auditus, guſtus, odoratus, tactus. Interiores: imaginatio, cogitatio, ſeu ratiocinatio, & Memoria.

Motus

Motus animalis, eſt, quo membra ſeu partes corporis pro arbitrio mouentur. Organa eius ſunt muſculi.

De Actionibus, & Spiritibus.

Tot ſunt actiones & ſpiritus, quot virtutes, ſcilicet, Naturales, vitales, & animales. Virtutes enim actionum cauſæ ſunt, ſpiritus inſtrumenta. Sunt autem ſpiritus puriſsimæ & tenuiſsimæ ſubſtantiæ, in principalibus membris, vt ſint Organa virtutum, genitæ. Vulgo ſpiritus definitur eſſe vapor ſanguinis purus, ſubtilis. &c.

Hæc de prima parte dixiſſe ſufficiat. Qui integram de conſtitutione hominis notitiam habere cupit, legat Commentarium D. Philippi de Anima, in quo totus Homo egregiè deſcribitur.

PARS SECVNDA.

PRAECEPTA GENERALIA, de ſanitate tuenda, ſiue de vſu rerum ad vitam neceſſariarum.

Ergo age quiſquis eris, ſiue iſta ſequenda putabis,
Seu minus, & forſan ſplendidiora petis.

Hic quoq; ne dubita, pars est tibi iusta salutis,
Parua etiam magnum plurima pondus habent.
Sit tibi præcipuè simplex & recta voluntas,
Velle animi sana conditione frui.
Quòd si non valeas, frustra seruare laboras
Corpora, quæ medicæ munere mentis egent.

De affectibus animi. Tristitia.

Omnia curarum fomenta relinque, nec vllis
Pectus habe pressum sollicitudinibus.
Anxia mens non ipsa sibi non rebus agendis.
Constat, ab hac vitium corpora sæpe trahunt.
Hinc variæ pestes, morborum hinc mille figuræ,
Crede animum nostri corporis esse ducem.
Sæpe graues ista veniunt ex arce labores,
Sicut ab aëreis pestilis aura plagis.

Lætitia.

Quare igitur, sed honesta, tuis solatia curis,
Quæ tibi nec somni, nec loca sola dabunt.
Vtere conuiuis non tristibus, vtere amicis,
Quos nugæ & risus, & ioca salsa iuuant.
Quem non blanda iuuant varij modulamina cantus,
Huic iecur, & renes, ægraq; corda stupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile vocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Ira.

Ira animis letale malum, procul absit, ab illa
Mors sæpe ingenijs corporibusq; venit.
Turbat enim, cæcaq; animos caligine versat,
Et sensus tota cum ratione rapit.

Sicut enim tacta ferro candente lacunæ,
Sic motu calidi sanguinis ira fremit.
Hinc subitis fractos accendit febribus artus,
Sæpius his etiam deteriora facit.
Hinc flauam ratione omni præuertere bilem
Conuenit, & causis non statuisse locum.
Quid referam nimio gliscentia gaudia motu? Gaudiũ.
Quid referam nimio pectora fracta metu? Metus.
Cætera quid referam, quæ mentes plurima nostras
Euertunt, miseris noxia corporibus?

SCHOLIA.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis, est voluntas & studium rectè valendi, idque de mente præcipuè intelligendum est. Nam corpus sequitur mentem tanquam ducem. Conandum igitur est, vt sit mens sana in corpore sano.

Omnia fomenta. Occasiones.

Non rebus agendis constat. Ideo poëta inquit:

Carmina proueniunt animo deducta sereno. Ouid. lib. 1. de Tristibus. Eleg. 1.

Pectus Cor. Quia cor est sedes affectuum, in pectore collocatum.

Nec somni. In somno enim diurnæ cogitationes recurrunt, & ob oculos versantur.

Loca sola. Solitudo enim auget atram bilem, & effectus eius, nempe tristitiam & metum.

Aristote Sect. 2. problemate 26. & li. 1. de anima c. 1. Ga. li. 1. cap. 4. de differ. fe. & in libr. de causis morb. capite 2.

Quære igitur. Remedium tristitiæ. Præstantissimum remedium est gaudium. Contraria enim contrarijs, vt Medici scribunt, curantur & depelluntur.

Sicut enim. Alludit ad definitionem Iræ: Θυμὸς ζέσις ἐστὶ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν θερμοῦ.

Deteriora: Epilepsiam, apoplexiam, furorem, podagram, & subitaneam mortem.

Hinc atram. Flauam legendum. Remedium, vel potius cautio, siue præseruatio iræ. Quia enim corpora, in quibus bilis abundat, facilè incenduntur: Ideo cauendum, ne materia apta inflammationi in corpore reperiatur. Natura enim non agit nisi in materiam prædispositam. Deinde occasiones, siue obiecta diligenter cauenda sunt. Id enim est, quod hîc dicit, causis non statuendum esse locum. Sunt enim hæ duæ causæ iræ: Corpus biliosum, & obiectum, bilem mouens & incendens.

Gal. li. 1. cap. 4. de diffe. fe.

Li. 7. ca. 9. Ethi. ad Nico.

Cur Aristoteles iram probat? Scribit enim: Ira non vt duce, sed vt milite vtendum.

Hîc

Hîc immoderata ira, quæ hominem prorſus præcipitat, improbatur. Ariſtoteles loquitur de heroico illo impetu, quo homines feruntur ad obiectum arduum perſequendum, ratione monſtrante viam.

ANNOTATIONES.

Expoſuit breuiter, quomodo & ex quibus rebus humanum corpus componatur: Nunc quo pacto conſeruetur, oſtendet. Vocatur hæc doctrina, vt ſuprà dictum eſt, ὑγιεινὴ, & in ſex rebus conſiſtit, in quibus explicandis ordinem Autoris ſequemur.

DE AFFECTIBVS.

Adfectus ſunt motus cordis, perſequentes aut fugientes obiecta ſenſibus oblata, vt amor, odium, ſpes, metus, & c.

Duplices ſunt adfectus. Quidam ſunt ſubiti & vehementes motus: quidam diuturni. Subiti motus reliquis ſunt pernicioſiores. Nam omne ſubitaneum & violentum eſt naturæ inimicum. Conſtat autem multos terrore, ira, gaudio repentino eſſe extinctos, aut grauiſsimis morbis correptos. Ex diuturnis alij ſunt mo-

Cap. 1. Scholæ Saler.

derati, aut moderatum gaudium. Alij immoderati, vt odium, inuidia. Inter omnes affectus moderatum gaudium naturæ maximè conueniens & amicum est. Nam calorem naturalem excitat, spiritus vitales & animales temperat, & puriores reddit: atque verissimum est, quod Propheta
Pro.17. scribit: Cor lætum exhilarat mentem, tristitia tabefacit ossa.

Adfectuum alij alios humores cient. Metus & tristitia Melancholiam mouent. Ira flauam bilem, Gaudium sanguinem, & spiritus à corde in totum corpus diffundit.

Rectè ne humores mouere dicuntur affectus?

Non. Verùm aliæ naturæ siue temperaturæ, alijs affectibus, propter humoris cognationem, magis obnoxiæ sunt: sicut aliæ materiæ alijs facilius ignem concipiunt. Biliosi reliquis facilius commouentur, Melancholici leui occasione, timore, aut mœrore afficiuntur. Sanguinei ad gaudium sunt prompti, &c. Discamus igitur primum omnium nos ipsos, hoc est, nostram naturam cognoscere, vt affectus recta ratione gubernare, & mala quæ ex immoderatis aut violentis adfectibus nascun-

nascuntur, vitare queamus. Sunt etiam aliorum naturæ nobis cognoscendæ, maximè illorum, quibus cum viuimus, vt nos ad mores ipsorum attemperare, eosque arte tractare sciamus. Oportet enim nos amicorum mores nosse, non odisse, vt in prouerbio dicitur Chiliad. 2. centu. 5. Prouerb. 96.

DE HIS QVAE AD CORpus pertinent.

DE EBRIETATE.

QVòd si vis constare animo, studia, atque labores
Corporis obserua cum ratione tui.
Immodici sensus perturbat copia Bacchi,
Inde quis enumeret, quot mala proueniant?
Corporis exhaurit succos, animique vigorem
Opprimit, ingenium strangulat, atque necat.

Sed prius in ſicca gaudebit piſcis arena,
Bacche oblite modi quàm tua damna canam.
Ergo modum præſcribe Deo tam grande nocenti,
Cùm venit accepta conditione iuuat.

SCHOLIA.

Perturbat. Quia turbat ſpiritus organa ſenſuum. Eſt enim ebrietas perturbatio virtutis animalis, & omnium actionum eius, ab immoderato potu profecta. Cato dicere ſolebat, Ebrietatem nihil aliud eſſe, quàm voluntariam inſaniam.

Sene. lib 12. epiſt. epiſt. 48.

Corporis exhaurit ſuccos. Ebrietas replet corpus ſuccis Ergo non exhaurit.

Reſpon. Replet crudis & vitioſis humoribus, natiuam autem humiditatem opprimit, & bonum ſanguinem, debilitato calore inſito, degenerare facit.

Accepta conditione. Modicè, quantum neceſſe eſt. Nullum enim præſtantius magiſq; conueniens alimentum vino homini natura producit.

Effectus incommoda ebrietatis pete ex Plinio lib. 14. cap. de vitanda ebrietate. 22.

PROBLEMATA QVAEDAM *de Ebrietate.*

I. Quare

I. *Quare alij alijs citiùs inebriantur?*

Quibus debile caput eſt, facilè inebriantur. Deinde, qui calidam & humidam cerebri temperaturam habent, ijs etiam ex facili caput impletur.

II. *Quidam ebrioſi ſobrijs diutius viuunt?*

Id bonitati naturæ adſcribendum eſt, quæ vincit incommoda potus. Quamuis autem ſatis diu viuunt, multa tamen mala ob aſsiduam potationem experiuntur. Quòd ſi eiuſmodi homines continentem vitam viuerent, non dubium eſt, quin longiſsimam vitæ metam ſine animi corporiſq; incommodis conſecuturi eſſent.

III. *Quare ebrioſi, cùm à potu abſtinent, malè habent & grauiter off[e]nduntur?*

Quia natura non poteſt ferre ſubitas mutationes. Etſi enim ebrietas à natura aliena eſt, & ebrioſorum conſtitutio ſiue temperatura, vitio non caret, tamen longa potandi conſuetudine naturalis eſſe cœpit. Itaq; ſubita atq; inconſueta abſtinentia ebrioſus læditur. Rectè igitur Plinius capite de ebrietate, ſcribit, Conſue-

tudine augeri bibendi auiditatem. Sicut enim hydropici quò plus potant, eò magis sitiunt, ita etiam ebriosis potando magis magisq; sitis excitatur.

IIII. *Quare inter potandum alij rubent, alij pallent?*

An quia in quibus calor debilis est, opprimitur, in quibus autem multus & fortis est, inflammatur potu vini?

V. *Quomodo vinum, cùm calefaciendi facultatem habeat, producit adfectus frigidos, vt cruditatem, pallorem?*

Vinum modicè sumptum, auget calorem natiuum, & bonum sanguinem gignit. Verùm cùm modum excedit, naturalem calorem vel obtundit, vel resoluit atque debilitat. Debilitato calore, frigidi & crudi humores in corpore coaceruantur, vnde frigidi morbi originem trahũt. Est autem pallor nota frigiditatis.

VI. *Quare ebrij balbutiunt?*

An quia humectato & multa humiditate grauato cerebro, nerui musculiq; linguæ relaxati minus ad motum idonei sunt?

DE PRAESERVATIONE
& remedio Ebrietatis.

Quo-

Quoniam verò etiam temperantes interdum largius bibunt, aut ab alijs in conuiuijs coguntur, vt plus ſolito ſe potu obruant, viſum eſt quaſdam cautiones recenſere, vel vt ne facilè inebriemur, vel ne ab ebrietate inſueta nimium lędamur. Primùm igitur eſt, ne multum inter bibendum comedamus, cibus ſiquidem diſtributionem potus ad veſicam remoratur. Deinde, ne in principio auidè & confertim pocula exhauriamus, ſed paulatim. Tertiò cauendum, quantum fieri poteſt, ne varia potuum genera commiſceantur, niſi alius potus alium temperet, vt bibentes vina fortia, per interualla Embecenſem cereuiſiam adiungere, maximè in fine poſſunt. Hæc enim calorem vini mitigat. Poteſt & aqua admiſceri. Sunt qui pharmacis, Græci ἀμέθυστα vocant, vtuntur ad arcendam ebrietatem. Alij amygdala amara, alij ius braſsicæ conditæ præſumunt. Dicitur abſinthium manè ieiunis epotum, arcere ebrietatem. Item myrti flos, & myrrha, & ruta trita ex aqua. Cæterùm aptiſsimum ebrietatis remedium vomitus eſt, ſi modò corpora ad vomendum idonea ſunt, aut aſſuefacta. Ita enim quicquid in ventriculo continetur,

tur, reijcitur, & cruditas prohibetur. Qui vomere non possunt, bibant copiosè frigidam aquam, si modò ventriculus illam non auersetur, aut loram cereuisiæ. Hæc siquidem calorem vini temperant, & crapulam impediunt. Deinde quiescendum, & somno quod reliquum est, concoquendum, atque conficiendum, nec surgendum nisi crapulam discussam esse intellexeris. Hinc constat, non rectè illos facere, qui temulenti discurrunt, & crudum corpus vehementer dimouent. Postridie non mox ingurgitandus est alius potus, vt quidam docent, hesternam crapulam matutina repletione curandam esse, sed corpus primùm omnium superfluitatibus exonerandum, deinde placidè exercendum, Nec manè vinum sublimatum cruditatis tollendæ gratia bibendum, sed potius aliquid zingiberis conditi assumendum. Quibus sitis molesta est, & fauces arent, his paretur iusculum ex aqua, vel tenuissima cereuisia. Quidam lauari & fricari caput curant, quorum morem non probo. Nam hoc pacto magis impletur & grauatur, nisi cruditas omnis sublata fuerit, ita demum rectè vtrunque

fiet,

fiet, vt reliquiæ vaporum diſcutiantur, Sed pergam ad alia.

DE EXERCITIIS.

Manè relucentes caput erecturus in auras, Frictio.
Et caput & corpus leniter omne frica.
Tum porrò manibus puro de fonte lauatis, Lotio.
Os, oculos, dentes purior vnda lauet.
Tum comato vagos, ſed eburno pectine, crines, Cōptio.
Hæc cerebro res eſt non medicina leuis.
Dum licet, ante cibum ſtomacho ſine pondere cor- Exercitium.
Omne bis exerce, ſed modicè & leuiter. (pus

SCHOLIA.

Sine pondere. Vacuo, ieiuno.

Bis. Ante prandium, & ante cœnam.

Sanitas adſque exercitijs conſiſtere aut durare non poteſt, ſicut ignis ſine ventilatione euaneſcit. Sunt autem exercitia animi vel corporis motus vehementiores, valetudinis cauſa ſuſcepti. Ex his quæ corpus mouent ad ſanitatis tutelam, reliquis ſunt accommodatiora. Excitant enim, augent, & cuſtodiunt calorem naturalem, alimenti digeſtionem in corpus adiuuant, membra corroborant, atque ſuperfluitates expellunt. Si verò modum exceſſerint, corpus vehementer exiccant, & bilioſo humore implent, vnde febres atque calidi affectus naſcuntur,

tur. Si intra modum ſubſiſtunt, frigidum pituitoſumq́; corpus efficiunt: Quod deinde obſtructionibus viſcerum, comitiali morbo, apoplexiæ, deſtillationibus & fluxionibus obnoxium eſt. Priuſquàm autem de generibus exercitiorum dicam, quo tempore ſint exhibenda, oſtendam.

De Tempore.

Plerique hominum in ea ſunt opinione, corpus à cibo mouendum eſſe. Ita enim fore putant, vt is melius conſidat in ſtomacho, & excitato calore faciliùs concoquatur. Quæ opinio erronea ac perniciosa eſt. Nam modus repleto ſtomacho vehementior alimentum aſſumptum traijcit & expellit, non ſiſtit. Relaxat enim orificium ventriculi inferius. Ideo non ſatis fideliter ſibi commiſſum alimentum detinere, multò minus concoquere poteſt. Deinde diſtrahit calorem, eumq́; ab officina coctionis in totum corpus diſpergit. vnde (etiamſi ſtomachus probè clauſus ſit) mala & imperfecta coctio ſequitur. Ad hæc motus à cibo, quod grauiſſimum eſt, non ſolùm calorem diſtrahit, ſed etiam crudum alimentum è ventriculo in omnes animales partes digerit atque diſtribuit. Teſtatur etiam experiētia,

multa incommoda intempeſtiuas corporis motiones ſequi: Laſsitudinem totius corporis, ſitim, dolores capitis, caliginem oculorum & mentis Exhalant enim è ventriculo non probè clauſo crudi & craſsi vapores, qui ſpiritus animales turbant. Poſtremò videmus bruta animalia ſine vllo monitore paſſa quieſcere. Ex quibus omnibus ſequitur, à cibo quieſcendum potius, quàm exercitijs vacandum. Quod cùm ita ſit, non vulgi opinionem, ſed doctiſsimi Hippocratis conſilium, tanquam oraculum, ſequi debemus, qui ſcribit: Labores cibos antecedant. Libro 6. Epidem. Sec. 4. aphо. 28.

Cur igitur poſtea dicitur, A cibo ambulandum?

Non omnis motus eſt exercitium, ſed vehementior tantùm, vt dictum eſt, is improbatur. Leuis ambulatio non eſt exercitium. Quare eo tempore paulatim ambulare aut ſtare, non eſt alienum. Hoc enim pacto alimenta ingeſta conſident, & melius vniuntur. Quare ventriculus rectiùs clauditur, ſuumq; officium facit.

Cur quidam, qui vehementer ſe ſumpto cibo mouent, non offenduntur, ſed plurimùm ſe iuuari dicunt?

In

In causa est longa consuetudo, quæ res etiam naturæ aduersas vincit familiaresque efficit. Præstat tamen semper illa agere, quæ natura expetit, & quæ cum ratione consonant, quàm aliquid contra naturæ rationem suscipere, aut conari. Consuetudo enim seruire debet naturæ, non natura consuetudini.

De Frictione.

Ad exercitia frictiones quoque pertinent. Sunt autem frictiones leuissimæ exercitationes. Calefaciunt, & aperiunt meatus corporis, reuocant calorem ab interioribus ad exteriora, & excrementorum insensibilem excretionem promouent. De generibus frictionum plura Medici tradunt, quos, si libet, consule. Hinc non obscurum est, quo consilio manè caput fricandum.

De alimentis.

In libro de flatib. Hippocrates triplicia esse alimenta omnium animalium scribit, cuius hæc sunt verba: τὰ γὰρ σώματα, &c.

Cur igitur hic autor aërem omisit, siquidem nutrimentum est?

Cur omiserit nescio. Sed Medici omnes primo loco in hac artis parte de aëre agunt, neque immeritò, est enim præcipuum

puum alimentum, quo ſingulis ferè momentis ad vitæ ſuſtentationem indigemus, quare nobis ſilentio non prætereundus.

De Aëre.

Rei ruſticæ ſcriptores adeò curioſè aëris naturam expendunt, vt non habitandum eſſe niſi in loco ſalubri cenſeant. Hinc quidam primum gradum felicitatis eſſe dixiſſe fertur, bene habitare. Eſt autem aër optimus, qui prorſus eſt purus. Eiuſmodi verò fuerit, qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa Sardis & Hieropolim, aliubique in multis terrarum locis viſitur, nec qui ex cloacis, quæ vrbem aut numeroſum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob ſtagnum vel flumen vicinum nebuloſus eſt: nec qui editis vndique montibus, in cauo loco clauſus, nullum recipit perflatum. Suffocans enim putriſq; eſt, ſimilis ei, qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem, & perflatus defectum, plurimus aceruatur ſitus.

M. Cato capi. 1. de re ru. M. Varro li. 1. cap. 4. Colum. li. 1. ca. 4. Palladius li. 1. ca. 3. de re ruſti. Con. Cæſ. li. 2. capi. 3. de Agricul. Gal. li. 1. ca. 16. de Sanitate tuen.

De Odoribus.

Cognatus locus eſt de odoribus. Sicut autem fætidæ res offendunt ſpiritus vitales, ita odorata ſuauiter recreant. Quapropter aër floribus atque rebus odoratis temperandus eſt. Sed nunc ad reliqua alimenta veniam.

De cibo & potu.

Alimenta dicuntur, quæcunq; corpori aſsimilari, ſiue in corporis partes mutari poſſunt. Horum alia (præter aërem) ſunt liquida, alia ſolidiora. Illa potus, hæc cibi vocantur. In ciborum aſſumptione conſideranda, tempus, qualitas, quantitas, modus, varietas, ordo, &c. De quibus per occaſionem dicemus.

DE TEMPORE.

Expectandum appetitum.

PRandia non adeas, niſi amor te cogat edendi,
Et vacuum ſtomachum noueris eſſe cibo.
Peius enim nihil eſt humano in corpore, quàm ſi
Miſtio diſcordans fiat vterq; cibus.
Vina ſitim, comedenda famem ſpectare decebit,
Inuito ſtomacho qualiacunq; nocent.

SCHOLIA.

Niſi amor te cogat edendi. Niſi ventriculus appetat.

Pran-

Prandia non adeas. Non capias cibum.

Et vacuum stomachum. Non est ingerendus alius cibus, nisi prior sit confectus, & excrementa expulsa.

Peius enim. Ratio.

Mixtio discordans. Pugnans.

Fiat vterq; cibos. Crudus & & semicoctus. Cùm enim cruda semicoctis miscentur, dissidium oboritur.

Vina sitim. Non prius comedendum, aut bibendum, quàm necessitas, id est, sitis & fames vrgent.

Inuito stomacho. Non appetente. Illa enim stomachum subuertunt, quæ stomachus auersatur.

ANNOTATIONES.

De appetitu.

Duplex est sensibilis appetitus: Fames & sitis. Fames est appetitus solidioris nutrimenti. Sitis est appetitus potus.

Cur dicis, sensibilis?

Omnia enim membra exhausta nutrimentum sibi familiare expetunt, verùm sine sensu. Sed orificium ventriculi, quod est subiectum famis & sitis, dum sentit defectum, alimentum adpetit.

Quomodo igitur fit adpetitus?

Li. 1. ca. 7. de cau sis symptoma.

Galenus elegantissimè rationem, & diuersitatem appetitionum depingit, quē locum quia valde eruditus est, subscribam: Cùm quodlibet animal in ambientem aërem per cutem dissipetur, principiò partes cuti subditæ inanes redduntur. At natiua harum facultas est (quemadmodum in commentarijs de potentijs naturalibus demonstrauimus) vt cibum ex vicinis partibus ad sese alliciant, vt impleatur id quod erat inane, mox illæ rursus ex sibi vicinis, ac tertio loco eæ ex sibi proximis. Ita ex proxima quaque parte facto semper celeri tractu perinde quasi in choro quopiam tandē venæ ad ventriculum productæ inanes euadunt, quæ & consueuerunt, & possunt cibum ex ventriculo ad se conuellere, veluti stirpium radices in terram demissæ. Quippe tota hæc actio cùm non sit animalis, sed naturalis, haud aliter in animalibus quàm in plantis perficitur. Igitur terra ventriculi vice plantis tantisper promptum abundantemque cibum ministrat, quoad anni tempora naturalem temperiem seruauerint: Veluti si aliquando ob squaloris excessum humor ipsius exaruerit, stirpes quoque ob alimenti penuriam exare-

exareſcens. Animalibus verò, vtpote, quæ terræ (præter pauca quædam) non adhærent, fabrefecit natura ventriculum, veluti promptuarium quoddam cibi, quemadmodum ſtirpibus terram. Addidit inſuper facultatem, qua penuriam ſentiret, vt animalia ad cibum potionemque excitata, eodemque tempore implerentur, vocaturque huiuſmodi plenitudinis deſiderium appetentia. Hæc ortum habet à penuriæ ſenſu, cùm venæ ex ipſo ventriculo trahunt, veluti mulgentes ſugentesque: ventriculus verò huiuſmodi ſuctionem non ferens, ſed tanquàm diuulſus huius moleſtiæ remedium cibum exquirit. Sic enim venæ ad exhibitum cibum conuerſæ, iam ex ipſo, non ex ventriculo trahunt alimentum. Accidit autem poſt exhibitionem, vt ſimul atq; venæ ad cibos ſe conuerterint, ventriculus quoq; trahat ex ipſis ad ſeſe, quantum antea venæ ab ipſo detraxerant. Igitur ſuctionis ſenſus eſſe fames. Cum igitur ventriculus non appetit, ſignum eſt membra nondum refectione indigere, ſed ſatis alimentorum in promptu habere. Itaque ſi quid tum ingeritur, grauatur natura, non iuuatur. Et rectè dicit Autor:

Inuito stomacho qualiacunque nocent.

DE MODO, SIVE QVOTIES sit assumendus cibus.

Cibus. *Bis tibi quoque die cibus est sumendus, at illo*
Sit bene conditus, sit leuis, & modicus.
Satietas. *Mœsta procul fugiant longæ fastidia mensæ:*
Sic pota vt sitias, sic ede vt esurias.

SCHOLIA.

Bis tibi. Bis comedendum in die. Pueri autem & senes ab hac regula excipiuntur. Nam pueri, quoniam crescunt, plurimo, & propter vasorum exiguitatem, crebro alimento opus habent. Senum autem vires sunt debiles, calor est exiguus, paucis igitur fomentis egent, quæ crebrò potius quàm simul offerre oportet.

Sit bene conditus. Probè coctus, vel præparatus, nō crudus. Ita enim malim hunc locum intelligi, quàm de condimentis, (Capit. 6. Sch. Sal.) Nam homini cibus vtilissimus simplex aceruatio saporum pestifera, & cōdimenta perniciosiora, Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, &c. autore Plinio. (Lib. 11. cap. 35.) Adhæc non conueniunt condimenta omnibus naturis. Nam calidis & biliosis inprimis noxia sunt.

Sit leuis. Coctu facilis, εὐδιάφθορος.

Et modicus. Respectu caloris.

Mœsta procul fugiant. Nec cœna nec prandium protrahi debent iusto diutius. Impeditur enim coctio. Et illa occasione diu ob oculos obuersantib. cibis, plus quàm par est ingeritur.

Sic ede vt esurias. Non est ad satietatem vsq; comedendum, sed quantum valetudo postulat. Quoniam verò plerunque & plus appetimus quàm par est, & conspectu ciborum irritato appetitu, plus quàm necesse est ingerimus: Ideo consulunt autores, vt in tempore finem edendi faciamus. Conueniunt hæc cum Ouid. libr. 3. de arte amandi.

Néue diu præsume dapes, sed desine citra
Quàm cupias, paulò quàm potes esse minus.

ANNOTATIONES.

De quantitate.

De quantitate alimentorum verissimum atque vtilissimum præceptum M. Cicero tradit, cum scribit: Tantum cibi & potionis adhibendum esse, vt vires reficiantur, non opprimantur. Non autem solùm immoderatis alimentis oppri- Ce senectute.

muntur, & ſuffocantur vires, ſed etiam defectu reſoluuntur. Quare ex caloris quantitate quid facto opus ſit, colligere oportet. Debet enim alimentum ſemper ἀνάλογον eſſe innato calori. Hîc variat pro ætate, vitæ genere, tempore anni, conſtitutione cœli, & ſimilibus. Nam qui creſcunt, ob caloris copiam, copioſo nutrimento indigent. Sic Athletæ quia reliquis calidiores ſunt, liberalius etiam comedant neceſſe eſt. De tempore Hippo. ſcribit. Ventres hyeme & vere natura calidiſsimi ſunt, & ſomni longiſsimi. His igitur temporibus alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Spirante Borea animantia plus appetunt & concoquunt, quàm dum Auſter ſpirat.

:/: proportione respondens

Aph. 14. lib. 1.

Aph. 15. lib. 1.

Ari. ſec. 26. pro, blem.

De qualitate.

Duplices ſunt cibi: Quidam tantùm nutriunt: quidam præterquàm quòd nutriunt, etiam alterant corpus. Illos ſimpliciter aut abſolutè cibos, hos cibos medicamentoſos vocant. Quidam enim calefaciunt, quidam refrigerant, quidam exiccant, quidam humectant, quidam aluum aſtringunt, quidam ſoluunt, alij flatuoſi, alij flatus diſcutiunt, quod medicamentorum proprium eſt, de qua differentia

ferentia in hoc opuſculo nulla ſit mentio.

De varietate.

Varietatem ciborum Medici iure improbāt. Cùm enim non omnium eadem ſit natura, neceſſe eſt coctionem diuerſitate diſtrahi, quod Hipp. ſignificare voluit, dum ſcribit: Τὰ γὰρ ἀνόμοια ςασιάζει. Huic conſonat illud Ariſto. Ποικιλία νοσώδης τροφῶν. Adde quod varietate vehementer gula irritetur, cùm ſimplicis & vnius cibi facilè ſacietas homines capiat.

Capit. 6. Sch. Sal. In libr. de flatibus. Sc. 1. problem. 15.

De ordine.

Cùm plerunque fercula in vna menſa diuerſa ponantur, conſiderandum quid primo loco ſit ſumendum, quid vltimo. Conuenit autem inter omnes Medicos liquidiora, & quæ faciliùs concoquuntur, ante alios cibos aſſumenda eſſe.

Cor. Celſus lib. 1. cap. 2. Gal. li. 2. cap. 11. de aliment. facul.

Differentia inter potum & cibum.

Differt potus à cibo, quia illo citiùs nutrit. Id fit propter ſubſtantiæ tenuitatem. Citiùs enim penetrat. Ergo & citiùs alit. Eſt etiam vehiculum cibi, ſeu, vt Græci loquuntur, ὄχηματροφῆς.

Hippo. in fine libr. de alimento.

Eſt ne aqua potus?

Triplex eſt potus. Vnus qui non nu-

trit, talis est aqua. Nam non nutriendi causa, sed vt digestionem in corpus adiuuet, assumitur. Alius est qui nutrit, vt vinum, cereuisia. Tertius, qui non solùm nutrit, sed etiam alterat, vt vina, & cereuisiæ conditæ. Talis potus rectè medicamentosus appellatur.

Capit. 38. Sch. Sal.

Est ne à potu inchoanda cœna, vt vulgo dicitur: De potibus incipe cœnam?

Non puto. Cùm enim diluendi cibi gratia sumatur, sequitur non priùs bibendum, quàm cibi sint assumpti. Scribit Galenus, Vina ieiuno stomacho sumpta plurimùm nocere. 1. 6. apho. com. 28.

Vtrum est salubrius, inter edendum bibere, aut finita mensa, sicut iumenta faciunt, Vnde Germani prandium equorum vocant, in quo nihil bibitur?

Cap. 22. Scholæ. Saler.

Affirmare rationibus non possum, vtrum melius sit. Sequar igitur vulgarem versiculum: *Inter prandendum, sit sæpe parumq; bibendum.* Quanquàm alterum quoque non admodum improbo, maximè si tempore confirmatum est. Qui inter edendum bibunt, parcius, & sæpius faciunt: qui post cibum, largius.

Cur igitur medici prohibent post cibum bibere?

Pro-

Prohibent non immediatè, ſed dum clauſo ſtomacho concoctio inchoata eſt.

Ergo nihil eſt bibendum poſt cibum?

Nihil niſi abſoluta prima coctione. Tunc enim non impedit naturam, ſed vt celerius χυλὸς penetret, & ad hepar perueniat, facit. Quod ſi citius ſitis vrget, neceſſitati & defectui ſuccurrendum eſt.

De bellarijs?

Quæſtio hoc loco eſt de ſecunda menſa, ſiue de bellarijs, ad quam facile eſt ex ſuperiorib. reſpondere. Quæ facilè corrumpuntur ante cibum, quæ difficulter coquuntur, aut aſtringendi facultatem obtinent, poſt cibum aſſumere oportet. Cæterùm bellaria, quæ ex ſimilagine fiunt, concoctu difficilia, & mali ſucci ſunt, viſceraq́; obſtruunt.

DE EXERCITIIS animi.

NEc properè à menſa ſtudijs intenderis vnquam, Studium à cibo.
Sed tribus, aut horis quattuor inde vaca.

SCHOLIA.

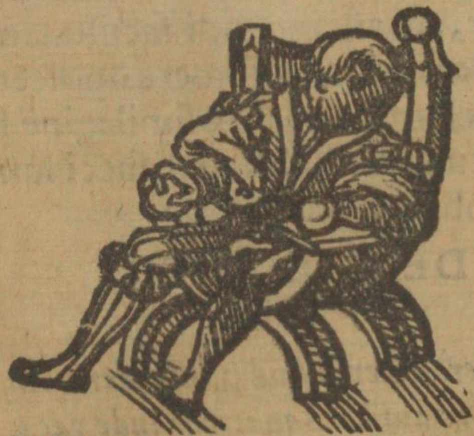
Nec properè. Non ſtatim ingenium à cibo exercendum eſt. Si enim corpori pernicioſus eſt motus vehemens, vt ſuprà diximus, multò magis animo.

Horis

Horis quatuor. Hoc intelligendum est de vehementioribus exercitijs, non de quolibet animi motu: Alioqui enim nimium temporis sine fructu studiorum periret.

Suprà diximus duplicia esse exercitia. Animi & corporis, de illis priùs tractatum, nunc de reliquis agit. Sunt autem exercitia animi, imaginationes, cogitationes, exercitationes memoriæ. Imò tota nostra studendi ratio potissimùm in ingenio exercendo consistit.

DE SOMNO MERIDIANO.

Somnus à cibo.

QVòd si fortè tibi quiddam dormire necesse est,
Altera post epulas fluxerit hora vide.

SCHOLIA.

Si dormire necesse est. Duplex est somnus:

No-

Nocturnus & diurnus. Natura noctem quieti & somno destinauit, diem verò laboribus, & exercitijs. Igitur somnus nocturnus est naturalis: Diurnus verò à natura alienus, & ab omnibus autoribus improbatur. Quia verò negocia, aut insomnia interdum istum ordinem interturbant, & tamen quieti nihil detrahi oportet, interdiu, quod noctu neglectum, compensandum est. Ideo dicit: quòd si necesse est quiddam dormire. Non probat meridianum somnum, sed quid vrgente necessitate agendum sit, docet. Capit. 5. Sch. Sal.

Quare noctu potius quàm interdiu dormiendum?

Primò. Quia, vt diximus, ordo naturalis, qui nequaquam confundi debet, id postulat. Deinde, quia nox frigida & humida est: Frigiditas autem & humiditas somnum inducit. Tertiò etiam ad conciliandum somnum, non parum tranquillitas nocturna facit. Simile enim simili gaudet & conciliatur. Turbæ autem somnum impediunt, interrumpunt, non accersunt.

DE QVIETE.

Ocia perturbant stomachum, iuuat actio, ni sit
Nondum concocto turbidus ille cibo. Ocium

SCHOLIA.

Ocia perturbant. Id eſt, lædunt

Iuuat actio Patet. Verbum ocium non per ſe (nihil agit) ſed ex accidenti ſtomachum offendit. Cùm enim non exercetur corpus, ſuperfluitates colliguntur & coaceruantur. Vnde etiam ſtomachus grauatur.

Turbidus. Occupatus, impeditus. Nam non eſt, crudo exiſtente cibo, exercitium adeundum.

Non ſolùm exercitia, ſed etiam quies ad valetudinem tuendam neceſſaria eſt, Nam,

Libro 1. epiſt. 4. Heroid.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt:
Hæc reparat vires, feſſaq́, membra leuat.

Vt elegantiſs. poëta Ouidius ſcripſit. Eſt igitur effectus quietis, recuperare vires. Nam aſsiduus labor reſoluit calorem, & vires exhaurit. Ideo interponitur quies, vt animal ad ſe redeat, ac durare queat. Eleganter igitur alternam quietem vocat. Sicut enim non ſemper laborandum, ita nec ſemper quieſcendum.

DE GENERIBVS EXercitiorum corporis.

VTili-

VTiliter vegetant vocalis verbera linguæ,
Arma, pilæ, saltus, tessera, cursus, equi.
Qui benè concoxit, multo satis ille labori est:
Qui malè, præscripta se ratione gerat.

Exercitium Concoctio.

SCHOLIA.

Vtiliter vegetant. Commodè exercent.

Vocalis verbera linguæ. Clara lectio, huic cognata est cantatio.

Aetius Tetrabi. 1. Serm. 3. cap. 6. & 7.

QVAESTIO.

Vtrum vectio vel equitatio sit salubrior?

Equitatio. Est enim motus magis actiuus, & æqualis, vectione mouetur corpus variè, & inæqualiter, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc celeriùs, nunc tardius, pro viarum natura, Hinc fit, vt stante curru, quasi vertiginem sentiant, qui vehuntur: quod equitantibus vsu uenire non solet. Est tamen equitatio debiles pedes habentibus inimica. Stomacho verò & coxis vtilissima. Plinius lib. 28. cap. 4.

Equi. Equitatio, hæc est debilibus pedibus & cruribus inimica.

Multo satis ille labori est. Aptus est grauioribus exercitijs.

Præscripta: Leuius se exerceat.

Li.1.ca.1. Hic locus ex C. Celſo ſumptus eſt, cuius verba cum plurimum lucis ad præſentem materiam adferant, ſubijciam. Prima autem eius curatio exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet. In eo qui minus laborat, & bene concoxit, amplior. In eo qui fatigatus eſt, & minus concoxit, remiſsior. Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, curſus, ambulatio.

ANNOTATIONES.

Varia ſunt genera exercitiorum. Quædam enim corpus & animum ſimul exercent, vt ludus paruæ pilæ, teſte Gale. ars digladiatoria. Quædam ſolùm corpus, vt ambulatio. Ex his alia omnia corporis partes æqualiter mouent, quæ rectè vniuerſalia dicuntur, vt gladiatoria. Alia tantùm quaſdam partes, particularia dicta, vt lectio clara, ambulatio, remigatio. Lectio enim clara pectus mouet, ambulatio pedes & crura, remigatio brachia, & ſuperiorem corporis partem.

DE CRAPVLA.

VT peccat, ſtomachum qui mole grauauit iniqua,
Sic plerunque nimis continuiſſe nocet.

SCHO-

SCHOLIA.

Mole iniqua. Nam vbi cibus præter naturam plus ingeſtus eſt, is morbum facit. Hîc Medici faciunt duplam repletionem cibi. Ad vaſa, & virtutem. Ad vaſa vocant, cùm plus ingeritur, quàm ſtomachus aut commodè ferre, aut complecti poteſt, vnde diſtentio, & aliorum vicinorum membrorum compreſsio, & quo minus probè ſtomachus claudatur, ſequitur. Ad virtutem, cùm natura grauatur, id eſt, cùm non ſeruatur proportio cibi ad vires ſiue calorem. Nam etſi ventriculus oblatum alimentum facilè capit, tamen vires id vincere & concoquere non poſſunt. Debilitantur igitur vires, obtunditur calor, oritur cruditas, quæ eſt, vt Meſue ſcribit, morborum mater. De hac repletione Autorem noſtrum intelligo, quanquam de vtraque vera eſt ſententia.

Libro 2. apho. 17. & ibidem Galen. in comm.

Galen. de medica artis conſtitu. cap. 17.

ANNOTATIONES.

Rectè vulgo dicitur: Saluberrimum eſſe veſci citra ſaturitatem, & impigrè laborare. In ijs enim duobus præcipuè tota ratio tuendæ ſanitatis conſiſtit. Cùm autem ſanitas maximè ſit ſecundum na-

Hippocr. epide. li. 6. Sec. 4. apho. 20.

Gal. li. 1. capi. 4. & 5. de San. tuen. turam, & συμμετεία quædam primarum inter se qualitatum, sequitur omne immoderatum, eo quòd à natura alienum est, etiam sanitatem corrumpere. Quare crapula bonam corporis valetudinem vehementer lędit, mentis actiones impedit. Chilia. 3. cent. 6. Prou. 18. Plenus etiam venter non gignit tenuem sensum: Impedit enim, debilitat, & opprimit calorem natiuum, ad quem alimenta respicere debent.

DE ABSTINENTIA, *siue Fame.*

Sicuti nimia repletio, ita quoque nimia abstinentia naturæ inimica est, sed diuersa ratione. Hæc enim exhaurit vires, dissoluit calorem naturalem, natiuam humiditatem consumit, & corpora extenuat. Nam calor natiuus non potest esse ociosus deficiente nutrimento in corpus agit, & bonos succos depascit. Optimum autem abstinentiæ genus est vesci citra saturitatem. Postulat tamen nonnunquam necessitas, aut corporis dispositio, vt aliquandiu à cibo abstineatur. Fieri enim non potest, quin ex assidua illa & quotidiana comestione, atquę exercitiorum intermissione, aliquid crudorum humorum

morum in corporibus colligatur, ad quos conficiendos vtile est certis temporibus vel prandium, vel cœnam negligere. Nisi enim id fecerimus, aucta cruda materia tandem morbos producit. Possunt igitur cum magna vtilitate talia corpora ieiunare. Calidis verò & siccis naturis aduersissimae est inedia. Quare ieiunia vitent.

DE BALNEIS.

LOtus vbi exieris thermas, fuge frigora: pransus
Stare potes, modicè, si libet, ire potes.
Stantis enim cibus in stomacho consedit, euntis
Est eadem ratio, si pede tardus eat.

Balneum Quatenus standum eundumque.

SCHOLIA.

Thermas. Hîc impropriè ponit pro balneo artificiali.

Capit. 2. Sch. Sal. *Fuge frigora.* Aërem frigidum. Duæ ſunt cauſæ, quare à balneo calido frigus vitari oporteat. Prior, quia omnis ſubita alteratio eſt naturæ moleſta & inimica. Altera, in balneo corporis meatus, πόροι dicti, relaxantur, atque aperiuntur. Itaque facilè frigidus aër rarefactum corpus penetrare atq; lædere poteſt.

Cur igitur quidam, antequàm egrediuntur balneum, aqua frigida perfundunt corpus, idq; plurimùm conducere experientia teſtatur?

Hoc eò fit, vt calor naturalis, circundante aëre calido, balneis & frictionibus diſſipatus, inq; totum corpus diſtractus, recolligatur, & ad originem repellatur. Itaque perfuſio tantùm momentanea eſt. Ad hæc aqua ob craſsitudinem ſuam, non ita poteſt penetrare corporis meatus, vt aër tenuiſsimæ ſubſtantiæ. Verùm talis perfuſio craſsioribus, & corpulentis potiſsimùm competit.

Pranſus ſtare. Cauſa ſuprà dicta eſt.

Stantis enim. Ratio.

ANNOTATIONES.

Duplicia ſunt balnea. Spontanea & artificialia. Spontanea thermæ vocantur.

Varia

Varia sunt genera thermarum, & diuersæ naturæ. Referunt enim vires illarum rerum, quas resipiunt. Omnes tamen vim exiccandi corpora habent, quare humidis, laxis, & quæ exiccari operæprecium est, conueniunt.

Artificialia sunt triplicia: Ignea, aërea, aquea. Ignea, cùm aliquis lapidibus candentibus sudoris prouocandi gratia insidet. Aërea, quãdo vaporibus simplicibus, vel medicatis sudor mouetur, cuiusmodi vulgaria sunt balnea. Aquea, cùm in aqua lauamus. Hæc sunt aut frigida, aut calida. Calida vim habent humectandi, resoluendi, digerendi, molliendi, mouendi somnum. Hæc omnibus sanis idonea sunt: frigida verò non nisi iuuenibus, carnosis, & æstiuo tempore conferunt, macilentis inimicissima sunt. Est enim frigus neruis, neruosisq; membris inimicum. Macilentorum nerui ob carnis inopiam expositi læsioni sunt. Vnde & Poëta Tragicus Euripides verè dixit: Ψύχος γὰρ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον.

Citatur à Cic. li. 16. epi. fam. epist. 5.

DE EXCREMENTIS.

MEiere profuerit, quoties vesica laborat: Mixtio.
Fece grauis venter nec cohibendus erit. Excretio.

Crepitus. *Nec flatum retine, nisi noxia cogat honestas,*
Hîc est, natura præside, turpe nihil.

Ructus. *Edicto vetuit, crepitus ructusq; teneri,*
Lege Suetoniũ in eius vita cap. 32. *Claudius, ô Medici principis imperium.*

SCHOLIA.

Capit. 1. Sch. Sal. *Meiere profuerit.* Vrina quoties necessitas exigit, reddenda, nec diutius iusto retinenda. Retentio siquidem eius longa, interdum vrinæ suppressionem adfert, interdum calculum, aut difficultatem mingendi: item aquam intercutem efficit. Nec tamen illos probo, qui canum more assiduè mingunt. Præter alia enim incommoda, in postrema ætate retinere vrinam ægrè possunt. Laudo igitur eos, qui statis temporibus excrementa vesicæ, maximeque alui excernunt, vt sine impedimen-

dimento ſuum munus adminiſtrare poſſint. Ideo enim natura veſicæ colli & ſedi muſculos addidit, vt continere excrementa aliquandiu poſsint.

Fece grauis. Excrementa alui non ſunt vltra iuſtum tempus retinenda. Nam ventoſitates & tormina generant, & caput offendunt.

Nec flatum. Crepitum. Hinc etiam inflationes, crepidus, colica, dolores capitis & vertigo oriuntur. De ructu eſt idem iudicium. Capit. 4. Sch, Sal.

ANNOTATIONES.

Dixi ſuprà, alimenta eſſe quæ in ſubſtantiam conuerti poſsint. Conſtat autem, etiamſi multa & varia edulia capiantur, parum admodum tamen retineri, & membris aſsimilari. In cauſa eſt magna diſsimilitudo alimentorum, & partium nutriendarum. Quoniam igitur nec vniuerſus cibus & potus in chylum, nec chylus totus in ſanguinem, nec ſanguis omnis in membrum conuertitur, neceſſaria in corpore excrementa exiſtunt, quę quia nullum vſum præſtant, & capiti oneri, non adminiculo ſunt, excernantur neceſſe eſt. Excrementa igitur dicuntur, quæ-

cunque ab alimentis ſeparata, alendo corpori non idonea ſunt. In omni enim coctione ſuperflua & inutilia ſeparantur, quarum quædam ſpontè à corpore exeunt, quædam à nobis excernuntur. Hæc ſunt triplicia. Craſſa, ſtudia, & halituoſa: Craſſa, vt excrementa alui: fluida, vt vrina: flatuoſa, vt flatus, ructus: de quibus generale præceptum eſt, excrementa eſſe tempeſtiuè excernenda.

Sed quomodo reliqua excernuntur excrementa?

Suprà dixi ſingulis particulis inſitam eſſe facultatem quandam, qua inutilia & moleſta à ſe depellunt. Hæc etſi naturalis eſt, & ſpontè agit, tamen iuuatur calore natiuo, motu corporis exuſcitato dilatante meatus, & excrementa ad expulſionem quaſi præparante. Huius generis ſunt: ſudor, ſordes corpori adhærentes, & quæcunq; in ſenſorijs colliguntur excrementa. Hæc nos deinde auferre oportet.

Vrina.

Vrinam plerique definiunt, eſſe ſerum ſanguinis, ex hepate & venis per renes in veſicam delatum. Eſt enim aquoſitas à ſanguine in renibus ſegregata, & in veſica

paula-

paulatim collecta. Huic cognatus est sudor. Nam est etiam aquosum excrementum, quod per poros cutis guttatim expellitur.

DE PRANDIO ET *Cœna.*

Esse magis frugi cœnam, quàm sumptibus auctã,
Lauta quidem, sed non fercula multa velim.

ANNOTATIONES.

Vſitata & à multis agitata, & quæ in vtranque partem diſputari ſolet, hoc loco quæſtio eſt, vtrum videlicet ſit largius prandendum, vel cœnandum. Quæ cùm ad hanc materiam proprie pertineat, & ab Autore attingatur, præterire nullo modo poſſum. Subijciam igitur breuiter rationes, quibus plus cibi in cœna aſſumendum eſſe, probari poteſt. Deinde oſtendam cauſam, quare quidam diuerſum ſentiant. Poſtremò meam quoque ſententiam de hac quæſtione adiungam. Ex ſuperioribus conſtat, qualitatem alimentorum debere innato calori proportione reſpondere. Calor autem noctu, & propter quietem, quamobrem & ſanguis introrſum concedit, & propter nocturnum frigus in interioribus auctior eſt, quàm interdiu. Plus igitur cibi quàm in die concoquere poteſt. Adde quòd longius ſpacium eſt, ad conficiendum alimentum, à cœna ad prandium, quàm ab hoc ad illam. Hæ ſunt, vt mihi quidem videtur, ſatis bonæ rationes, alias ſtudio breuitatis omitto. Qui verò diuerſum ſentiunt, magis autoritate & recepta conſuetudine, quàm rationibus mouentur. Dicitur enim vulgari verſiculo: *Vt ſis nocte leuis,*

leuis, ſit tibi cœna breuis. Idem hic autor ſcribit. Verùm hæ ſententiæ non collatione prandij, ſed cœnæ intelligendæ ſunt. Nam etſi largius comedendum veſperi, quàm meridie, modum tamen ſeruare vbique expedit. Eſt etiam ratio, quæ obſtare videtur. Interdiu plus diſſoluitur & diffluit à corporibus, propter motus & aëris caliditatem. Ergo hoc nomine plus cibi in prandio, quàm cœna capiendum. Hoc eſt ſpecioſum argumentum, quod cum illo, quare hyeme vberius edendum, quàm æſtate, conuenit. Quanquam aliqua diſsimilitudo eſt. Ad conſuetudinem, quæ in omni vita plurimum ponderis habet, & quaſi alteram naturam inducit, tantùm reſpondeo ex Hippocrat. qui ſcribit: Longo tempore conſueta, etſi inſuetis deteriora ſunt, minus tamen illis moleſtiæ adferre. Seruiendum igitur conſuetudini potius, quàm rectæ rationi: verùm ſi ſimpliciter de nondum ad alterutrum adſuefacto pronunciandum, præſtat veſperi pleniore alimento frui. Atque hæc de ſanis tantùm, & quorum caput inculpatam valetudinem habet, quinque nocturnis morbis nõ vexantur, intelligo atque ſentio. Qui autem ex

Capit.5. Sch. Sal.

Lib.2. apho.50.

capite

capite laborant, aut catarrho molestantur, illos ad noctem parcius comedere oportet.

DE VIGILIIS, SIVE NOcturnis lucubrationibus.

Studium à Cœna.

A Cœna vigilans vnam ne excesseris horam,
Ne cerebro noceat nox vigilata tuo.

SCHOLIA.

Vnam. Ego multas horas, legere malim: Tam citò enim à sumpto cibo, cubitum ire, & insalubre (replet enim caput) & à vocatione cuiusq; alienum est. Sententia igitur est, nocturnas lucubrationes, maximeq́; vespertinas, esse fugiendas. Nam matutinæ ad studia aliosq́; labores aptissimæ sunt, quod primùm antiquissimus poeta Hesiodus, hoc versu testatur:

Libro 2. ἔργ. καὶ ἡμερ.

Ἠώς τοι προφέρει μὲν ὁδοῦ, προφέρει δὲ καὶ ἔργου.
Idem Arist. 1. Oeconom. cap. 6.

Ouid. lib. 1. de arte amandi. Attenuãt iuuenum vigilatæ corpora noctes.

Ne noceat cerebro: Ratio. Nam vigiliæ immodicæ cerebrum offendunt, temperaturam eius exiccant, delirium accersunt, impediunt etiam coctionem alimentorum, & cruditates efficiunt, quibus corpora decolorantur.

DE

DE SOMNO.

Quando cubitum eundum, quandoque surgendum.

OCciduo cum sole cubilia strata subintra,
Tu quoq; de plumis, hoc redeunte, redi.
Sic etenim ratio naturæ suadet, & illas
Condidit ingenijs corporibusq; vices.
Tempora nam somno nocturna, diurna labori
Cùm daret, hæc voluit nos data iussa sequi.

SCHOLIA.

Sic etenim. Causa. Natura enim destinauit noctem somno & quieti, diem verò laboribus. Hæc est vna ratio, etiam idiotis nota, sed non contemnenda. Sunt duæ aliæ magis philosophicæ. Prior: Nox temperamento suo, videlicet humidita-

te &

te & frigiditate ſomnum mouet. Altera, quies nocturna ad conciliandũ ſomnum plurimum momenti adfert. Turbæ enim ſomnum impediunt, atq; interrumpunt.

Eclog. 5. *Cur, quum ſtrepitus ſomnum impediat, Virgilius ſcribit: Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro?*

Id intelligendum de leui murmure, non de vehementi ſtrepitu, qualis interdiu eſt diſcurrentium, equitantium, curruum. Ad hæc diurnum ſiue pomeridianum tempus ad perficiendam coctionem non ſufficit.

QVAMDIV DORMIendum.

SEd quia tardat hyems Phœbum, quia tempore meſſis
Exorta citius luce colorat humum:
Somnus naturalis *Ipſa parens rerum tibi tres aut quatuor horas*
Deputat, hæc iuſtæ tempora noctis erunt.

SCHOLIA.

Sed quia. Occurrit tacitæ obiectioni. Maxima eſt dierum & noctium inæqualitas: tempore ęquinoctiorum ęquales ſunt dies, aliàs inæquales. Hyeme ſunt noctes longiſsimæ, æſtate breuiſsimæ. Abſurdum autem & alienum videtur, ſomni ſpacia eodem modo variare, & incerta eſſe. Quare ſubijcit. *Ipſa*

Ipsa parens Natura, quæ secundum Philosophos est causa omnium rerum naturalium.

Tres aut quatuor horas. Septem horæ plerunq; somno sufficiunt. Alias tamen alijs diutius somno indulgendum. Terminus igitur somni est perfecta ciborum concoctio, quæ ex vigore & alacritate tum corporis, tum animi cognoscitur. Ructus & ventris contractio imperfectam coctionem arguunt. Capit. 4. Sch. Sal.

Est ne vnum & certum spacium concoctionis?

Non. Sed variat, pro calore & ingesti cibi quantitate, aut qualitate. Nam pauca & probè præparata citiùs: multa verò, varia, aut non ritè cocta, aut quæ difficulter alterantur, tardiùs à calore confici atque concoqui possunt, Neque igitur cibus vnum habet in omnibus præfinitum tempus, neq; potus. Quare concoctionis absolutionem prædictis signis æstimare satius est, quàm tempore definire.

QVOMODO CVbandum.

Dormiture latus dextrum preme, manè sinistrũ
Ingestum ratio concoquit ista cibum.

SCHO-

SCHOLIA.

Dormiture. Principiò in dextro latere cubandum, deinde ſiniſtro.

Eſt ratio. Quia iuuat alimenti coctionem. Deinde, vnum latus non ſufficit ſuſtinendo ſemper totius corporis oneri, Eſt igitur opus viciſsitudine.

ANNOTATIONES.

Capit. 4. Sch. Sal. Quatuor ſunt formæ decubitus: Pronus, ſupinus, in dextro latere, & ſiniſtro. Pronus non omnino inutilis eſt. Promouet enim concoctionem, ſed facilè oculos offendit. Ita enim cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maxime ſi fuerint natura debiliores. Supinus ab omnibus damnatur, ac grauiſsimorum morborum, incubi, apoplexiæ, ſtuporis, occaſio eſt. Eſt igitur in lateribus cubandum.

Appendix de ſomno.

Aeg. cap. 97. Somnus eſt quies facultatum animalium, ab vtili humiditate cerebrum madefaciente, proueniens, cuius duæ ſunt differentiæ, ex temporis diuerſitate ſumptæ. Nocturnus, & diurnus. Vtilitates ſomni ſunt, leuare laſsitudinem corporis, iuuare concoctionem, humectare membra exercitijs exhauſta, interiora ca

lefacere,

lefacere, & corporis & animi dolores mitigare, perturbatam mentem emendare. Immoderatus ſomnus calorem obtundit, caput replet malis humoribus, veternum inducit.

QVAESTIONES.

Quomodo vapores è ventriculo exhalant, cùm orificium eius, dum cibus coquitur, ſit clauſum?

Vapores ſunt tenuiſsimæ ſubſtantiæ, quare nunquam tam arctè clauditur, vt illos intercipiat, aut omnino exire prohibeat.

Quare non à prandio etiam dormitur, cùm non ſecus atq; à cœna vapores exhalant?

Quia natura, temperatura diei, & turbæ obſtant.

Quare primus ſomnus omnium eſt profundiſſimus?

Quia ineunte nocte, & craſsiores & copioſiores fumi ex prima coctione caput occupant. Vnde cerebro grauato profundus ſequitur ſomnus.

DE VENERE.

Venus. *QVæritis an Veneri liceat parêre vocanti?*
Hîc quoq; erit certus (sicut vbiq;) modus,
Multa Venus vires exhaurit, spiritibusq́;
Noxia, consumit corpora mille modis.
Rara leuat, corpusq́; iuuat Venus. Optima vita est,
Quæ neq; casta nimis, nec nimis est petulans.
At tu, cui studij flores, fructusq́; petuntur,
Si poßis Venerem spernere, sanus eris.
Nanq; nec Aonidum Venus improba ludit in hor-
Nec turpes flammas Musa pudica probat. (tis,
Ipsa gubernatrix studiorum casta Minerua est,
Artibus ingenuis est inimica Venus.

SCHOLIA.

Quæritis. Prima quæstio est, an liceat re Venerea vti, & an Veneris vsus sit secundum naturam, cùm Veteres conseruationem genituræ inter saluberrima tria recensuerint.

Modus.

Modus. Reſponſio. Moderata Venus conceditur. Videtur autem Autor alludere ad illam Hipp. ſententiam. Πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Moderatum autē ad aliquid dicitur. Nam quod calido & humido moderatum, id ſicco inimicum eſt. Quilibet igitur ex ſua natura, non ex alia, quantitatem æſtimet. Libro 6. epid. ſec. 6. aph. 5.

Multa Venus. Incommoda Veneris immoderatæ. *Rara.* Commoda.

Leuat corpus. Quia euacuat materiam.

Finem pulchrè complexus eſt Virgil. his verbis: In epigr. de venere & vino.

Vina ſitim ſedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines tranſiliiſſe nocet.

ANNOTATIONES.

Hunc locum obiter percurrere, non explicare adoleſcentibus ſoleo, neque enim ad eam ætatem pertinet, ſed ad prouectiores, qui in coniugio viuunt, quibus non inutile eſt, aliquid certi de Veneris vſu cognitum habere. Itaque principiò ſciendum, Venerem inter euacuationum genera à Medicis referri, quoniam quod ſuperfluum, & corpori moleſtum eſt ſemen, euacuat. Nulla autem ſuper-

fluæ rei euacuatio eſt inſalubris, niſi intempeſtiua, aut immoderata fuerit. Ita dictum prouerbiale ex Plutarcho accipere oportet, cui Hippocrates in paulò antè ſcripta ſententia adſtipulatur Conſtat enim grauiſsimos morbos vtrique ſexui, ex intempeſtiua, aut quæ modum excedit, continentia exoriri, quod verboſius explicare Medicorum eſt. Subijciatur nunc quibus naturis amica, quibus aliena ſit Venus. Siccis naturis aduerſiſsima eſt. Nam eas prorſus arefacit, & ſenium accelerat. Quare incõtinentes citò ſeneſcunt, nec longæui ſunt. Exemplo, præter alia, ſunt paſſeres, qui propter inſignem ſalacitatem biennium raro excedunt. Humidis verò & calidis (nam in his abundat ſemen) tutiſsima & omnino neceſſaria eſt Venus, à multisq; morbis præſeruat. Sed pergamus ad alia.

In lib. de ratione victus

Aëtius Tetrab. 1. Serm. 3. ca. 8. Paulus Aeg. li. 1. c. 35.

Ariſt. de longit. & breui. vitæ, ca. 5.

QVID AGENDVM BEne valentibus.

IAm ne cuncta putes paruo voluiſſe libello
Claudere, quæ nemo dinumerare queat:
Accipe conſilium, quo non eſt verius vllum,
Atq; ita naturam dicere tibi crede.

Sanus

Sanus es, & nullis confectus corpora morbis
Et tuus es, nec te iussa aliena trahunt.
Nullus obstrictus Medicorum legibus esto,
Deformet corpus nullus alipta tuum.
Quin potius varium vitæ sectare tenorem,
Teq́ tibi similem ne patiare diu.
Nunc vrbana potes tractare negocia, sæpe
Rura graues casus non habitura petes.
Mille voluptatum species tibi rura ministrant,
Non aliquo poteris sanior esse loco.
Nunc timidum longa captabis arundine piscem,
Nunc vdo aëreum vimine fallis auem.
Nunc errare greges pecudum spectabis ab alto
Vertice, nunc syluas, frigidaq́ antra subis.
Nusquam commodius, quàm viuere rure beato,
Illa potest ipsos vita decere Deos.
Felices, quos rura iuuant, quibus illa voluptas
Contigit, hoc optem viuere posse modo.
Hac ego vel Crœsos vita mutare ducentos,
Hac asini nolim ditia sceptra Midæ.
Sæpe hîc profuerit placidæ indulsisse quieti,
Sæpius, vt sanis, præstat agenda dari.
Perdit enim validas vecors ignauia vires:
Confirmat modicus restituitq́ labor.
Illa senectutem citiùs, quàm debuit, adfert,
Hic æui florem donat adesse diu.
Interdum thermas, interdum frigida inibis
Balnea, sæpe vnges corpora, sæpe minus.

Rusticæ vitæ laudes & cōmoda.

Ignauia. Labor.

Sæpe cibis tutò poteris vulgaribus uti:
Sæpe frequens, alio tempore solus erit.
Nonnunquam plus quàm decuit sumpsisse ciborū,
Nunc potes audacem non habuisse gulam.
Vtilius multum, qui concoquit omnia, sumit,
Nulla quidem sanis regula certa datur.
Hæc poterunt seruare alacres, & corpore firmi,
Ius libertatis nullius æger habet.
Sanus es, auxilium noli consumere morbi,
Vt si fortè cadas, tu medeare tibi.
Nam citò destituunt consumptæ corpora vires,
Restituunt validæ quàmlibet ægra tibi.

SCHOLIA.

Iam ne cuncta. Præcisio.

Li.1.ca.1. *Sanus es.* Hic locus ex C.Celso translatus est, cuius verba, quia ad Autoris sententiam rectè intelligendam plurimùm faciunt, postea subijciam. Summa autem est, sanis, & qui sui iuris sunt, varium vitæ genus est accommodatissimum. Verùm hæc ad studiosos non sunt transferenda, quos non vagum, sed certum vitæ genus sequi oportet.

Mille, Digressiuncula, ἐγκώμιον rei rusticæ.

Sanior esse loco. Experientia testatur, rusticos vrbanis esse robustiores, meliori vale-

valetudine, eius rei causæ sunt, varia & continua exercitia, ciborum simplicitas, & aër siccior.

Felices. Idem Horatius sentit, Ode. 2. Epodon.

Beatus ille, qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore, &c.

Perdit enim vires. Conuenit cum sententia Ouidij lib. 1. de Ponto Eleg. 6.

Cernis vt ignauum corrumpant ocia corpus?
Et capiant vitium, ni moueantur, aquæ?

Hæc aui florem. Contrà.

Labor exiccat.
Siccitas senium accelerat:
Igitur labor destruit, non conseruat florem ætatis.

Respon. Vehemens & immoderatus labor exhaurit & consumit natiuam humiditatem. Sed Moderatus, de quo hîc agitur, eandem conseruat.

Hæc. Epilogus.

Auxiliũ consumere morbi. Debilitare vires.

Tu medeare tibi. Nam vires, siue naturæ robur, est medela morborum.

Nam citò destituunt Natura robusta facilè vincit morbum, debilis verò succumbit.

Sicut vulgo dicitur: Naturæ forti nihil impoſsibile.

Celſus lib.1.cap.1.

Sanus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet, & neque medico, neque alipta egere. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modò ruri eſſe, modò in vrbe, ſæpiusque in agro, nauigare, venari, quieſcere interdum, ſed frequentius ſe exercere. Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam ſenectutem, hic longam adoleſcentiam reddit. Prodeſt etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis vti, modò vngi, modò idipſum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur, interdum in conuiuio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere, modò plus iuſto, modò nõ amplius aſſumere, bis die potius quàm ſemel cibum capere, & ſemper quàm plurimum, dummodò hunc concoquat. Sed vt huius generis exercitationes cibiq; neceſſarij ſunt, ſic athletici ſuperuacui. Nam & intermiſſus propter ciuiles aliquas neceſsitates ordo exercitationis, corpus affligit, & ea corpora, quę more eorum repleta ſunt, celerrimè & ſeneſcunt,

ſcunt,& ægrotant. Concubitus verò neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt. Rarus corpus excitat, frequens ſoluit. Cùm autem frequens non numero ſit, ſed natura, ratione ætatis & corporis ſcire licet, eum non inutilem eſſe, quem corporis neque languor, neq; dolor ſequitur. Idem interdiu peior eſt, noctu tutior, ita tamen, ſi neque illum cibus, neq; hunc cum vigilia labor ſtatim ſequitur. Hęc firmis ſeruanda ſunt. cauendumq́; ne in ſecunda valetudine, aduerſæ præſidia conſumantur.

TERTIA PARS.

DE FACVLTATIBVS *Alimentorum.*

PLinius primum ſcribentis officium eſſe exiſtimat, ſæpe titulum inſtituti operis inſpicere, idque non ſolùm in ſcribendo, ſed etiam in docendo, & explicandis autoribus verum eſt. Ego verò nõ titulum ſolùm, ſed multo magis principalem operis alicuius diuiſionem crebrò & inſpiciendam & repetendam eſſe, omnino mihi perſuadeo. Ita enim res mi- Libro 5. epiſt. 8.

nori negotio diſcuntur, & faciliùs retinentur. Quapropter & nos paucis ſummam in memoriam reuocabimus In hoc libello inſtituta eſt doctrina de ſanitate tuenda. Diuiditur autem in tres partes ſiue capita. Principiò explicatur natura ſiue conſtitutio hominis. Deinde generalia quædam præcepta, ad tuendam valetudinem, traduntur. De vtraque parte hactenus egimus. Nunc ſequitur tertius locus, de facultatibus alimentorum, quem ſatis copioſè pertractat. Principiò autem oſtendit cauſas, quare alimenta ſint neceſſaria, qui locus planè philoſophicus eſt, & cognitione digniſsimus. Deinde varia genera alimentorum, eorumq; naturas recenſet.

SIMPLICIVM CIBORVM *facultates aliquot.*

NVnc tibi, quæ ratio, quæ ſit natura ciborum,
Verſibus imparibus noſter Apollo canet.
Non tamen omnigenum (quis enim queat?) iſta futura
Præmetium meſsi carmina pauca damus.

Naturalis ratio ciborum à ſimili.

Sicut edax ignis præpinguem lampada paſcit,
Donec ſtuppa calens, quo foueatur, habet.
Poſtquam deinde ſequax flammam defecerit humor,
Ipſa perexiguo tempore tota perit.

Sic

Sic calor in nostro bibit humida corpore, donec
Natura faciles sint alimenta cibi.
Quæ si deficiant rimantem cuncta calorem,
Certum est hoc animam depereunte sequi.
Namq; vbi iam, quod agat, nō inuenit, efflat inau-
Materia vires destituente suas. (ras,
Illa igitur ratio est, quæ corpora nostra foueri
Præcipit, & vires sustinuisse cibo.
Nam quia dissoluunt calor, & qui circuit, aër,
In loca, qui subeant, est opus esse cibos.
Qui quia sunt varij, nec ab vna lege petendi,
Refert accipias, quósue, quibúsue modis.
Vtq; hinc incipiam, quosdam quæsisse videmus,
Quæ caro plus vegetet corpora, quæq; minus
Bruta feris video prælata domestica, quorum
Plus alimentorum carnibus esse putant.
Illa tamen durant, & fortia corpora reddunt,
Hæc vt sana magis constituantur, agunt.

Calor & humor in corpore.

Differentia animalium.

SCHOLIA.

Nunc tibi. Propositio.

Non tamen. Correctio Non omnium alimentorum facultates, sed tantùm præcipuorum enumerabo.

Sicut edax ignis. Similitudo. Quia verò ad vitam sustentandam nutrimentis opus est, iuxta illud Aristote. Omne quod viuit, nutriatur oportet, vt antea quoque

diximus

diximus. Ideo non alienum ab instituto videtur, de vita aliquid attexere. Vita autem est quasi ἐνδελεχία caloris naturalis, qui non potest sine materia, & fomento existere. Rectè igitur Aristoteles vitam in calido & humido consistere memoriæ prodidit. Non autem hæc de quolibet calore & humore intelligi debent. Etenim duplex calor est: Innatus & alienus, siue aduentitius. Natiuum Hippocr. ἔμφυτον, Aristoteles verò φυσικὸν θερμόν, eò quòd vel sua natura inest corporibus, vel quòd naturam conseruat, adpellant. Aduentitius aliundè accedit, atque naturalem, vel dissoluendo, vel absumendo materiam corrumpit, quę corruptio mors est, vt deinde dicetur. Ita & materia duplex: Alia enim apta fouendo calori, Alia verò contra.

In libr. de longit. & breui. vitæ, ca. 5.

Aph. 14. li. 1. & alibi sæpius Cap. 5. de long. & breuit. & alibi sæpius.

Sic calor. Accommodatio.

Animam depereunte sequi. Deficiente alimento, resoluitur calor, & mors sequitur. Est enim mors, autore Arist. φθορὰ τοῦ θερμοῦ φυσικοῦ. Vel vt Galenus definit, ὁ θάνατος σβέσις ἐστὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας.

Hæc duobus modis accidit, aut resolutione, vel defectu materiæ, sicut linum incensum pinguedine destitutum extinguitur,

De adolescentia & Senect. de vita & morte. capit. 4. Lib. 3. de Crisib. cap. 5.

guitur, vel ſuffocatione, aut redundante materia. Materia autem vel ſua copia, vel qualitate redundat, quemadmodum ignis extinguitur, vel multis lignis impoſitis, vel viridibus. Sic calor ſuffocatur, vel multitudine, vel qualitate materiæ, Idem doctiſsimus vir Marſilius Ficinus ſentit. Eius verba hæc ſunt: Vita quidem tanquam lumen in naturali calore conſiſtit. Caloris verò pabulum eſt humor aëreus atque pinguis, quaſi oleum. Siue igitur humor eiuſmodi fortè deficiat, ſiue prorſus excedat, vel inquinetur, calor naturalis ſtatim debilitatur, & tandem debilitatus extinguitur Si humoris defectu calor debilitatur, & perditur, mors reſolutione contingit. Si potius obruitur humoris exceſſu vel vitio, vita ſuffocatione perit.

Lib. 2. de vita producenda cap. 2.

Efflat in auras. Euaneſcit. Nam calor non poteſt eſſe ſine obiecto.

Nam quia diſſoluunt. Duæ ſunt cauſæ, quare alimentis indigeamus. Calor internus agens, conſumens aër externus acris, diſſoluens humores.

Circuit aër. Ideo à Medicis περιέχων vocatur.

Qui quia ſunt varij. Variant plurimùm cibi non

bi non appellationibus solùm, sed etiam facultatibus. Dicendum igitur posthac de differentia illorum aliquid in genere.

Quæ caro plus vegetet. Nutriat.

Quidam cibi multum nutriunt, πολύτροφοι Græcis dicti. Quidam parum, ὀλιγότροφοι. In frumentis etiam plus nutrimenti est, quàm in leguminibus. In his plus, quàm in oleribus. In carne plus quàm in vllo alio.

Bruta feris. Exemplum.

II. Diuisio.

De his vide peculiarem Galeni librũ

Ciborum alij boni sunt succi, εὔχυμοι, alij mali succi, κακόχυμοι, vt Græci loquuntur, idque vel simplici, vt caro hircina, caseus putris: vel comparatione, quemadmodum hîc.

Differentia inter feras, & domesticas carnes

Fera animalia siccius, minusque excrementitium alimentum, quàm domestica præstant. Idem de cicuribus, quæ sub pastore victum quærunt, collatis ad ea quæ saginantur, sentiendum est. Omne enim animal, quod exercitio caret, excrementosum est.

DE CARNIBVS QVAdrupedum animalium.

Do

De Suilla & Hœdina.

QVis neget, vtq́; negat nemo, sic prima suillis
Carnibus, & merita gloria laude datur.
Erepti pauidis lactantes matribus hœdi, Hœdina.
Et multis nuper nata capella placet.
Attamen est ratio palmam tribuisse suillis, Suilla humanæ simillima.
Quòd similes hominum carnibus esse ferunt.
Quod verum docuit rerum experientia doctrix,
Quæ potior causis omnibus esse potest.
Sæpe humana aliquos in viscera casus adegit,
Atq; homines iußit mandere dira fames. Erophilus, & Erasistratus.
Ne quid inexpertum Medicina relinqueret, olim
Membratim viuos execuisse ferunt.
Atq; ita diuinum paucorum crimine munus,
Facta (nefas dictu) carnificina fuit.
Quæ velut è spacio res me tulit, ergo suillæ
Vis naturæ hominum proxima carnis erat.

SCHOLIA.

Atta-

Attamen. Collatio. Carnes suillæ sunt optimę, quoniam proximæ ad humanam carnem accedunt, quod ex odore & sapore constat.

Quod verum docuit. Probatio ab experientia.

Rerum experientia doctrix. Locus communis. Causæ certitudinis omnium rerum in Philosophia, sunt experientia & ratio. Verùm experientia certa & vniuersaliter nota, omnibus rationibus præstat.

In viscera humana. Mactare homines, quemadmodum historiæ testantur. Gal. lib.3.cap.1.de alimen.facul.& lib.10.ca.2. de simpl.med.fac.

Ne quid inexpertum. Altera probatio, ab Anatomia, Medicorum. Duplex Anatomia, siue dissectio corporum humanorum fuit in vsu, viuorum scilicet, mortuorum. Illa quia crudelis administratu, & horrenda spectatu fuit, maturę abrogata est: alteram propter necessitatem omnes ætates retinuerunt.

Diuinum munus. Medicina.
Paucorum crimine. Crudelitate.

QVAESTIO.

Cur igitur non omnibus conceditur suilla caro, siquidem optima, & homini cognatissima est?

Quia non ab omnibus concoqui potest, teste Galeno, qui ita scribit: Porro omnium quas nouimus, maximè nutriens suilla caro est, verùm non æquè ac prædicta concoctu facilis est. Præterea glutinosum succum crassumq; generat. Li. 7. ca. 6. Metho. med.

De ouina, hircina, caprina.

LAnigerarum ouium succo peccante redundat
Hircus olens, itidem capraq; crimen habet.

SCHOLIA.

Lanigerarum ouium. Scilicet caro.

Succo peccante. Excrementitio. Sunt enim oues pituitosæ valde, & mucosæ magis reliquis animalibus, atque morbosæ propter immoderatam humiditatē. Quare caro ouilla mali succi est Hircina propter fœtorem ingrata, & inimica est stomacho, difficulter concoquitur, & ad bonum sanguinem gignendum parum idonea est. Similiter ex caprina non gignitur bonus succus, ob acrimoniam.

De Bubula & Vaccina.

DE boue semper edat, qui bilem despicit atram,
Quò senior bos est, hòc caro peior erit.

Viscera si quis edit vetulæ prærancida vaccæ,
Implicitus duris febribus esse volet.

SCHOLIA.

Qui bilem despicit atram. Qui non curat siue metuit atram bilem. Gignit enim nigram bilem caro bubula, si frequenter edatur. Non tamen ab illa (sicut à nulla alia) ex toto abstinendum est, sed omnibus interdum vtendum. Optimis verò, quantum fieri potest, plerunq;.

Viscera vaccæ. Κατὰ συνεκδοχὴν, pro omni carne vaccina. Nam non hîc, sed in sequenti capite de partibus animalium agitur.

Duris febribus. Longis, solutu difficilibus. Nam ex crasso & terrestri humore, diuturnæ, maximeque quartanæ febres nascuntur.

De Leporina.

ME Lepus hyberno caulem depastus in horto,
Quantumuis bilis terreat atra, capit.

SCHOLIA.

Inter aues turdus, si quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Hîc Martialis primas tribuit inter quadrupedes leporinæ carni, magis fortasse

Apitiorum in electione iudicio, quàm rationibus Physicis adductus. Cæterùm variant ſententiæ. Alij æſtiuos lepores, alij hybernos præferunt. Aeſtiui, ſi quis ætatem & paſcua ſpectat, ſunt meliores, hyberno tempore capti, etiam ſuam laudem habent.

Atra bilis. Gignit leporina caro atram bilem, ſed minus prædictis carnibus.

De Cuniculina.

ME *tenerè cæcis data præda cuniculus antris,*
Me tenerum quicquid luſtra domusq́; ferunt.

SCHOLIA.

Cuniculina caro cognata eſt leporinæ.

De Sciurina.

ME *tenere hæc inter, certum licet ipſa Sciuro*
Ridiculo nomen lingua Latina neget.

De Ceruina.

CO*ncoctu nimium dura eſt ceruina, ſed illam*
Condîtam calidis ſumere ſæpe licet.

III. Diuiſio ciborum.

Quidam cibi citò & facilè coquuntur, quidam difficulter, & non niſi longo tempore.

SCHOLIA.

Concoctu nimium dura. Id eſt, difficilis concoctu, propter ſiccitatem, & duritiem.

Quò enim ſicciores carnes, eò difficiliùs. & quò humidiores atq; molliores, eò faciliùs concoquuntur.

Conditam calidis. Aromatis. Habent enim aromata vim calefaciendi vteri, augent calorem natiuum, concoctricem facultatem adiuuant. Hîc obiter obſeruandum eſt, vitia quædam quæ natura inſunt rebus, præparatione artificioſa emendari ac tolli poſſe.

De Vitulina.

Laudatur vitulina magis, ſed ab vbere matris
Rapta modò, eſt veteri gratia nempe minor.

SCHOLIA.

Rapta modò. Non tamen nimis recens ſit. Sciendum enim eſt extremas ætates vitia habere. Medias optimas, & ſaluberrimas eſſe. Nam nimis recens caro mucoſa, & excrementitia eſt, vetuſta dura, ſicca & neruoſa.

QVAESTIONES.

Quare vitulinæ & hœdinæ carnes commendantur, bubula vero & caprina improbantur.

Siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtant, & minori momento conficiuntur. Cùm verò ado-

adoleuerit, ob ſiccitatem ægrè concoquuntur. Contrà humidioribus animalibus carnes progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendum redduntur.

Regula generalis.

SVmmatim, noua ſunt ſemper meliora vetuſtis, Recẽtes.
Et ſtomacho poſſunt commodiore coqui. Vetuſtæ.

SCHOLIA.

Meliora. Non ſimpliciter, ſed collatione, ideo addit vetuſtis. Media enim ætas optima, vt dixi.

Et ſtomacho poſſunt. Sunt enim humidiora, mollioraque, ideo faciliùs alterantur.

SIc maribus caſtrata, præibunt pinguia ſiccis
Quadrupedum, nec nos cætera turba mouet.

SCHOLIA.

Variant caſtrata à reliquis temperatura, & corporis habitu. Sunt enim humidiores pinguioresque. Ideo faciliùs concoquuntur, & melius nutriunt. Idem ſentiendum quoq; de non caſtratis.

Hunc locum ferè ad verbum ex Paulo Aegineta, vt pleraq; alia, in hac poſtrema

Lib. 1. cap. 84. parte transtulit Ita enim scribit: Καθόλου δὲ, τὰ μὲν νέα ὑγρότερά τε καὶ μαλακώτερα, καὶ εὐπεπτότερα τῶν παλαιῶν, καὶ τὰ εὐνοῦχα τῶν ἐνόρχων, καὶ τὰ εὔτροφα τῶν ἰσχνῶν. Id est, In summa recentia animantia ac iuniora, humidiora sunt, & molliora, & facilius concoquuntur quàm vetusta. Ita & castrata non castratis, & saginata gracilibus præstant.

De reliquis quadrupedibus, quæ non vbiq; locorum in vsu sunt.

Victus Barborũ Equi.

Vidi ego in Arctois implexum Tartaron oris,
Immanes auidis dentibus esse feras.
Vidi & equina fero laniare cadauera morsu,
Crudaq; Sauromatis frusta fuisse cibum.

Alces. Vri.

Quas ego non Alces immania monstra comedi?
Quos ego non vros, semiferasq; boues?
Dij melius tali vitam, quàm degere cultu,
Qui nihil humani, nomina præter, habet.
Nos cœlo meliore fati, meliora sequemur:
Corporis atq; animi quo tueamur opes.
Quæ quibus adsuerint, non illis aurea deerit
Copia, nec regnum diuitis omne Midæ.
Tam bene si valeas animoq; & corpore, vinces,
Quæ bona cunq; homini maximus orbis habet.
Hoc poteris medicas pulchrè tenuisse per artes,
Si modò non sordent hæc elementa tibi.

SCHO-

SCHOLIA.

Quæ quibus adfuerint, ἐγκώμιον ſanitatis. *Vinces bona quæcunque orbis.* Alludit ad Græcorum ſenarium: οὐκ ἔστ' ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν ἐν βίῳ. Vnde in prouerbium abijt, ἄριστον μὲν ὑγιαίνειν.

DE PARTIBVS animalium.

ERgo vbi carne famē pulſurus es, hoc quoq; cura,
Quid faciant ſtomacho ſingula membra tuo.

SCHOLIA.

Quemadmodum non omnium animalium eadem natura, vt in pręcedenti capite oſtendimus, ita quoque partes, etiam eiuſmodi animalis, multum inter ſe differunt, nec eadem facultate præditæ ſunt. Sequuntur autem compoſita membra (de quibus nunc agitur) naturam ſuorum ſimplicium, ex quibus componuntur. Et ſicut ſimplicium partium caro maximè nutrit, ita compoſitarum carnoſæ vberrimum nutrimentum pręſtant. Quo igitur membra longius à carne recedunt, eò minus nutrimenti corporibus noſtris præbent.

AVribus & rostris, quæ sunt in quoq; animali,
Et caro durior, & minus apta coqui.

SCHOLIA.

Caro durior est. Sunt enim partes cartilaginosæ, & ob id duræ.

Et minus apta coqui. Dura enim difficulter alterantur, atque concoquuntur, nec cocta multum nutrimenti habent.

De lingua.

Lingua parum nutrit, quia laxa & sanguine cassa
Siue sit illa auium, siue sit illa boum. (est,

SCHOLIA.

Lingua parum nutrit. Respectu solidioris carnis, non aliarum particularum.

Quia laxa. Ratio.

De Mammis, glandibus & renibus.

Mammarum de glande ferunt præstare suillas,
Exangues renes non citò posse coqui.

SCHOLIA.

Vbera constant carne glandulosa, ideo ambo coniungit. Sunt autem suilla cæteris meliora, ac in delicijs propter suauitatem à quibusdam habentur.

Exangues carnes. Renes dura & solida carne constant. Ideo difficulter concoquun-

quuntur. Inter omnes tamen vitulini potiſsimi ſunt, propter compoſitionis à reliquis diuerſitatem.

De Cerebro.

SAEpe auidis cerebellorum pituita moleſta eſt,
Aptè cocta tamen conuenienter alunt.

SCHOLIA.

Pituita moleſta eſt. Cerebrum eſt membrum pituitoſum, craſsi maliq́ue ſucci, ægrè tranſit, ſtomacho aduerſum, nauſeam mouet. Ideò rectè vulgo puluere Zingiberis, ad corrigēdam frigiditatem, & humiditatem, condîtur.

IIII. Ciborum diuiſio.

Ciborum alij ægrè tranſeunt venas, βραδύποροι Græcis dicti, alij facilè tranſeunt, nec remorantur diſtributionem.

Aptè cocta. Si tamen probè coquatur, ſatis nutrit.

De Medulla.

SPinarum ſimilis cerebro ſolet eſſe medulla,
Dulcia guſtanti, plus tamen illa ſapit.

SCHOLIA.

Duplex eſt medulla. Quæ in ſpina dorſi continetur, aſpectu & viribus cerebro ſimilis eſt. Inde enim originem ſumere Medulla ſpinarū.

 dici-

dicitur , ſed ad edendum minus accommoda. Quæ, in cauitatibus aliorum oſsium reperitur, hæc propriè & abſolutè, ſine adiectione, non vt illa medulla ſpinalis dicta, medulla adpellatur. A qua viribus diſtat, pinguis eſt, & eſui gratior.

DE VISCERIBVS.

Corde, Iecore, Liene.

Cor, iecur, atq; lien, ſucci ſunt nulla ferentis
Commoda, ſed nigra corpora bile grauant.

SCHOLIA.

Commoda. Mali ſucci ſunt. Differunt tamen inter ſe gradibus. Lienis ſiquidem caro ex his potiſs. eſt, & malum melancholicumque ſuccum gignit. Cordis & hepatis carnes ægrè coquuntur tranſeuntque, ob ſucci, quem producunt, craſsitudinem.

De Pulmone.

Concoctu facilis pulmo eſt, & laxior illis,
Sed nimio vtentes phlegmate tardat ali.

SCHOLIA.

Pulmo quidem faciliùs concoquitur dictis viſceribus, verùm parum nutrit, & pituitoſum ſanguinem gignit.

De Intestinis.

INtestina quoq; humorem crassum omnia gignunt
Incondita magis, puluerulenta minus.
Cætera præstabunt Medici, maiora professi,
Noster in exiguo puluere sudat equus.

SCHOLIA.

Inteſtina dura, concoctu difficilia, & pituitoſa.

Incondita. Condiuntur enim Zingibere, more cerebri, vt melius in ſtomacho conficiantur.

Cætera. Reliqua à Medicis requirenda, qui integram artem docent.

Noster in exiguo. Nos tantùm elementa tradimus.

DE AVIBVS.

DIſcrimen inter auium & quadrupedum carnes, Quæ volatu nituntur animalia, facilius quidem concoquuntur, quàm quæ pedibus fidunt, ſed

non

non ita copiosum nutrimentum præbent, vt illa.

Aues.

Plumigerarum auium ratio est diuersa, quòd illæ
Digestu faciles, corpora peiùs alunt.

SCHOLIA.

Diuersa. A quadrupedibus.

Digestu. Concoctu. Aliud autem Medicis digestio significat.

Peius. Minus, non deterius. Nam bonum gignunt sanguinem.

Perdix, Columba, Phasiani.

EX his præcipuè Perdix, teneriq́, columbi,
Et quæ de Scythico Phaside nomen habet.

Gallinæ.

GAllinæq́, hominum manibus data pabula pastæ,
Coniugio pingues Galle propheta tuo.

SCHOLIA.

Galle propheta. Prædicit enim futura, vt mutationes aëris, tempestates, &c.

Attagen.

ET quas prisca suis celebrauit Ionia mensis,
Ignotæ nostras (vt reor) inter aues.

Paruæ auiculæ.

FIrmius in paruis alimentum creditur, vt quas
Allectas pastu retia parua trahunt.

Firmius.

Firmius. Solidius alimentum.

Merula, Fringilla, Passer, Alauda.

VOcales merulæ, fringillaq́; frigore gaudens,
Et passer petulans, & galeata caput.
Sed tamen à nostris patinis procul improbe passer
Esse velis, plus te dulcis alauda placet.

Luscinia.

VOce sua melius vernabit Daulias ales,
Poßit vt ingratæ quàm cibus esse gulæ.

Epops.

STercoreos edat ille Epopes, dirasq́; Celenos, Harpyię.
Qui tantum poßit non metuisse nefas.

Turdus.

INter aues Turdus qui dixit, gloria prima est,
Quercubus Epyri verior ille fuit.
Plus tamen hanc commendat hyems æstate volucrem,
Tunc loca iuniperis nanq; referta colunt.
Gratior autumni præpingues copia reddit,
Tunc humiles colles, & loca plana colunt.

SCHOLIA.

Qui dixit. Martialis.

Plus tamen hanc. Alia animalia alijs temporibus sunt meliora, propter nutrimenti vel copiam, vel bonitatem. Ita turdi autumno quidem sunt pinguiores, hyeme verò salubriores.

Pavo.

Quid

QVid moror in paruis? mensarum gloria Pauo,
Plus lauti & nitidi, quàm bonitatis habet.
Pli. li. 10. cap. 20. *Intulit hunc primus cœnis Hortensius audax,*
Addubites lingua doctior, ánne gula.

SCHOLIA.

Quàm bonitatis habet. Eſt enim caro eius dura, fibroſa, concoctu difficilis.

Anſer.

SAepe meas oneret menſas fluuiatilis anſer,
Dum diſſarcta grauet corpora pinguis adeps.
Corpora multum implet, ſed adhæret inutilis hu-
Et ſtomacho inſidens vix bene digeritur. (mor

Alæ auium.

Tu tamen implumes ſapienter adederis alas.
Rectius his editur partibus omnis auis.

SCHOLIA.

Implet. Medicum vocabulum eſt, & ſignificat nutrit. Sic enim loquitur Hippocrates: ῥᾷον πληροῦσθαι ποτοῦ, ἢ σιτίου. Id eſt, facilius eſt nutriri potu, quàm cibo, 2. Aph. 11.

Inutilis. Sed gignit malos humores.

Alas. Exceptis alis, quæ inter omnes partes volucrum ſunt potiſsimæ.

Anas.

Martial. *PAruum diſtat anas, ceruice & pectore præſtans,*
Dixerit ergo aliquis, cætera redde coco.

SCHOLIA.

Paruum

Paruum distat anas. Ab ansere. Est enim valde cognata illi, quod caro indicat.

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantùm,
Et ceruice sapit, cætera redde coco.

Ciconia, Grus.

MVnda valebat edi rostratior omnibus ales,
Sed Palamedeæ præualuistis aues.

Cygnus.

QVi primus docuit Phœbæos mandere Cygnos,
In Phœbum & Musas impius ille fuit.
Sed tamen hos eadem ratio est imponere mensis,
Quæ reliquis rarò parcit aquatilibus.

Eadem ratio. Scilicet fames, vel potius luxus & gula.

REGVLA.

OMnes namq; ferè sunt deterioris eduli, Aquaticę omnes.
Quæ volucrum fluuios pigraq; stagna colunt.

DE FRVCTIBVS
Arborum.

Nunc

NVnc quid ab arboribus prosit nocéatue legenti,
Parte aliqua tantùm, sed breuiore, canam.
Nec mea glandiferas quercus nondum orbis adulti
Musa canet, verùm temporis huius opes.
Præcipuè autumni prægnantes diuitis hortos,
Copia quem cornu tota fluente beat.

De Ficis & Vuis.

Ergo tot inter opes regnantis fructibus anni,
Prima locum meritò ficus & vna tenent,
Vtraq; nam succis implet melioribus, & nil
Quæ noceant vitij damna ferentis habent.

SCHOLIA.

Regnantis fructibus anni. Autumni.

De Ficis.

Duplex est Ficus: Syluestris, quæ caprificus dicitur, nobisque prorsus ignota est: & satiua, quæ etiam in Germania à quibusdam colitur. Verùm eius fructus rarò ad perfectam maturitatem, ob cœli frigidam intemperiem, perueniunt. Adferuntur autem ad nos tria ficorum genera. Vulgares in magnis sportis, quæ Germanicè Korbfeigen dicuntur. Deinde aliæ, quibus folia Lauri inseruntur, vulgo Laubfeigen appellantur. Tertium genus Massilienses vocantur, quòd ex Massilia adportantur. Est & peculiare genus ficorum,

ficorum, quas Caricas Veteres adpellauerunt. Quidam vtuntur hac voce pro ficcis ficis.

De Vuis.

Vuarum plura genera ſunt, quæ certis nominibus deſcribi haud poſſunt: differunt loco, colore, ſapore, & bonitate. Quę ex ſaporibus differentia ſumitur, ad præſens inſtitutum ſufficit. Appellationum varietas, & ad ſingulas ſpecies accommodatio, à Grāmaticis petenda eſt. Quędam igitur ſunt dulces, quædam acidæ, quædam acerbæ, quædam mixtos ſapores habent.

De vuis paßis.

Vuæ paſſæ ſequuntur naturam vuarum, ex quibus fiunt. Sunt tamen illis meliores, calidiores, ſtomacho gratiores, plus nutriunt, ſed aluum minus molliunt. Harum tria genera in vſu ſunt. Vulgares & omnibus notæ, quæ in ſportis, quemadmodum fici, circunferuntur, ſimpliciter vuæ paſſæ dicuntur. Sunt & aliæ maiores atq; grandiores, quas Medici & Pharmacopolæ Cibebas vocant. Minimæ vulgo Paſſulæ, vel Corinthiæ appellantur. Adferuntur ex Luſitania.

Collatio ficorum & vuarum.

Ficus & vuæ primas inter fructus arborum tenent. Nam plus reliquis nutriunt, & ſuccos minus vitioſos gignunt. Verùm ficus melioris ſunt ſucci, & copioſius alimentum vuis præbent, ventrem ſubducunt, vrinam mouent, renes purgant, præcipuè valde maturæ. Vuæ ſi non deſcendunt, non concoquuntur, ſed crudum gignunt humorem. Cùm verò deſcendunt, mediocrem magis.

De Moris.

Ouid. li. 4. Meta. *ALba prius, nunc rubra tuo de ſanguine Thysbe,*
Humida ſunt multum frigida mora minus.
Ante cibos guſtata alios, ſunt mollia ventri,
Et ſtomacho, quamuis parua alimenta ferant.

SCHOLIA.

Humida mora minus. Humectant vehementer, & mediocriter refrigerant.

Sunt mollia ventri. Molliunt aluum ante alios cibos ſumpta, idq́; de probè maturis intelligi debet.

Parua alimenta ferunt. Sunt exigui nutrimenti.

De Rubis.

Similes Moris ſunt aliqua ex parte, fructus bati, & rubi idæi, ſed non in arboribus naſcuntur. Batos ſiue rubus ſimpliciter

citer duplex eſt. Alter vocatur rubus, Brambeern / vel Kratzelbeern ſtrauch. Fructus, mora rubi. Alter peculiariter vocatur χαμαιβάτος, qui in agris quibuſdam ſerpit, inuiſus ruſticis, fructus prioribus aſpectu, & viribus ſimilis, aſtringit ventrem, maximè vbi non perfectè maturuit. Idæi rubi fructus, Himpbeer Germanicè appellantur. Conducunt ſtomachicis, id eſt, cibum non continentibus.

De Fragis.

Cognata dictis fructibus ſunt & Fraga, de quibus plura apud poëtas, quàm Medicos reperiuntur, Virgilius vocat humi naſcentia fraga, propterea quòd non altè aſſurgant, ſed ad terram declinent. Eclog. 3. Quò Germani quoque reſpiciunt, vocant enim Erdbeer. Item alibi poëta ſcribit: Ouid. 1. Metam. Montanaq; fraga legebant, hîc locus deſcribitur, in montibus ſiquidem copioſiſſimè proueniunt. Duo ſunt genera fragorum. Alterum eſt illud notiſsimum, de quo iam propriè dixi. Alterum habet fructum oblongiorem, pallidiorem, atq; duriorem. Vnde dum manditur, quaſi fragorem quendam edit. Quare à Germanis Knabelbeer. vocatur.

De Cerasis.

Noxia sunt stomacho Cerasi prædulcia poma,
Ingerat hæc eadem si quis acerba, iuuant.
Illa mouent, hæc astringunt communiter aluum,
Vis vuas eadem rubraq; mora tenet.

SCHOLIA.

Noxia stomacho. Dulcia enim omnia vt pectori gratissima & amicissima, ita stomacho parum idonea sunt.

Acerba iuuant. Astringunt enim, & corroborant ventriculum.

Vis vuas eadem. Hæc est generalis regula de omnibus fructibus. Dulcia soluunt aluum, austera astringunt, confortant.

ANNOTATIONES.

Cerasa siue, vt quidam legunt, Cerasia, à ceratijs multis modis differunt, sunt enim ceratia fructus longi, lati, compressi, subnigri, duro cortice, in quibus nuclei multi, tenaces, & substantia quæ edendo est continetur, Græcis κεράτια, vel ξυλοκέρατα, vulgo in Pharmacopolijs corrupto vocabulo Xylocaracta, Germanicè Johans brot / & Bockshornichen appellantur. De quibus hoc loco nulla mentio fit. Habent autem in summa vires astringendi aluum, difficulter conficiuntur, & parum

Gal. li. 2. cap. 33. de aliment. facul.

rum nutriunt Cerasorum verò differentias vix aliquis proprijs aptisque vocabulis efferre potest, idque ad Grammaticos magis, quàm ad Medicos pertinet. Hîc de viribus, quæ non ex appellationibus, sed ex saporibus deprehenduntur, instituta tractatio est.

De pini nucleis.

VT *iuuat vtilibus ventrem nux pinea succis,* Nuces pineæ.
Sic ægrè vires exuit ipsa suas.

SCHOLIA.

Vtilibus succis. Bonum gignit sanguinem, probéq; nutrit.

Vires exuit. Id est, concoquitur.

ANNOTATIONES.

Nuclei qui in cornis pini reperiuntur, Græcis κονάρια, & στρόβιλοι, in Pharmacopolijs hodie Pineæ nominantur. Horum vsus in his præsertim terris, magis est in Medicinis, quàm in cibis.

De Persicis.

P*Ersica quisquis edes, cœnæ sint prima videto,*
Ne noceant alio non citò pulsa cibo.

SCHOLIA.

Cœnæ sint prima. Primò, vel ante alios cibos sumenda.

Ne noceant. Ne corrumpant alios cibos. Sumpta enim postremo loco, facilè corrumpuntur. Corrupta deinde alia quoq; alimenta vitiant.

De Armeniacis.

Ex persicorum genere sunt Armeniaca, minora quidem persicis, sed suauiora, & palato gratiora melioraq; colore subflauo, citò maturescunt, quamobrem à Romanis præcocia appellantur. Germani Morellen vocant.

De Malis & Piris.

Mala dulcia. Acida. Austera. Cydonia Pyra.

DVlcia mala calent reliquis magis, & citò ventrẽ
Restituunt: acidis frigidus humor inest.
At stomachũ firmant, aluumq; austera cohercent,
Præcipuè arboribus quæ legit alta Cydon.
Quæ pira non leuius matura, & grandia prosunt,
Sed plus corporibus roboris inde venit.

SCHOLIA.

Calent reliquis magis. Alijs sunt calidiora, vel magis calefaciunt.

Ventrem destituunt. Citò distribuuntur ex ventre in totum corpus.

Acidis frigidus humor. Acida refrigerant.

Alta Cydon. Cydonia, vel cotonea mala

ANNOTATIONES.

Malo-

Malorum & pirorum quoque non minor quàm vuarum & cerasorum est varietas: quam describere vt difficilimum, ita ad præsens negocium parum necessarium. Ad facultates enim cognoscendas sapor consulendus est, quocunque etiam modo appellentur.

De Cotoneis malis.

Variat figura in hoc genere fructuum: Alia enim mala, alia pira referunt, quamobrem hæc à Germanis Quittenbirn / illa Quittenöpffel nominantur.

De Malis punicis, Mespilis, & Sorbis.

PVnica non implent adeò, sed frigore lædunt,
Mespila, vt astringant, sorbaq; laxè vora.

SCHOLIA.

Non implent adeò. Parum nutriunt, vt suprà dixi.

Frigore lædunt. Frigefaciunt. Non autem lædunt, nisi immodicè ingerantur.

ANNOTATIONES.

Mala punica & granata fortasse appellantur à multitudine granorum, quæ continent. Est etiam reperire genus sine granis, quæ Græci ἀπύρινα vocant. Tria

numerantur genera Punicorum, alia dulcia ſunt, alia acida, alia medij ſaporis, ſiue vinoſa. Facultates ipſorum ex ſaporibus facilè cognoſcuntur.

De Iuglandibus, & Auellanis.

IVglandes prodeſſe ferunt, nec paſcere multum,
Paſcere auellanas plus, valuiſſe minus.

SCHOLIA.

Valuiſſe minus. Difficiliùs concoquuntur.

ANNOTATIONES.

Nuces dici à nocendo, Grammatici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quòd καρυβαρίαν faciant, nominari tradunt. Quanquam non omnes nuces lædunt, aut caput grauant. Nux abſolutè ponitur pro iuglande. Vt Ouidi. de Nuce: Iuglandes quid ſint, nemini non conſtat. Vocantur Græcis κάρυα βασιλικά, Auellanas Græci λεπτοκάρυα vocant, naſcuntur in Corylis. Eſt & aliud genus auellanarum, Pontica propriè dicta, vulgo Lampertiſche nüſſe/ reliquis multò præſtantiora.

De nuce Aromatica.

Obiter nucis Aromaticæ, quam vulgo Moſchatam vocant, mentionem faciendam

ciendam duxi. Confortat caput, & multos in Medicina vſus habet.

De Amygdalis.

DIues amygdalino menſam ſine lacte caueto,
Pauperibus medicam non tulit vllus opem.

SCHOLIA.

Amygdalino lacte. Succo vel iure amygdalorum. Dicitur autem μεταφορικῶς lac, quia colorem & conſiſtentiam lactis habet.

ANNOTATIONES.

Duo ſunt Amygdalorum genera: Dulcia, & amara, quæ aliàs quoq; nuces amaræ dicuntur. Horum tantùm in Medicina vſus eſt, illorum in Medicina & in culina. Attenuant, & viſcera expurgant ambo, ſed amara magis.

De Prunis.

BArbara longinquis quæ miſit pruna Damaſcus,
Ante cibos aluum ſumpta mouere ſolent.

SCHOLIA.

Quæ miſit Damaſcus. Damaſcena pruna.
Aluum mouere ſolent. Dulcia ſcilicet. Nam varios ſapores habent. Quare non eſt omnibus eadem facultas.

ANNOTATIONES.

Pruna Germanicè Pflaumen. Varia

ſunt genera: Damaſcena, & Vngarica. ſunt præcipua, quæ ſiccata Groſſe quetzken dicuntur. Bohemica, Kleine quetzken nominantur. Cerea pruna, Spilling. Brabyla, Kriechen. Syluestria pruna, Schlehen.

De Glandibus, & Caſtaneis.

SI quem ſacra tui victus Dodona iuuabunt,
Setigeri ſtomachum vellet habere ſuis,
Caſtaneas molles patulæ ſub tegmine fagi,
Ipſe ego pro duris glandibus eſſe velim.

SCHOLIA.

Tui victus. Glandes.

Setigeri ſuis. Eſt enim pabulum ſuum potius, quàm hominum.

Pro duris eſſe velim. Nam omnibus modis caſtaneæ glandibus meliores.

DE LEGVMINIBVS.

SVnt etiam vario diuerſa legumina paſtu,
E quibus audaci legimus iſta manu.

SCHOLIA.

Vario paſtu. Ex quibus varia edulia conficiuntur.

De Lentibus.

Laxior

LAxior exiguas lentes potes esse, sed illis
Ater in exiguo corpore succus inest.

SCHOLIA.

Laxior potes esse. Quia astringunt.
Ater succus inest. Melancholicus humor.

ANNOTATIONES.

Lens. Germani. Linsen/inter reliqua legumina mali succi est, inflat, atram bilem gignit, bis cocta præsertim, aluum constringit. Ius verò illius soluit aluum.

De Fabis & Pisis.

SAepe fabæ leni sufflarunt corpor flatu,
Pisa minus, bilem sed pepêre nigram.

SCHO-

SCHOLIA.

Pisa minus. Ambo inflant, ſed ipſa minus.

De Cicere.

AT tibi quæ clarum peperêre legumina nomen,
Nomine ſunt Cicero nunc quoq; grata tuo.
Exhauſtis reparant genitalia ſemina membris,
Nec Venerem vires deſeruiße ſinunt.
Quin etiam lapidem veſicæ ſæpe minutim,
Duriter hærentem diſſecuiſſe ſolent.

ANNOTATIONES.

Cicer, Kichern/ variat colore. Aliud enim album, aliud nigrum, aliud rubrum eſt, viribus conuenit. Omne enim Cicer inflat, ideoq; Venerem ſtimulat, genituram auget, lactis abundantiam facit, calculum renum veſicæque minuit, aperit, menſes ducit, &c.

De Lupinis.

Vide Luciã in dialog. mortuorum, dialog. 1. 22. & in Piſcatore, ac alibi ſepius.

REptilibus Cynicûm veſcatur turba Lupinis,
Immundos decuit ſordida pera canes.

ANNOTATIONES.

Lupinorum, Feigbonen/ nullus iam vſus eſt amplius in culina, ſed tantùm in Pharmacopolijs. Difficulter concoquuntur, crudum humorem gignunt, & ægrè tranſ-

transſeunt. In Medicina verò multas vtilitates habent, quas hoc loco referre alienum eſt.

De fœnogræco.

SAepe aliquem memini de fœno dicere græco,
Ante cibum ſumptum calfacit & ſoluit.

ANNOTATIONES.

Nec hoc legumen apud nos inter cibos refertur, quare de eo dicta ab ipſo autore ſufficiunt.

DE OLERIBVS.

PLura nec hîc opus eſt, nec vulgi poſtulat vſus.
Ergo etiam hîc olerum nomina pauca canam.

De Lactuca.

HOrum Lactuca decus, quia friget & humet,
Sæpe leues ſomnos conciliare ſolet.
Atq; vt corporibus reliqua omnia Vincit alendis,
Sic viui ſuccus ſanguinis inde venit.

SCHOLIA.

Quia friget & humet. Habet vim frigefaciendi, & humectandi.

Somnos conciliare ſolet. Eſt ὑπνωτικὸν ſiue ſoporiferum. Omnia enim frigida & humida ſunt ſomnifera.

Reliqua omnia. Olera, non alimenta. Nam

olerum

olerum exigua eſt alimonia, ſi ad alia edulia conferantur.

Viui ſanguinis. Pr obi ſanguinis.

ANNOTATIONES.

Lactuca varia eſt, ſed vires eædem, refrigerat & humectat, ſomnum conciliat. Quòd ſi quis, ne frigiditate ipſius ſtomachus offendatur metuit, addat aliquid zingiberis, aut vinum ſuperbibat.

De Beta.

CRuda eſt beta, nocet, coctam ſumpſiſſe iuuabit.
Sumpta frequens ſtomachũ vellicat, atq; iecur,

SCHOLIA.

Stomachum vellicat. Mordet, propter amaritudinem, maximè quibus eſt valde ſenſificus.

ANNOTATIONES.

Beta duplex eſt. Alba, qua vtimur loco oleris: & nigra, cuius radix tantùm in vſu eſt. Conditur autem & apponitur aſsis, & vocatur Rot Rüben.

De Braſsica.

BRaſsica ventris onus bis cocta comeſtaq; ſiſtet,
Sed ſemel & modicè cocta, reſoluit idem,
Profuit hanc ſucco conſpergere pinguis oliuæ,
Lac auget, multum ſanguinis eſſe facit.

SCHO-

SCHOLIA.

Bis cocta. Dicitur autem bis cocta, non vt vulgus vſurpat, cùm dicit, à cibo bis cocto abſtinendum eſſe, qui denuò alio tempore coquitur, ſed quando priore aqua effuſa, alia affunditur, & deinceps coquitur cibus.

Reſoluit. Laxat.

Succo pinguis oliuæ. Oleo.

Sanguinis. Seminis legendum. Quæ enim lac augent & ſemen.

ANNOTATIONES.

Braſsica vulgo dicitur Braunkől / oder blaw Kől. Bis cocta aſtringit aluum. Nam nitroſitas eius, qua aluum ſoluebat, in aquam tranſijt. Semel cocta vires ſuas retinet, abſtergit igitur, & inteſtina ad expulſionem irritat. Eſt & aliud genus braſsicæ, quod in magna capita accreſcit, braſsica Cumana, ſiue ſeſsilis dicta. Omnis autem braſsica officit oculis, quod literarum ſtudioſis inprimis ſcitu neceſſarium eſt. Quid marina braſsica ſit, non eſt huius loci explicare.

Blitum.

IGnauum ſine honore blitum, ſine viribus, eſt ur
Hoc ſolo, ventrem quòd bene deijciat.

SCHO-

SCHOLIA.

Ignauum. Insipidum.

Sine viribus. Sine excellentibus qualitatibus, seu, vt Dioscorides loquitur, οὐδεμίαν ἔχει φαρμακώδη δύναμιν; non quòd nullum prorsus vsum habeat. Testis etiam nostræ sententiæ & Plinius, qui ita scribit: Blitum iners videtur, ac sine sapore, aut acrimonia vlla, lib. 20. cap. 22.

Libro. 2. cap. 110.

Hoc solo. Nomine.

ANNOTATIONES.

Chilia. 1. Cent. 4. Prou. 72.

Olim fuit notiss. herba Blitum, adeò vt etiam in prouerbium abierit, nunc haud scio an ab vllo agnoscatur. Variant enim opiniones, & adhuc sub iudice lis est. Sed quorsum opus est de re non magni momenti curiosè scrutari.

Eruca.

HErba salax Eruca, deæ gratissima amorum,
Sæpe velim nostras condiat illa dapes.
Illa leui flamma frigentes calfacit artus,
Illa leuat fessi tædia longa thori.

SCHOLIA.

Deæ amorum. Veneri.

Fessi thori. A frigiditate. Habet enim facultatem calefaciendi.

ANNO-

ANNOTATIONES.

Hæc herba non admodum in vſu eſt in culina, in Medicina autem magnum vſum habet.

Satyrion & Vrtica.

MIſcueris dictam Satyrorum à moribus herbam,
Vrticæq́; leui ſemina trita manu.
Hei mihi ne caſtas ſpectatum vade puellas,
Iſte furor nulla diſsimulatur ope.

ANNOTATIONES.

Neque hæc herba hoc nomine Germanis in vſu eſt. Vrtica verò cum reliquis oleribus in multis locis coquitur, & adponitur, calefacit, aluum ſubducit, & parum alit.

Naſturtium.

HInc nigra quæ gelidis gaudent naſturtia riuis,
Offendunt ſtomachum, ſed Venerem ſtimulant.

ANNOTATIONES.

Naſturtio nos magis in acetarijs, quàm cibis vtimur.

Intybus, Malua.

RAra cibos ineunt cum dulcibus intyba maluis,
Rectè vtrunq; tamen, ſi libet, eſſe potes.

Hæc quoq; raro comeduntur.

Atriplex.

FRigidus attriplicum cholera vim diſcutit humor
Coctarum, crudis virus ineſſe puta.

SCHOLIA.

Humor frigidus attriplicum. Attriplex quæ habet vim refrigerandi.

Discutit. Pellit, curat. Contraria enim contrarijs curantur.

Vim choleræ. Bilem.

ANNOTATIONES.

Attriplex. Melden / duplex: Hortensis & syluester, frigida & humida vtraque, sed illa magis, mollit aluum, & biliosis cibus accommodatiss. est.

DE RADICIBVS.

NVnc age quæ solis valeant radicibus herbæ,
Vsibus humanis commeminisse iuuet.

SCHOLIA.

Quæ solis radicibus. Quarum radices tantùm in vsu sunt.

ANNOTATIONES.

Multæ sunt partes plantarum: folia, caules, semina, fructus, germina, radices quarum interdum quædam tantùm vsurpantur, vt in leguminibus exempli gratia videre est. Interdum omnia, vt in quibusdam oleribus. Cæterùm non ignorandum est, non omnium partium sem-

per eandem eſſe naturam, imò aliquando planè diuerſam, ideo diligenter, de qua parte autores ſcribant, obſeruare oportet.

De Rapis.

Commoda multiuoris præbent alimenta colonis,
Ruſtica proiectis erutæ rapa comis.
Nam quia naturæ calidæ vim temperat humor,
Inflat, alit, Veneris dulcia bella mouet.

SCHOLIA.

Multiuoris. Edacibus. Quare autem ruſtici ſint edaces, petenda cauſa ex ſuperioribus, vbi de adpetitu agitur.

ANNOTATIONES.

Rapum notiſsima radix eſt. Eſt aliud genus raporum in Luſitania, latius preſsiusq́; & magnam acrimoniam in exteriore parte habent.

De Napis.

Huc & Napi (Steckrüben) pertinent, ſunt rapis denſiores, & ſolidiores, & non ſolùm cocti eduntur, ſed etiam crudi cum ſale, in delitijs apud quoſdam habentur.

De Bulbis.

Longa breues stomachi pellunt fastidia bulbi,
Iamq; olim Veneri mortua membra nouant.
Humores grauido viscosos pectore ducunt,
Corpora bis cocti plus aluisse solent.
Adde garum succumq; oleæ, magis omnia præstāt,
Sed tamen & flatus, torminaq; efficiunt.

SCHOLIA.

Breues. Rotundi.

Humores ducunt. Educunt.

Plus aluisse. Deposita amara qualitate ipsorum.

ANNOTATIONES.

Quid sint Bulbi, nondum in Germania satis constat, vocantur autem inde radices bulbosæ, rotundæ videlicet, & tuberosæ, vt alij, ceparum, &c.

De Pastinaca.

SVnt etiam calidi mensis sua munera Dauci,
At vitio, cocti non satis, esse solent.

SCHOLIA.

Calidi. Et humidi.

ANNOTATIONES.

Daucus impropriè pro Pastinaca ponitur. Sic & Græci quidam δαυκία vsurpant. Notæ sunt radices, aliæ buxei, aliæ crocei coloris. Viribus cognatæ sunt rapis, sed illis minus nutrire feruntur.

Lege Simeonem Sethi.

De Allio.

ALlia si quantas habeant graueolentia vires,
Quæris, habe paucis, quæ meminisse iuuet.
Hoc hortense genus Græci σκοροδῶνα *vocârunt,*
Hoc ceu Theriacam rustica turba probat.
Nanque venenatis melius vix vlla medentur
Pharmaca, serpentes illius arcet odor.
Morsu letifero quem læsit araneolus mus,
Hoc bibat, hoc etiam dira aconita fugat.
Præterea coctúmue cibo, crudúmue comestum,
Calfacit, & stomachos humiditate leuat.
Est tamen ex multis alijs nescire pudendum,
Quod nihil hoc Veneri gratius esse solet.
Verùm oculis stomachoque nocet, si copia sumpti,
Multa sit, & sicca conficit ora siti.

SCHOLIA.

Hortense genus. Est enim duplex: Satiuum & syluestre.

Rustica turba. Ideo vocatur vulgo Theriaca rusticorum. Nec immerito rusticis semper in promptu est, & contra venena efficax, odoreque arcet venenata animalia, vt ex illo Disticho Vergilij patet. Eclog. 2.

Thestylis, & rapido fessis messoribus æstu,
Allia, serpillumque herbas contundit olentes.

Causam Aemilius Macer sequentibus Li. 2. ca. 9
versibus exponit.

Hac ideo miscere cibis messoribus est mos,
Vt si fortè sopor fessos depresserit illos,
Vermibus à nocuis tuti requiescere possint.

ANNOTATIONES.

Allium notius est, quàm vt opus habeat explicatione. Illud tamen hoc loco referre non alienum videtur, cùm fœtor allij reliquis, quid id non degustauerunt, sit longè grauissimus, & molestissimus, quod remedium sit adhibendum, vt qui sumpserunt alios non offendant.
Libr. 3. cap. 6. Macer Zedoariæ radicem id efficere tradit, his verbis:

Allia quem faciunt, fœtorem pellit ab ore.

De Cepis.

VIlia mordaces quamuis sint prandia cepæ,
Cruda tamen stomachum dissoluisse solent.
Plura malis coctæ (crudas nocet esse) medentur,
Esse tamen noli, qui memor esse voles.

SCHOLIA.

Vilia prandia. Parum enim nutriunt coctæ, crudæ nihil, & magis gulæ causa. quàm nutriendi gratia alijs cibis adduntur.

Esse tamen noli. Hoc diligenter literarum deditis obseruandum est. Lædunt etiam oculos. Raro igitur degustandæ.

ANNOTATIONES.

Cepæ calefaciunt & deſiccant, bis coctæ aliquid nutriunt, & minus noxiæ ſunt.

De Porro.

Officiunt oculis capitati ſegmina porri,
Interiora graui viſcera mole premunt.
Hinc vario ſurgunt inſomnia, plena tumultu,
Ac Ventrem, ſicut talia cuncta, mouent.

SCHOLIA.

Talia cuncta. Bulboſa, vel flatuoſa.

ANNOTATIONES.

Porrum notum eſt. Calefacit & deſiccat non mediocriter, acrimoniam inſignem habet, conuenit pituitoſis, & qui craſsis crudisque humoribus moleſtantur propter facultates dictas. Bilioſis verò inimicum eſt, Bis coctum (vt dicta omnia) magis conuenit. Nam acrimoniam, vitiumque omne hoc pacto præparatum deponit.

De Raphano.

PRæteriturus eram Raphani bona, qualibus aiunt
Radices inter nomen habere bonas.
Ille replet vacuam ventoſis flatibus aluum,
Ante cibos noli ſumere, crimen habet.
Attamen & laudem, ſenſus quia reddit acutos,
Et ſunt ante cibum qui magis eſſe probent.

Plin. libr. 19. cap. 5. *Fabula narratur, sacros ab Apolline Delphos*
Omnibus hunc alijs præposuisse cibis.
Ex auro vt Raphanum sacrarent, pondere betam
Argenti, plumbum rapa fuisse ferunt.

SCHOLIA.

Vacuam Ieiunam.

Et sunt ante cibum. Variant opiniones de tempore sumendi. Alij enim ante cibos, alij post cibos eum assumi volunt.

ANNOTATIONES.

Raphanus est sine dubio radix illa, quam nos Rettich vocamus. Quoniam verò de tempore sumendi dubium est, placet, mihi sententia Aetij, qui ita scribit: Quare meritò mirari subit illos, qui à cœna ipsos crudos edunt, bonæ coctionis ergò. Etenim ipsi magnum eius rei experimentum se fecisse iactant, verùm nemo citra læsionem ipsos imitatus est. Sumpti enim post cibum coctionem non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculum probè claudi non sinunt, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt.

Tetrab. 1. Serm. 1. in censu simplic.

De tuberibus & fungis.

SI quis amat vernæ redolentia tubera terræ,
Virtutis medicæ norit habere nihil.

De Boletis.

LAuta decent nitidæ boleti fercula cœnæ, Plin. libr. 22, ca. 22.
Sed nisi percoctis virus inesse puta.
Nam neq; desipuit, qui qualem Claudius edit,
Boletum (lepido carmine dixit) edas.
Cui pituita placeat, vel inani frigida succo
Pectora, fungorum millia multa voret.

SCHOLIA.

Sed nisi percoctis. Causa ex superioribus patet.

Qui dixit. Martialis.

ANNOTATIONES.

Fungorum alij sunt edendo, alij verò venenosi. Vtrorumque autem plura genera sunt, quàm vocabula. Generant omnes succos crassos, & pituitosos, viscososque. Vt igitur minus officiant, aromatis condiantur, riteque coquantur oportet.

DE FRVCTIBVS fugacibus.

De Cucurbita.

HVmida frigoribus cognata cucurbita, paruo
Quòd vires faciat pondere, corpus alit.

SCHOLIA.

Cognata frigoribus. Frigida & humida.

ANNOTATIONES.

Fructus fugaces Græci ὥειμα καὶ ὡραῖυς vocant, citò fiunt, & citò pereunt, nec aliorum more durare multo tempore possunt, propter humiditatis copiam. Cucurbita autem præter dicta, ventrem mollit.

Paulus li. 1. cap. 80.

De Peponibus.

PVtridis hæc eadem peponum sunt omnia succis,
Sed lapidem trudunt, membraq́ bile grauant.

SCHOLIA.

Bile grauant. Gignunt bilem.

ANNOTATIONES.

Duo sunt in his fructibus in vsu. Substantia ipsa, & semina. Videndum igitur, de quo agatur. Substantia peponum mali succi est, ad ciendum vomitus procliuis. Semen vim habet extergendi, vrinam mouet, & calculosis conducit.

De Cucumere.

HIs minus humectat cucumis frigetq́, sed idem
Et succo malus est, & malè digeritur.

ANNOTATIONES.

Cucumis vrinam magis cit pepone, sed minus humectat, & refrigefacit.

De

De Anguriјs.

Ad hoc genus fructuum, Anguriæ (Gurgken / vt ego opinor, & Preussische Limonien dictæ) pertinent, temperamento cum prioribus conueniunt. Seruantur autem conditæ muria & anetho, atq; mensis cum aßsis apponuntur.

DE FRVMENTACEIS.

FRumentis quoq; non eadem natura, nec idem
Est sapor, ex illis pauca, sed apta canam.

De Chondro, Ptisana.

NObile viscosi genus est, nec inutile Chondri,
Grana sed vt ptisanæ vilia coctus erit.

SCHOLIA.

Vilis erit. Parum nutrit

ANNOTATIONES.

Χόνδρος aliàs cartilaginem significat, hîc vero frumentum, quod aliquando alica dicitur. German. Römische Gersten. Plurimum nutrit, glutinosos humores gignit.

De Alica.

DVlci quisquis amas alicam confundere mulso,
Aßimilem Chondro noueris esse cibum.

ANNOTATIONES.

Alica

Alica aliâs significat chondrum, aliâs frumentum repurgatum, & certo modo præparatum. Germanicè Graupen.

De Tritico.

Pabula triticeæ frugis malè cruda coquuntur,
Robur ab artocopo condita maius habet.

ANNOTATIONES.

Notum est frumentum. Panis triticeus copiosum præbet alimentum.

De Siligine & similia.

Panis siligineus. Similiaceus.

Gratior è molli solet esse siligine panis,
Mox similæ dotes nostra culina probat.

ANNOTATIONES.

Siligo non significat vulgare & vsitatissimum frumentum, Rocken / quod quidam olyram esse putant, sed est species præstantissimi tritici. Nec similia, vel similago, est peculiare frumenti genus, sed farina purissima, fitque ex tritico laudatissimo.

De Furfuribus.

Furfuraceus panis.

Seruitijs aptas præstabunt furfura cœnas,
His est per ventrem ianua laxa satis.

SCHOLIA.

Furfura. Furfuracei panes.
Ianua laxa. Citò transit ventrem.

De Hordeo.

HOrdea desiccant bene fricta, sed humida coctis
Vis erit, exiguum roboris inde venit.

Hordeaceus panis.

SCHOLIA.

Fricta. Tosta.

ANNOTATIONES.

Hordeum leuiter refrigerat, & exiccat, aliquid habens absterſoriæ facultatis, ex quo diuerſa parantur edulia.

De Polenta.

BAlnea viſurus madidas æſtate polentas
Neſitias, ſiccis faucibus antè vora.
Cætera vel nobis incognita ſunt, vel eiſdem
Viribus, & breuibus non referenda modis.

DE PANIBVS.

HActenus de frumentis dictum eſt, nunc quædam de panibus ſeorſim adijciemus. Sunt enim panes cibi ex farina frumenti, aqua ſubacta, calore ignis cocti. Variant autem non ſolùm pro ratione propriæ materiæ, ſed etiam aduentitiæ. Sunt igitur alij fermento confecti, alij fermentum non recipiunt, qui ἄζυμοι Græcis dicuntur. Hi planè referunt naturam frumenti. Qui verò fermento condiuntur, & ſale, calidiores, & ſicciores, durabilioresque azymis efficiuntur, ac facilius concoquuntur. Horum quidam ſunt ordeacei, quidam triticei, quidam olyracei. Triticei maximè nutriunt, minus olyracei, ordeacei parum. Horum alij ex puriore farina fiunt, alij ex impura, qui Latinè cibarij, Græcè αὐτόπυροι, & συγκομιστοὶ dicuntur. Hi illis minus nutriunt, citò deſcendunt ob vim abſterſoriam, quam furfures habent. Medij autem panes, prout plus minúſue furfurum recipiunt, eò propius ad hos vel illos panes accedunt. Eſt & alia differentia, quæ ex ætate ſumitur. Recentes enim & qui adhuc calent, deteriores ſunt reliquis, qui probè refrixerunt, & iuſtam ætatem habent. Vetuſti autem non probantur

maximè

maximè duriores iusto, aut situ squaloreque obducti. Ex recentibus calentibus panibus quidam singulare ferculum parare solent, addito butyro & lacte, vel solo butyro & medulla panis exactè admisto. Hic cibus etsi in septentrionalibus partibus vsitatissimus est, valde tamen malus est. Difficulter enim concoquitur, obstructiones venarum meseraicarum, hepatisque facit, hinc grauitas, & tanquã pondus aliquod in hypochondrijs sentitur. Postremò hoc quoque obseruandum, vt panis sit ritè coctus. Quantumuis enim farina bona est, tamen mala præparatione vitiosus panis erit. Qui igitur imperfectè coctus est, quod certis notis deprehenditur, ægrè in ventriculo conficitur, tardè transit, crudos succos gignit: qui nimium assatus est, atram bilem producit.

DE PISCIBVS.

SEmper edat fatuos, monachorum prandia, pisces,
Cui placet elumbis regula Pythagoræ.
Non quia piscitium ratione probauerit vlla,
Sed quia dixit ali carnibus esse nefas.
Et tamẽ hinc, quod edam, fuerit, ne fortè recusem,
Quo mea præcipuè luxuriosa gula est.

SCHO-

SCHOLIA.

Dixerit esse nefas. Quomodo hæc intelligenda sint, Erasmus in explicatione symboli Pythagorici: A piscibus abstineto, dilucidè docet.

De Esoce & lupo.

Nanq; nec Esocis teneri pectuscula spernam
Mollia, nec sapidi squamea terga lupi.

De Anguilla.

ME iuuet anguillæ potius bona frustula tostæ
Mandere, quàm vetulæ viscera cruda bouis.
Præterea facilis non sunt mala prandia mulli,
Et precium cancer, si piper adsit, habet.

De murena.

NEc tantùm è Siculo petitur murena profundo,
Omne, quod est vsquam, flumina nostra ferunt.

ANNOTATIONES.

Piscis natura frigidos & humidos esse, nemi-

neminem latet, ſiquidem in aqua elemento frigido, & naſcuntur, educantur, & per omnem vitæ curſum verſantur. Victui autem temperaturam reſpondere, ex ſuperioribus notius eſt, quàm vt probatione opus habeat. Quare ad differentias piſcium tranſeamus.

De differentiis piſcium.

PRæfertur quod ſaxa colit genus omnibus vnum,
Nam mala limoſi plura habuere lacus.
Præſtiterint etiam capti è fluuialibus vndis
Ignauis, quales vnda paluſtris habet.
Qualeſcunque tamen pingues fuge, pingue venenũ Saxatiles.
Omnibus & prauus piſcibus humor ineſt. (eſt, Lacuſtres.
Phlegmatico turbant tenues humore medullas, Fluuiatiles.
Sanguinis inde aliquid quis putet eſſe boni? Paluſtres
Pingues.

ANNOTATIONES.

Sicut alia aqua melior eſt alia, ita quoque piſces variant, pro diuerſitate ſuorum alimentorum. Saxatiles autem, vel qui in ſaxoſis degunt locis, iudicio omnium ſunt præſtantiſſimi, & ſaluberrimi, & concoctu faciles. Deinde marina, vel vbi flumina in mare influunt. Paluſtres & lacuſtres ſunt peſſimi, & mali ſanguinis genitiui. Ex his omnibus qui molli carne conſtant, faciliùs concoquuntur, quàm

qui duram habent carnem. Sunt aliæ quoque piscium differentiæ, quas in præsentia consultò prætereo.

De piscibus sale conditis.

Pisces, vt aliæ res, natiuam temperaturam condiendo amittunt. Sunt igitur pisces sale condîti calidi & sicci, habent vim incidendi & attenuandi crassos humores propter salem. Conueniunt pituitosis, cauendi biliosis & siticulosis.

De piscibus exiccatis.

Pisces autem in sole aëreq; mox vt capti atq; ab interaneis omnibus repurgati sunt, aut in fumo prius sole aliquandiu condîti desiccantur. Siccati sunt duriores concoctu difficiliores, & qui salem habent, calorem quoque habent.

SVMPTA EX ANIMALIBUS.

De Ouis.

Gallinarum. Phasianarum. Anserum Anatum.

VEsceris sed adhuc à matre calentibus ouis,
Optima Gallinæ, Phasiadisq; ferunt.
At quæ Tarpæi custos Iouis excubat anser,
Quæq; pari, non sunt optima, claudus anas.

SCHO-

SCHOLIA.

Adhuc calentibus. Recentibus.

ANNOTATIONES.

Vna differentia ouorum à tempore ſumitur. Sunt autem alia recentia, alia vetuſta, alia media. Deinde differunt oua ſecundum animalia, de quibus rectè Autor pronuntiauit. Cæterùm in omni genere recentia vetuſtis ſunt præferenda, & longè ſalubriora.

Oua cocta.

Vtq; magis vires augere trementia poſſunt,
Sic melius ſtomacho ſorpta venire ſolent.
Fricta meis nolim contingere plurima cœnis, Fricta.
Ni ſoluant acri miſta Falerna garo.

SCHOLIA.

Sic melius venire. Deſcendere.

ANNOTATIONES.

Tertium discrimen ouorum à præparatione sumitur. Hinc alia sorbilia dicuntur, quæ scilicet leuiter incaluerunt: alia mollia, siue tremula, quæ diutius inferbuerunt: alia dura, siue cocta. Optimè nutriunt, & bonum sanguinem gignunt: mollia, sorbilia, minus alunt, sed faciliùs per aluum descendunt, leniunt faucium asperitatem, cantoribus familiare præsidium. Dura oua difficulter coquuntur, tardi transitus sunt, crassum alimentum corpori præbent: His magis assata in cineribus; Fricta pessimum inter omnia succum gignunt.

DE CASEO.

CAseolos nisi lactantes & ab vbere pressos,
Ne crebro comedas, consuluisse velim.
Inde putri mordax vesicæ pondus adhæsit,
Gutta nec inde boni sanguinis vlla venit.

SCHOLIA.

Ab vbere preſſos. Id eſt, recentes. Hinc vulgo dicitur: Caſeus quanto propinquior lacti, tanti ſanior.

ANNOTATIONES.

Quòd caſeus ex craſsiori & terreſtri magis parte lactis compreſſa & condenſata conficiatur, cuiuis notum eſt. Accedit autem coagulum & ſal. Porrò multa ſunt caſeorum differentiæ, ex quibus præcipuas tantùm attingam. Cæterùm in genere omnes caſei mali ſunt, exceptis qui ex acido lacte fiunt. Nam ægrè concoquuntur, acidum ructum gignunt, flatuoſi ſunt, difficulter aluo diſcedunt. Quò autem vetuſtiores, eò calidiores, acriores, ſiticuloſiores, concoctu difficiliores, & ad bonum ſuccum gignendum deteriores, maximè putridi, qui nihil boni in ſe habet. Verùm recentes oxygalactini omnium optimi ſunt. Nam in cibo iucundi ſunt, & ſtomacho præ omnibus alijs innoxij, faciliùs coquuntur & tranſeunt, neque craſsi ſucci ſunt, vt reliqui caſei. Ex reliquis autem caſeis recentes meliores vetuſtis, laxi molleſque denſis ac durioribus, ac dulces ſalſis. Variant deinde pro lacte animalium. Alij ſunt bu-

buli, alij ouilli, alij caprini, quidam mixti. Adhæc quidam condiuntur herbis, aut ſeminibus, qui reliquis ſalubriores eſſe creduntur.

DE LACTE.

Lacte ferunt Nomadum gentes vixiſſe ferino,
Et mulgere truces ſæpe Cynocephalos.
Paſcitur emulctis horrens niue Sarmata bubus,
Quosq́; viros propior Parrhaſis vrſa videt.
Hinc ſua littorei miſerunt donc Suedi,
Hinc vera fluentes Anglia caſeolos,
Hinc quàm lata patet niuei Germania lactis,
Munera, præcipuè Saxonis ora probat.
Quiq́; ſuis alacres habitant in montibus Heſſi,
Et clauſi æternis rupibus Heluctij.

Quid

Quid Phrysios referam? quid Vestphala rura? quid omnes.
Assuetos placito munere iactis ali?
Corpora præcipuè cùm robore firmet alatq́;,
Et citò condiscat sanguinis esse loco.
Hinc niuei crassiq́; æqualiter optima virtus,
Cætera me breuitas dicere iussa vetat.

SCHOLIA.

Sanguinis esse loco. In sanguinem mutatur.

Hinc niuei. Notæ boni lactis.

ANNOTATIONES.

Lac omne constat triplici substantia. Serosa, pingui, & crassa. De hac diximus, de reliquis postea quædam adiungemus.

Optimum lac est, quod purum est, mediocriter crassum, alieni odoris saporisq́ue expers, gustantibus dulce. Reliquæ differentiæ, quæ ab animalium habitu, à temporibus anni, à pabulis, & ab ætatibus sumuntur, dictis comprehenduntur. Non enim lac potest esse probatissimum, nisi ex sano animali, accommodato pabulo nutrito, apto tempore sit emulctum. Lac probè coctum bene nutrit bonos humores gignit. Facilè tamen propter partium dissimilitudinem alteratur

atque corrumpitur. In frigidiore nanque ventriculo acescit. In calidiore in nitrosam qualitatem cõuertitur. In sano autem ac bene temperato, in bonum succum mutatur. Dentibus & gingiuis inimicum. Diligenter igitur post vsum lactis abluendi. Porrò lac coctum plus nutrit crudo. Reliquas facultates, & maximè medicamentosas, in præsentia omittam.

DE BVTYRO.

Butyrum recens mediocriter calefacit & nutrit. Progressu verò temporis calidius (sicut pinguia omnia) redditur. Iuuat pectus & pulmonem, mollit aluum. Sed calidis naturis non æquè vt alijs conuenit, vertitur enim in flauam bilem. In reliquis interdum in ventriculo copiosius

ſiùs ſumptum, innatat, nauſeam & faſtidium cibi excitat.

DE SERO.

Serum eſt tenuiſsima pars lactis, quæ minimùm nutrit, ſubducit aluum, propter facultatem abſterſoriam, quam habet, ſed ſine mordacitate. Vnde & dyſentericis vtiliter exhibetur. Vocatur à quibuſdam vrina lactis.

Appendix.

Hactenus ſimplicium alimentorum facultates potiſsimùm expoſitæ ſunt, nunc de præparatione eorum pauca attexere, vel potius repetere operæprecium viſum eſt. Nam coctione, condimentis, aut aromatis intenditur, alteratur, mutatur & corrigitur natura ciborum. Sicut antea de piſcibus declaratum eſt.

REGVLAE.

I.

Cibi ſale, aut aromatis conditi, reliquis ſunt calidiores & ſicciores.

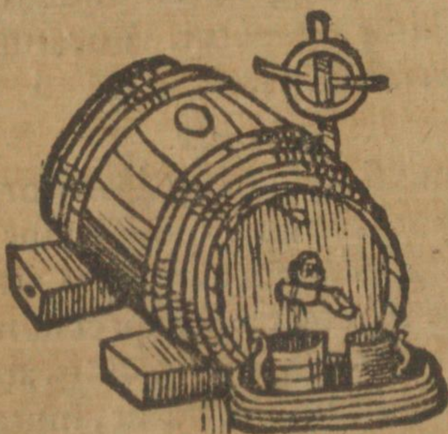
II.

Cibi exiccati humidis tum ſicciores, tum minus nutriunt.

III.

Aſſa, toſta, in ſartagine frixa, elixis ſunt ſicciora. Exempla ex ſuperioribus, ſi libet, ſumere licet.

DE VINIS.

PRæteriturus eram, quod præteriiſſe nocebat,
In partes ſiquidem Bacche vocandus eras.
Corpore nam quicunq; voles animoq; valere,
Scire operæ precium eſt, quid queat iſte deus.
Omne merum vires in corpora præſtat & auget,
Idq; magis, ſi ſit craſſius atq; rubens.
Dulce nocet ſtomacho, quamuis alimēta miniſtret,
Conſulit huic melius, quiſquis acerba bibit.
At minus hoc nutrit, multò minus alba, ſed omni,
Plus fuluum vino commoditatis habet.

Et

Et ſiccum calidumq́; magis vetus omni recenti eſt,
Difficiles etiam ſoluere muſta ſolent.
Omnia reſtituunt cognatum vina colorem,
Et citò pars melior ſanguinis inde venit.
Nam penetrat, parteſq́; cibum partitur in omnes,
Membraq́; reſtituit, quæ tenuata iacent.
Languentis pellit ſtomachi faſtidia, & auget,
Eſuriem, reficit quos pituita grauat.
Bile per vrinas vacuat, redditq́; calorem,
Exhilarat mentes, robora firma facit.
Talia vina quidem, modicè data, commoda præ-
Immodicè noli ſumere, ſumpta nocent. (ſtant,
Vtq́; frequens nocet ebrietas, ſic rara iuuabit,
Et ſumptum prodeſt euomuiſſe merum.
Inuitant ſtomachum raræ bona pocula menſæ,
Plus nimio corpus multiplicata grauant.
Quòd ſi nec fueris abſtemius, & nec aſotus,
Crede mihi, punctum quodlibet inde feres.
Nec mihi Clitorio quiſquam de fonte loquatur,
Copia dum largum fundat amica merum.

Commoda modicè ſumpti vini.

SCHOLIA.

Dulce nocet ſtomacho. Κακοςόμαχον.

Acerba. Sunt enim ἀςόμαχα.

Parteſq́; cibum partitur in omnes. Ideo ab Hipp. ὄχημα τροφῆς *appellatur.*

Membra tenuata. Exhauſta & euacuata. Ideo conualeſcentibus ex morbis vinum exhibetur.

In fine libri de alimento.

Languentis stomachi. Hoc consilio D. Paulus Timotheo suo vini potionem suadet. Ita enim scribit: Ne posthac bibas aquam, sed vino pauco vtere, propter stomachum, & crebras tuas infirmitates, 1. Timoth. 5.

Libro. 2. apho. 21. *Auget esuriem.* Excitat adpetitum. Videntur hæc cum Aphorismo Hippo. (Famem meri potio soluit) pugnare. Sed plana est responsio. Vinum quoniam vires ventriculi reparat, ac confortat, caloremque natiuum auget, omnes actiones eius excitatiores reddit. Hippocrates verò non loquitur de naturali appetentia cibi, sed de vitiosa, quæ vel à frigida intemperie orificij ventriculi, vel ab acidis humoribus eidem particulæ insertis, nascitur, & ad immoderatam cibi quantitatem fertur, quæ Græcis κυνώδης ὄρεξις id est, caninus appetitus nominatur.

Vtq; frequens nocet ebrietas. De ebrietate suprà dictum est.

ANNOTATIONES.

In vino consideranda sunt, color, sapor, odor, consistentia, ætas. Ex his natura & potentia eius cognoscitur. Colores sunt albus, niger, fuluus, flauus, & ruber,

ber,& medij colores. Sapores, dulcis, acidus, aſtringens. Odor, quædam vina ſunt odorata, & aut ſuauem odorem, aut medicamentoſum, præ ſe ferunt. Quædam ſunt inodora. Alia craſſam, alia tenuem, alia mediocrem conſiſtentiam habent. Quædam ſunt recentia, quædam vetuſta, quædam mediocria. Omne autem vinum, qualecunque eſt, nutrit, adhæc calefacit & exiccat. Recens in primo, vetuſtum in tertio, medium in ſecundo ordine calidum eſt. Rubens & craſſum reliquis plus corporibus nutrimenti præbet non tamen plus boni ſucci. Dulce etiam plurimum nutrit, ſed ſtomacho non admodum gratum. Auſterum verò ſtomacho quidem amicum, ſed parum nutrit ægrè in corpus degeritur. Album omnium minimè alendo corpori idoneum, præſertim tenue & aquoſum, quod Græci ὑδατώδες & ὀλιγόφορον vocant. Ὑδατῶδες, quod tum colore, tum conſiſtentia aquæ non multum diſsimile eſt. Oligophorum, quod parum aquæ in mixtura admittit. Huic contrarium οἰνῶδες πολυφόρον, vinoſum, & quod multum aquæ citra iacturam ſuam ferre poteſt. Reliqua ex dictis haud difficulter æſtimari poſſunt.

Gal. lib. 7. capi. 6. method. med. & li. 2. apho. com. 18. & in libr. de cibis bo. & mali ſucci. cap. 19.

De

De lora vini.

Ex vinaceis affuſa aqua lora conficitur, potus viliſsimus, qui parum admodum ab aqua differt. Ad ſitim reſtinguendam non incommodus, ad nutriendum verò minimè idoneus. Paratur non voluptatis, ſed neceſsitatis gratia.

DE ACETO.

Vinum ſæpe in acetum degenerat, ſæpe arte coaceſcit, huius magnus in culina vſus eſt. Nam & ad aſſeruandas & ad condiendas alias eſcas plurimum confert. De temperatura magna inter autores controuerſia eſt. In hoc tamen præcipui conſentiunt, quòd vim habeat refrigerandi magis, quàm calefaciendi. Ex-

Exiccat tertio gradu, eſtque valde tenuium partium, craſſos & glutinoſos humores attenuat atque incidit, adpetentiam cibi excitat, ſed partes neruoſas offendit.

DE AQVA.

Aquæ maximus in vita vſus eſt, non ſolùm ad cibos & potus, ſed etiam ad balnea. Quare de eius viribus pauca referre non alienum eſt. Optima igitur aqua cenſenda, quæ omnis alieni ſaporis odorisque expers, guſtu ſuauis, pura, limpida, & quæ citò ab hypochondrijs diſcedit. Hippocr. ita deſcribit optimam aquam,

aquam: Aqua quæ citò calet, & citò refrigeratur, leuiſsima, id eſt, optima eſt. Inter perſpicuas enim notas ſalubris aquæ recenſetur facilis alteratio. Reliqua ex ſcriptoribus rei ruſticæ Medicisq; petere licebit.

DE CEREVISIA.

QVi docuit craſſo Cererem confundere ſucco,
Huic iratus erat Bacchus & ipſa Ceres.
Nam Peluſiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput eſſe poteſt.
Renibus & neruis cerebroq; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ ſemina fœda iacit.

SCHOLIA.

Craſſo ſucco. Aqua. *Cererem.* Frumentum.

Pelusiaci Zythi. Ideò vocat Pelusiacum zythum, quia apud Aegyptios primò inuentus esse dicitur.

ANNOTATIONES.

Quæ mea sit de crasi & viribus cereuisiæ sententia, infrà de Cereuisiarum facultatibus abundè exposui, quam hoc loco retractare superuacaneum esse duco. Illud tantùm repetam, hæc omnia, quæ ab autore scribuntur, ex veteribus esse sumpta, & de illorum, non de nostra Cereuisia, quæ saluberrimus potus est, intelligi posse.

CONCLVSIO.

PLura quidem potui, sed me ceu littore abactum
Longius immensi terruit vnda freti.
Hæc quoq; quàm metuo, ne me iuueniliter ausum
Plus nimio viuis inuida fama ferat.
Sed tibi Sturtiadum clarißima fama Georgi,
Omni parendum conditione fuit.
Nam quia iusta tuo poteras mandare poëtæ,
Te duce, quæ poterat pondera ferre, tulit.

DE NATVRA ET VIRIBVS CEREVISIARVM & Mulsarum.

GEORGII AEMILII Elegia.

CVm natura homini dederit potúq; cibumq;
Hic vt corpus alat, membra sed ille riget:
Non postrema quidem est ad vitam cura salubrē,
Noscere cùm sitias, qualia pocla bibas.
Nanq; dapes validam gignunt in corpore carnem,
Humores potus fluxilitate facit.
Et nisi susciperet commixtos esca liquores
Arida, nec membris distribuenda foret.
Siccus enim per se cibus est humoris & expers
Plurimus, est illi quoq; vehatur opus.
Vt nequit in lento procedere flumine nauis,
Fluxilibus porrò ni moueatur aquis:
Sic etiam siccam descendere nescit in aluum,
Et reliquas partes absq; liquore cibus.
Ille grauem lenit commixto humore saburram,
Mollius vt pergat, subsideatq; facit.
Temperat & siccā liquido moderamine massam,
Riuulus vt lymphis arida prata fouet.
Hoc sine defecto subsideret esca palato,
Nec sibi consuetum pergere posset iter.
Ventriculo quamuis acceptaq; massa fuisset,
Hic tamen immoto pondere staret iners.
Intestina siti siccata, calore perirent.
Nec foret arentis corporis vlla salus.

Hanc

Hanc igitur nemo doctrinam spernere debet,
Quæ nos poclorum de ratione docet.
Expediens quæ sit vis & natura liquorum,
Quos patriæ tellus ad sua pocla parat.
Namq; alios potus per se natura ministrat,
Ast alios hominum sedula cura facit.
Cumq; habeant ambo magnum discrimen vtrinq;
Non leuis vtilitas ista docere fuit.
Simplicibus quantum distent composta, quid inter
Natiuum veniat, factitiumq; simul.
Hoc opus, hic labor est, cura docuisse fideli,
Hæc hominum vitam, res iuuat, auget, alit,
Ergo operam sumpsit non parua laude vehendam
Placotomus, quando talia scripta dedit.
Consuluitq; tuis studijs, quæ tecta iuuentus
Regimontanæ conspicis alta scholæ.
Quinetiam totam voluit prodesse per oram,
Saxona quàm lato limite terra patet.
Illius exponens diuersæ pocula formæ,
Qualeq; discrimen, quando bibantur, habent.
Quare hunc commendo Lector studiose libellum,
Quisquis es, ostensa iam ratione tibi.
Quamlibet ad Rhenum Bacchi inter munera viuo,
Grata tamen patriæ pocula laudo meæ.
Carmine sed laudes ne plus minuantur inepto
Desino, tu scriptum iam licet ipse legas.

AMPLISSIMIS ET PRVDENTISſimis viris, Conſulibus & Senatoribus Regiæ vrbis Dantiſcanæ, Ioannes Placotomus, Regiomontanæ Academiæ Profeſſor, S. D.

CVM aliquandiu in hac regione verſatus eſſem, variasq́ue planè diuerſas ſententias de Cereuiſijs audiuiſſem, operæprecium & multis gratum me facturum non dubitaui, ſi peculiare aliquod ſcriptum de hoc potu ederem. Vtile enim eſt quemque ſcire facultates eius rei, qua aſsiduè fruitur, ne brutorum more omnia ſine iudicio promiſcuè ingerat. Prædicant aliæ regiones ſua dona, neque immeritò, cur non & nos noſtra commendemus, cùm ea ab exteris quibuſdam iniuſtè vituperari, & tanquam parum vtilia reijci non ignoremus? Quaſi ars non poſsit æquè ſalutaria humano generi excogitare, atque natura in quibuſdam terris ſpontè producit. Quinimò ars eſt æmula naturæ ſolertiſsima, quæ omnia eius opera, quantum quidem fieri poteſt, imitatione aſſequi & exprimere conatur, idq́ue non tam in Cereuiſijs, quàm Medonibus quibuſdam, qui proxi-

Proximè ad vini naturam aſpectu & viribus accedunt, clariſsimè cernitur. Et quoniam vtriuſque potus creberrimus in his terris vſus eſt, non alienum duxi, vtriuſque deſcriptionem coniungere, atque vno opuſculo complecti. Quod vbi abſoluiſſem, ſubijt alia maior cura, quàm ipſe ſcribendi labor, cui videlicet meas lucubrationes dedicarem, quorum patrocinio me committerem. Eſt enim hoc tempore valde periculoſum, aliquid in publicum emittere, propter maleuolos quoſdam, qui tantùm aliorum famæ inſidiantur, aliorum conatus malè narrando ac interpretando extenuant, & calumniantur, non illorum infirmitati parcunt, non excuſant, ſi quid fortè incommodius ſcriptum eſt, non Autoris animum aut conſilium expendunt, ſed alienis erratis obſeruandis, publicandis, proclamandisque ſibi perpetuum nomen, & immortalitatem comparare ſtudent. Hæc cogitanti mihi occurrit prudentiſsimus Senatus Dantiſcanus, cuius iudicium & autoritatem, non ſolùm in his partibus, ſed vbique terrarum plurimum ponderis habituram, omnino mihi perſuadebam. Nam & doctos viros, & peritia rerum

ciuilium præſtantes habet, quorum quidam etſi in literis verſati non ſunt, hæc tamen noſtra ſtudia non faſtidiunt, non aſpernantur, ſed plurimi faciunt, quod liberi ipſorum, quos ad literas diſcendas, magnis impenſis, tum hic, tum in alijs Academijs adhibuerunt. teſtantur. Quapropter Conſules prudentiſsimi, ac Senatores vigilantiſsimi, meam qualemcunque operam, ſtudiorum meorum primitias, vobis offero, & dedico, magnopereq; à vobis omnibus peto, vt hoc exiguum munuſculum, atque xeniolum, pro veſtra æquanimitate, non inuitis manibus accipiatis, boni conſulatis, meique patrocinium, ſi neceſsitas poſtulabit, in re honeſta, & ad publicam hominum ſalutem ſpectante, ſuſcipiatis. Quod ſi feceritis, ego viciſsim vobis, vt decet, omnia quæ grata eſſe perſpexero, præſtabo, & ſi vita longior, valetudoque firmior contigerit, progreſſu temporis, Chriſto fauente, plura dabo. Idem & alij Collegę mei qui tum ingenio, tum doctrina, & vſu rerum me antecellunt, vbi intellexerint bonis viris, & præcipuè vicinis noſtris noſtra ſtudia non improbari, haud dubiè facient. Chriſtus conſeruet vos omnes

mnes incolumes, Viri prudentiſsimi, ad nominis ſui gloriam, & Reipublicæ veſtræ, aliorumq́ue mortalium vtilitatem. Valete. In Academia Regiomontana, Calendis Februarij Anni 1549.

AD LECTOREM.

NOn me latet, quantum periculi ſubeant, qui ſe publicæ cenſuræ hoc tempore edendis ſcriptis exponunt. Nam ſi quid ab alijs prius dictum retexunt, alienam cantilenam recantare dicuntur: quod ſi non feliciter præſtant, deridentur. Qui commentaria ſcribunt, in eodem diſcrimine verſantur. Si enim vbique autoris ſententiam non aſſequuntur, aut alicubi ſcientes diſſentiunt, malè audiunt. Multò magis hi in periculo ſunt, qui noua edunt, & ab alijs prius non tractata, maximè ſi à vulgari opinione recedant, quemadmodum nos de temperamento Cereuiſiæ facimus. Ego itaque diu deliberaui mecum & dubitaui, nunquid meam ſententiam publicare vellem tandem publicæ vtilitatis ſpes me ad editionem hortabatur. Quòd autem hic labor ad publicam ſalutem pertineat, non

in obſcuro eſt. Ceruiſiæ enim vſus non hîc tantùm, ſed etiam in bona Germaniæ parte, maximus & frequentiſsimus eſt. Sunt qui magis hoc potu quàm cibò viuunt, ſiquidem egregiè nutrit, ideoque parcius comedunt, eo multum vtentes. Vtuntur hoc promiſcuè omnes ætates & ſexus, ſani & ægri. Neceſſarium igitur eſt de temperamentis & viribus aliquid extare, ne qui illo malè vtantur. Nemo autem hactenus, quod ſciam, hanc prouinciam ſuſcepit, & ſolidi aliquid de Cereuiſijs ſcripſit. Expectaui aliquandiu aliorum ſententias, id quod multi docti viri, qui olim commilitones fuerunt, cum quibus priuatim de hoc themate aliquando contuli, teſtabuntur: verùm cùm fruſtra expectarem, vt diutius ſaluberrimi potus facultates laterent, committere nolui. Verùm non ignoro me nec ingenio, nec dicendi facultate, nec explicandi dexteritate tantum valere, quantum hoc argumentum requirit. Scio quàm ſit difficile noua, atque ab alijs non tradita commentari. Nec me fugit illud Horatij: *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam Viribus.* Diu etiam quid ferre valerent humeri, quid non, perpendi. Sed animum ad-

In arte poetica.

didit

didit alter poëta, qui ſcribit: *Vt deſint vires, tamen eſt laudanda voluntas.* Merentur enim ſtudium, & conatus, in honeſtis rebus ſuam laudem, etiamſi non ab omni parte ſcopum attigerint, maximè in noua materia, & in eo homine, qui primum periculum virium ſuarum facit. Quod cùm ita ſit, Lector candide, veniam mihi dabis ſpero, ſicubi tibi non ſatisfecero, aut à ſcopo adhuc parum abeſſe videar. Et magnoperè peto, atque propter publicam vtilitatem obteſtor, ſi quid emendatione egere putabis, me amicè moneas, ſi quid habes, in commune conferas. Decet enim bonos & literatos viros, aliorum ſtudia, & ad publicam vtilitatem pertinentia, prouehere, atque promouere, non impedire, multo minus calumniari. Me non pudebit, ab alijs admonitum, vel addere, vel detrahere, vel mutare aliquid, ſi bonas rationes habuero.

Oui. li. 3. de Ponto Eleg. 5.

Vale.

PRIMA PARS.

DE CERVISIA.

CEreuiſias à Cerere dictas eſſe, haud dubium eſt, ex frumento enim, cui Ceres præeſſe à poëtis dicitur, coquuntur. Eſt enim Cereuiſia nihil aliud quàm potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

Multæ autem ſunt Cereuiſiarum differentiæ, ſed præcipua ac principalis, & quæ maximum vſum habet, à materia ſumitur. Nam aliæ ex tritico, aliæ ex hordeo, aliæ ex vtroque, aliæ ex alijs frumentis, vel etiam leguminibus parantur, de quibus in præſentia nihil dicam. Quæ ex tritico fiunt, triticeæ vel albæ, quæ ex hordeo, hordeaceæ: in Polonia & Pruſsia nigræ, in alijs quibuſdam locis rubræ cereuiſiæ adpellantur. Quæ verò ex ambobus æquali, ſiue inæquali portione mixtis conſiunt, adpellatione peculiari carent, ſed tamen mixtæ ſiue mediæ iure vocantur.

Denominatur autem non à materia ſolum, ſed etiam ab inuentoribus, à loco,

ab effectu, aut accidente aliquo, quæ parum ad præsens institutum faciunt. Nam in hoc opusculo primùm de natura & viribus Cereuisiarum in genere disserere statui. Deinde per quædam illustria exempla priora declarabo. Tertiò adijciam ea, quę ex Cereuisijs parantur. Postremò conditarum Cereuisiarum vires enarrabo.

Quia verò facultates rerum cognoscuntur, aut à priori, aut à posteriori, ego vtroque modo meam sententiam probabo, & Cereuisias calidas esse (nam de hac re præcipuè controuersia est) confirmabo. Quod vt expeditius fiat, primùm materias illarum seorsim describam, vnde facilè colligi poterit, quod temperamentum sit Cereuisiarum, quis vsus.

MATERIAE CEREuisiarum.

De aqua.

Potissima materia Cereuisiarum est aqua, non medicamentosa, id est, insigni aliqua qualitate prædita, sed potabilis, hæc est humida, & in primo gradu, quòd est parum frigida, & recipit in se qualitates aliarum rerum, quæ ipsi admiscentur, aut

cum

cum quibus coquitur. Nam cum frigidis cocta, frigidior fit, cum calidis contrariam qualitatem induit, & naturam amittit.

Species aquarum numerantur, fontanæ, puteales, fluuiales, lacustres, & pluuiales: quæ etsi nonnihil differunt, sunt tamen ad potum coquendum omnes idoneæ, sed alia magis alia. Coquuntur etiam in quibusdam locis maritimis cereuisiæ, ob dulcis aquæ defectum ex subsalsis aquis, quæ non frigidam & humidam, sed contrarias qualitates obtinent. Similiter & aquæ quædam metalla resipiunt, vel quia iuxta fodinas scaturiunt, vel quia ex fodinis aliquid recipiunt: hæ sincerioribus aquis sunt deteriores, & ad bonam cereuisiam efficiendam minus aptæ. Est vbi ex aqua quæ calcem refert, hic potus coquitur, sed nō sine ventriculi noxa hauritur.

De Hordeo.

Hordeum crudum facultatem refrigerandi, & exiccandi, in primo ordine habet, & moderatè abstergit. Amittit autem has vires dum maceratur, abluitur, paululum putrefieri permittitur, exiccatur, atque torretur. Nam macerando abster-

ſoria facultas remiſsior fit. Quòd autem putrefactione etiam res frigidæ caliditatem aliquam acquirant, ex caſeis patet, qui recentes frigidi ſunt, & putreſcendo calidi efficiuntur, adeò vt etiam linguam vrant, quando valde putridi ſunt. Etſi autem hordeum non putreſcit, ſed tantùm incipit putrefieri, propter humiditatem alienam & prohibitam euentationem, quando videlicet in aceruos exiccādi gratia congeritur, & ne omnino putreſcat, crebrò verſatur. Deinde toſtio, ſiue torrefactio auget calorē, & empyreuma quoddam hordeo addit. Nam eſt quaſi quędam aſſatio, & leuis aduſtio.

Quod autem ex Galeno obijcitur, hordeum nulla apparandi ratione calefieri, id non intelligo de putrefactione atque toſtione ſed de coctione, ſiue in panem fingere, ſiue ptiſanam coquere, ſiue polentam inſtituere libeat. Nam ipſe Galenus zythum hordeo non parum acriorem eſſe ex putredine nimirum acrimonia contracta, docet. Si acrior, ergo calidior, quod idem autor eodem loco his verbis oſtendit: Tum partim acrior eſt, & calidus, &c. Si enim ſiccitatem amittere poteſt ptiſanæ modo incoctum, quid in alteram

Libr. 1. de aliment. facult. cap. 16.

Lib. 6. de ſimp. me. fa. c. 134.

alteram qualitatem deponet? Adde quòd hordeum vſitato modo præparatum, in ore manſum, ſaliuam moueat, quod non niſi caloris opus eſt.

De Tritico.

Triticum eſt calidum in primo gradu, & temperatum in paſsiuis qualitatibus, glutinoſum, & obſtructionem pariens. Cùm autem per ſe ſit calidum, redditur calidius, cùm hordei modo torretur, præparaturq; alieno nimirum calore inſuper aſſumpto.

Secundum autem frumentum optimum, maturum, ſolidum, non friabile, in bono ſolo prognatum, magnum in ſuo genere, non aliena humiditate tumidum, collectum ſereno cœlo, loco apto exiccatum & repoſitum,

De Lupulo.

Lupuli, quem vulgo quidam Humulum vocant, flores ſunt calidi & ſicci in ſecundo gradu, vel etiam vlterius, habent vim incidendi, aperiendi, abſtergendi propter acrimoniam, & amaritudinem, mundificant ſanguinem, atque euacuant humores tenues bilioſosq;, & prohibent ne citò liquores, quibus admiſcentur, putrefiant,

trefiant, aut corrumpantur, & eundem planè vſum potui præſtant, quem ſal eſcis alijsq; rebus, quas in longius tempus aſſeruare expedit. In quibuſdam locis loco lupuli additur Chamæpeuce, vnde Cereuiſiæ efficiuntur adeò validæ & halituoſæ, vt parum abſit, quin bibentes paulò immoderatius ad inſaniam redigantur.

Hæ ſunt materiæ Cereuiſiarum, quæ aliter atque aliter in alijs locis parantur, variè & inæqualiter miſcentur. Alij enim multum lupuli accipiunt, alij parum, quidam plurimum frumenti, quidam exiguum. Semper tamen plus aquæ quàm reliquarum materiarū, & plus hordei quàm lupuli ſumitur.

Hoc autem modo Cereuiſia vſitatè fit: Frumentum maceratum, reſiccatum, toſtum, & mola confractum, atque in farinam craſsiorem redactum, primùm ſeorſum cum aqua coquitur, certo temporis ſpacio, vel aqua feruida irrigatur, deinde colatur, colatura floribus lupuli iniectis coquitur, donec amaritudo ipſius nonnihil deponatur. Decocto hoc iterum colato ac tepefacto adduntur Cereuiſiæ feces, vt ferueat: quod vbi factum eſt, in dolia conditur. Neq; verò dubium

eſt.

eſt, quin ex hac etiam coquendi feruendi que ratione aliquid caloris, ſiue empyreuma quoddam concipiat.

Ex his omnibus colligi probabiliter poteſt, cùm plus calidæ & ſiccæ materiæ, quàm frigidæ & humidę ad Cereuiſias calidas & ſiccas eſſe, non frigidas, vt vulgus exiſtimat. Nam etſi de hordeacea, ſi quis tantùm materiam ſpectet, dubitari poteſt, tamen triticeam calidam eſſe contra omnium ferè ſententiam, ſine vlla controuerſia affirmo. Si autem hordeo accedit caliditas ex præparatione, multò magis tritico, per ſe calido, vt dixi.

Hæc eſt vna probatio à priori, hoc eſt, à cauſis ſumpta. Nunc ſi quis huic parum fidei habet, & rationes dictas non omnino firmas eſſe contendit, ad alteram accedam, & idem ab effectibus probabo, cui nemo non opinor ſuum calculum adijciet, cùm in ſenſus incurrat, & cuique contingat. Videmus corpora bibentium ſenſibiliter calefieri, vbi paulò largius cereuiſiam, ſiue albam, ſiue nigram hauſerint, id quod & externæ notæ faciei produnt. Nam & caput non ſolum bibentibus, ſed tangentibus quoq; calidius ſentitur, & rubicundum, quod caloris ſignum eſt,

eſt aſpicientibus adparet. Id fit quoniam calor calidis excitatur, augetur, & in corpus diffunditur, & maximè in caput ſua leuitate rapitur. Idem non accidit aquam ſimplicem vel hordeaceam bibentibus, vtraque enim refrigerandi vim habet. Deinde quia euaporat in caput,& ebrios potantes efficit. Nihil autem quod inebriat, frigidum eſt. Calida tantùm caput petunt, calida tantùm ebrietatem efficiunt. Ex his ergo omnibus haud obſcurè ſequitur, Cereuiſias eſſe per ſe, & ſua natura calidas, nec refrigerare, niſi ex accidente poſſe. Cęterùm caliditatem augent pręter enumerata quædam extrinſecus accidentia, vt pix vaſorum, de qua poſtea.

Quod autem obijci poteſt, Cereuiſias ſedare ſitim, ideoque refrigerandi & humectandi facultatem habere, cùm ſitis ex ventriculi orificij ariditate oriatur. Reſpondeo, vinum quoque remedium ſitis eſſe, nec tamen humectare quanquàm vtrunque actu refrigerare & humectare non negamus. Item Cereuiſia conceditur febricitantibus, non igitur calida eſt. Calida enim augent morbum. Reſpondeo, non omnes Cereuiſias conceſſas eſſe

in febribus, ſed tantum tenuiores, quæ reliquis minus calefaciunt, pleniores verò vt Dantiſcanam & Hamburgenſem, in hoc morbo cauere oportet. Quòd ſi quis morbos frigidos à Cereuiſiæ potu oriri cauſetur, reſpondeo, frigidos morbos ex accidente fieri, cùm videlicet modus bibendo exceditur. Immoderatus nanque potus qualiſcunque fuerit, calorem naturalem obtundit, vt copia lignorum viridium ignem extinguit, vnde poſtea cruditas frigidiq; morbi omnis generis proueniunt. Quòd autem Cereuiſiæ ſomnum conciliant, fit propter copiam vaporum, in corporibus præcipuè humidis, & hoc commune cum vino habet. Quidam tali argumento vtuntur:

Omnia flatuoſa ſunt frigida.
Omnis cereuiſia eſt flatuoſa.
Ergo omnis Cereuiſia eſt frigida.

Cùm nec cũcta flatuoſa frigida ſint. Nam nec allium, nec cepæ, nec eruca, nec mel crudum, nec vinum dulce frigidum eſt, etiamſi inflent. Ex Cereuiſijs verò ſolùm recentes turbidæ, aut feculentæ flatus gignunt, reliquæ nequaquàm. Non igitur valet argumentum.

Qualis

Qualis sit potus Cereuisia.

Hactenus de temperamento Cereuisiarum diximus, & calidas siccasque eas esse ostendimus, nunc qualis sit potus adiungemus. Neque enim simplex potus est, sed medicamentosus. Nam & alterat corpora, quod medicamentorum proprium est, & substantiam auget, inque sanguinem conuertitur, qua propter nutrimentum est. Sunt tamen gradus horum effectuum. Nam aliæ multum, aliæ parum, aliæ mediocriter, vel alterant, vel nutriunt, vt in sequentibus clarius ostendemus. Nutriunt autem omnes probatæ Cereuisiæ, & sunt boni succi, vires roburque corporibus addunt, quemadmodum in partibus Septentrionalibus (vbi tantùm eiusmodi potu incolæ fruuntur, hominesque formosissimi pariter, ac robustissimi inueniuntur) videre est. Io. Manardus li. 5. epist. 3.

Vnde Cereuisiæ nutriendi vim habeant.

Principiò constat aquam non nutrire, Idem de lupulo quoque statuendum est, qui non modò non alit, verùm etiam valde alterat corpora. Nutriendi igitur facultas omnis à frumento proficiscitur, quòd

non ſolùm qualitates ſuas in aquam tranſmittit, verùm etiam ſubſtantiam aquæ impartit, cum qua ita vnitur, vt non amplius ſeparari queat, cuius rei euidens nota eſt, quòd frumenta atque lupuli non ſolùm qualitates ſuas amittunt (nam inſipida propemodum ambo redduntur) ſed etiam aliquid ſubſtantiæ, nam aqua craſsiorem ſubſtantiam acquirit. Vis ergo nutriendi in Cereuiſijs, non aquæ, non lupulo, ſed frumento aſſcribatur oportet. Hinc ſequitur Cereuiſias cuiuſcunque generis fuerint, craſſas, quia plurimum frumenti habent, vberius nutrimentum præbere, tenues ob exiguitatem materiæ, exiguum, & quô craſsiores ſiue tenuiores, eò magis minuſúe nutrire.

Collatio veterum & noſtræ Cereuiſiæ.

De Zytho Dioſcorides lib. 2. ca. 80. De curmi ibidē. ca. 81. lege etiā de his Plinium li. 22. ca. 25. fine.

Veteres potum ex hordeo factum, Zythum, Curmi, vel Phucas vocant, ac mali ſucci eſſe vna voce omnes tradunt, neruis ac cerebro inimicum, flatuoſum, idq́; verum eſt de ipſorum Zytho. Nam ex ſola aqua & hordeo crudo parabatur, non addebant lupulum, quamobrem etiam durare non potuit, ſed citò acorem contraxit,

vnde neruosa læduntur: verùm nostra Cereuisia durare, & ad vetustatem peruenire potest. Non igitur ex veterum libris de hac iudicium fieri oportet.

Verùm hoc loco Eobani versus opponi possunt, autoris satis recentis, quem de nostra, non aliena, aut veterum, cuius vsus hoc tempore ignorantur, Cereuisia, scripsisse, verisimile est. Cuius hæc sunt verba:

Qui docuit crasso Cererem confundere succo,
Huic iratus erat Bacchus & ipsa Ceres.
Nam Pelusiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput esse puco.
Renibus & neruis cerebroq; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ semina fœda iacit.

Respondeo. Locum illum ad verbum ferè ex Dioscoride esse translatum, Quod facilè adparebit legenti. Ita enim scribit lib. 2. capit. 80. Zythus ex hordeo paratur. mouet vrinam, renes & neruos lædit, & præcipuè cerebri membranis noxius, gignit flatus, mali succi est, & elephantiasin facit, &c. Et paulò pòst cap. 81. Quod Curmi vocatur, & ex eodem hordeo fit, & pro vini potu sæpe vsurpatur, capitis dolores, & malos corporis succos facit, neruisque nocet. Conficiuntur & ex tri-

ticea fruge huiusmodi pocula, vt in occidentali Hiberia & Britannia. De Zytho idem Galenus, quod Dioscorides sentit, qui libro 6. de simp. med. fac. capit. 134. ita scribit: Zythus acrior est nō parum hordeo, & succi praui, vtpote qui ex putredine proueniat, est & flatuosus, tum partim acris est & calidus, parte verò plurima frigidus aqueus, acidus. Eadem Aeginetæ, & Aëtij, adeoque veterum Græcorum omnium sententia est, ex quibus Simeon Sethi, Magister Antiochiæ postremus, in hunc modum scribit: Phucas (sic enim Zythum appellat) simplex quidem præparatus frigidus est, compositus vero siccus est & calidus: ac quidem antiqui omnes existimant, mali esse succi, & neruis noxium, capitisque dolorem efficere. Vtilis verò est aduersus sacrum morbum, & ex vino conceptam crapulam, sanguinisq; acuitatem sedat. Sed enim satius est huius vsu abstinere, quod facilè corrumpitur, qui ex eo fit succus, & neruis nocumentum adfert. Ferunt etiam, quòd ebur in eo ad tempus immersum, maceratur mollescitque, vt cera. Recentiorum autem quidam, priscorum rationet redarguunt, aiuntque hunc in multis esse vtilem,

Aeg. li. 7. in litera 3. Aetius Tetra. primæ ser. 1. in litera 3.

lem, incolumitatemq́; ac ſanitatem efficere. Et reuera quidem prodeſt ijs, qui calidiore ſunt temperamento, & inprimis ventriculo, Qui verò per exceſſum calidi ſunt, quiq́; æſtuoſa afficiuntur ſiti, & magis quando duplex eſt, hoc eſt, compoſitus. Sedat enim ſitim, & appetentiam ſuſcitat, & ventrem cit, eſt & quando lotium. Iis autem qui ſtomacho vdo ſunt, & qui temperaturas, frigidiores habent, valde nocet.

Collatio albæ & nigræ Cereuiſiæ.

Quod ad temperaturas & vſum pertinet, in genere omnes Cereuiſiæ conueniunt, differunt deinde gradibus, & quælibet ſpecies aliquid peculiare habet. Albæ nigris magis, ſi cætera paria ſunt, id eſt, ſi æquam frumenti portionem habuerint, nutriunt, idq́; ratione materiæ. Nutriendo enim triticum vincit hordeum. Huius rei non infirmum indicium eſt, quòd copioſius lac nutricibus albæ ſuppeditant. Magis etiam videntur ob eandem cauſam calefacere, ſed facilè non tam craſsitudine, quàm dulcedine obſtructiones viſcerum, & anguſtiam pectoris difficultatemque ſpirandi pariunt.

Collatio simplicis & mixtæ Cereuisiæ.

Quæstio hîc mouetur, vtrum simplex, vel mixta Cereuisia salubrior sit? Sed hæc quæstio parum vtilis esse videtur. Non enim miscentur frumenta, sicut vinum & aqua, sed sicut diuersæ vuæ, ex quibus vnũ vinum efficitur.

Collatio Vini & Cereuisiæ.

Præter alia innumera dona, quibus Deus Septentrionali plagæ prospexit, & multa quæ desunt, & in alijs tantùm regionibus proueniunt, vberrimè compensauit, non minimum est Cereuisia. Quid enim ea sublata bibituri essent homines? quid facerent, quibus nec vinum conuenit nec contingere per inopiam potest, & quorum natura aquam respuit? Itaq; clementissimus pater, pro sua inenarrabili bonitate, & erga humanum genus beneuolentia, ne quid ad vitam sustentandam deesset, pro vino hunc potum saluberrimum monstrauit, qui omnibus temporibus, & vbique locorum parari potest, nec solùm, vt vina, ab autumni temperatura pendet, nec tantùm vbi calidior cœli facies est nascitur. Hinc meritò vinum Germani-

manicum, vel potius Septentrionale ab omnibus appellandum esset.

Cæterum differt à vino multis modis: vina citius nutriunt, Cereuisiæ maximeq́; triticeæ magis. Bibentes enim Cereuisiam minus comedunt, quod non fieret, nisi copiosum alimentum suppeditaret. Adde quòd in his terris crassiora, & etiam robustiora corpora reperiãtur, quàm vbi vinum tantùm in vsu est. Nec dubium est, quin hic potus naturæ sit gratissimus & accommodatissimus, cùm assiduè frumentis, ex quibus paratur, alijsq́ue rebus ex eadem materia confectis, in cibo vtamur. Natura enim, vt in alijs omnibus, ita in alimentis quoq; assuetis maximè gaudet, vt Hippocrates autor est. Neq; etiam à puerili ætate vinorum more alienus est, sed tum ipsis moderatè eum exhibere, tum nutricibus assumere tutò licet. Postremò non lædit neruosa membra, etiamsi ieiuno stomacho bibatur aliquando, ideò nec articulorum dolores, nec podagræ, nec chiragræ, nec conuulsiones, nec distentiones, tam frequentes, quàm vbi vinum tantùm bibitur, apud nos conspiciuntur. Verùm hæc mala fortasse non

Lib. 2. de vic. rat. in morb. ac.

vino, sed abusui, videlicet quando intempestiuè, aut immodicè hauritur, attribuenda erunt. Quanquam autem etiam in cereuisijs immodicus vsus sua detrimenta adfert, sunt tamen minora illis, nec ita violenta.

Aliæ Cereuisiarum differentiæ.

Differunt præterea coctione, consistentia, colore, odore, sapore, ætate & ratione vasorum, in quibus continentur, de quibus omnibus ordine breuiter agam.

De Coctione.

Quædam ritè & perfectè coquuntur, quædam verò malè, vel ob lignorum inopiam, vel propter artificum incuriam. Vocantur igitur hæ crudæ, pręcipuè quando lupulus non probè coctus est, quæ stomachum offendunt, cruditatem pariunt, renibus & vesicæ officiunt, stranguriam, Similiaque vesicæ mala creant. Similiter quando non probè deferbuerunt, vel propter frigus ambientis aëris intensum, vel cùm serò fæces admiscentur, aut quando non ad satietatem vsq; deferbuerunt, sed ante iustum tempus in dolia diffunduntur.

duntur. Hæ Cereuisiæ rarò exactam claritatem sortiuntur.

De Consistentia.

Quare aliæ alijs crassiores sint, suprà causas exposuimus, nunc hoc adijciendũ, crassiores tenuioribus tardius concoqui, atque in corpus vniuersum distribui, magis tamen nutrire. Tenuiores verò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter.

Vtrum recens aut vetustior Cereuisia sit crassior.

Recens Cereuisia per accidens crassa est, vel potius turbida, videlicet nondum depurata, & à fæcibus purgata. Purificata verò tenuior est vetusta. Nam plurimum adhuc aquositatis, quæ tempore absumitur, habet. Quamobrẽ substantiam ipsam crassiorem fieri necesse est.

De Colore.

Tinguntur Cereuisiæ frumento & lupulo (aqua siquidem perspicua & alba est, omnisque coloris expers) & quò hordeum magis tostum, & lupulus maturior est, item quò diutius coquitur vtrunque,

eò Cereuiſia tum tinctior, tum calidior redditur. Hinc ex colore de temperaturæ gradu colligi poteſt, videlicet calidiorem eſſe quæ tinctior, frigidiorem quæ remiſſioris coloris eſt.

De Odore.

Omnes Cereuiſiæ communem quendam odorem, ſicut & ſaporem, habent, per quæ à reliquis liquoribus diſcernuntur. Præter hunc communem etiam quædam peculiares ſibi qualitates, quib. à reliquis facilè dinoſcuntur, poſſident. Sunt quę aromaticum odorem ſaporemq; præ ſe ferunt, quemadmodum ſelectæ Torgenſes, qui vtrum ex lupulis, vel coquendi ratione proueniant, mihi non conſtat. Hę præterquàm quod nutriunt & alterant, etiam confortant cor & cerebrum.

De Sapore.

Saporum maior diuerſitas eſt. Præter enim communem omnibus Cereuiſijs, aliæ dulces ſunt, aliæ ſubamaræ, aliæ ſubacres, aliæ vinoſum ſaporem habent, quemadmodum quædam ex albis, maximè cùm mediam ætatem excedunt, ſicut Goſlarienſis, & albæ Polonicæ. Reperiuntur & ſubſalſæ, quæ vehementius reliquis

exiccant,

exiccant,& ſitim magis incendunt, quàm ſedant.

Verùm hi ſunt natiui ſapores,alieni à negligenti præparatione, vaſe & ætate contrahuntur. Siquidem quædam Cereuiſiæ aduſtionẽ reſipiunt, propter ignem immodicum, & agitationem intermiſſam. Quædam fumum aut fuliginem & olent & ſapiunt,videlicet quæ ſtraminibus. ſtipulis, ramentis lignorũ, aut viridibus nimium lignis, ſiue reſinoſis coquuntur, quod in quibuſdam Thuringiæ locis penuria lignorum accidit. Contrahunt aliquando Cereuiſiæ alienam & ingratam dulcedinem, quando nimis tardè incipiunt feruere, vt ſuprà dixit.

De ætatibus.

Quemadmodum in plantis, animalibus, alijsq; rebus omnibus, ita quoque in potu temperamentum variat iuxta ætatis curſum, ſed contraria ratione, Quò enim Cereuiſiæ vetuſtiores, eò calidiores, quò recentiores, eò minus calefaciunt. Fiunt enim progreſſu temporis calidiores, conſumpta tenuiore & aquoſiore parte. Vocatur autem decoctum frumenti, & lupuli docendi gratia, antequam feruere incipit li-

pit lixiuium Cereuisiæ. Hoc à quibusdam hominibus, mulieribus præsertim, magis irritante gula, & corrupto adpetitu stimulante, quam necessitate postulante, hauritur. Turbat ventrem, inflationes & tormina mouet, non bene concoquitur, nec in corpus bene digeritur, gignit obstructiones, hypochondria distendit, vrinam remoratur. Recentes Cereuisiæ, nempe quæ adhuc feruent, aut vix deferbuerunt eadem mala, sed minora tamen creant. Vetustæ cùm acescere incipiunt, ventriculum, renes, vterum, neruos, & reliqua neruosa membra offendunt, vrinam cient. Acescunt Cereuisiæ non tantùm vetustate, sed etiam lupuli paucitate, & coctionis imperfectione.

Causæ durabilitatis Cereuisiarum.

Hoc loco non alienum videtur, causas durabilitatis, cùm aliæ celeriter corrumpantur, aliæ verò diu integræ maneant, ac multam vetustatem ferant, referre. Prima itaque ac præcipua causa est quantitas lupuli, cuius munus est, vt suprà diximus, integrè conseruare vires. Quæ igitur multum lupulorum recipiunt, diu incorruptæ

ruptæ manent. Quoniam verò quæ diutius coquuntur, diutius etiam ſeruantur, vt experientia teſtetur, alteram durationis cauſam merito coctioni acceptum ferre decet. Id eò accidit. Nam humiditas quæ alterationi expoſita, & corruptioni aptiſſima materia eſt, coquendo abſumitur. Facit ad durabilitatem non parum quoque vaſorum diſpoſitio. In picatis ſiquidem non æque facilè vitiatur, atque in alijs.

De loco quid attinet dicere, cùm omnibus perfectum ſit alium locum alio ad conſeruandas Cereuiſias aliasque potiones, magis eſſe opportunum. Poſtremò in hac re haud quaquam poſtremum ſibi locum aëris temperatura vendicat. Nam aër circundans calidior iuſto, corrumpit Cereuiſias, & præcipuè in acetum tranſmutat. Reſoluit enim natiuum calorem, quo res omnes reguntur, fouentur, atque conſeruantur. Hoc reſoluto paulatim potus aceſcunt, & tandem omnino in acetum conuertuntur, Plurimum quoq; momenti ad conſeruandas Cereuiſias crebra inſpectio habet, quę cauſa œconomica potius, quàm philoſophica eſt, ideoq; in præſentia obiter tantùm attingenda.

De

De vasis.

Restat vt de vasis adhuc aliquid adijciamus, hæc variant pro lignorum diuersitate, & quia aliquando simplicia Cereuisiam recipiunt, aliquando pice intrinsecus oblita. Picatæ igitur Cereuisiæ, vt diximus, diutius quidem durant, sed caput facilè tentant, maximè quibus id calidum & infirmum est.

De vitiosis Cereuisijs.

Etsi hactenus de vitiosis Cereuisijs, inter reliqua obiter aliquid dictum est, tamen nunc certum aliquem locum eis tribuam. Contrahitur igitur primum vitium à materia. Nam ex mala materia nunquã bonus potus vlla arte parari potest, nec vitia natiua emendationem confectione recipiunt. Illud non raró accidere potest, vt res optimæ mala præparatione & negligentia artificum corrumpantur. Hoc modo ex bono frumento & probatissimo lupulo, vel crudę Cereuisię, vel adustionem resipientes proueniunt. Vt maximè autem nec hîc, neq; ibi quidquam neglectum sit, sed omnia diligenter expedita sint, ne vel vasis non probè elotis aut expurgatis, alienum saporem concipiant,

néue

néue quando non rectè obturantur, exolescant cautio est. De acidis dictum est.

DE ACCIDENTIBVS ET SVperfluitatibus Cereuisiæ.

De Spuma.

Duplex est spuma Cereuisiarum. Alia à causa interna oritur, videlicet quando feruet Cereuisia. Altera fit ab externa causa, ex fusione, aut motione. Illa est tanquam flos Cereuisiæ, rara, crispa, feculenta, in summo natans, & postquam Cereuisia deferbuit, densatur, & paulatim subsidit adque fundum descendit. Quæ ex fusione aut agitatione fit ab illa diuersa, spuma est, quæ tandem euanescit. Spumæ verò consideratio non nihil ad iudicandum de Cereuisiarũ bonitate facit: variat enim. Hordeacearum rarior ac copiosior est, triticearum verò pauca, densior, & lactea quodammodo, vix superficiem tegens, quemadmodum in Hamburgensi. Durabilis spuma in suo genere bonitatis nota est.

De Fecibus.

Feces igitur sunt crassum & terrestre Cereuisiæ sedimentum, quæ propter gra-

uitatem imum dolij locum occupant. Habent facultatem calidam & ſiccam, flatuoſam, quarum varius vſus eſt.

De deuteria, ſecundariæ Cereuiſiæ ſiue lora Cereuiſiæ

Ex reliquis Hordei & lupuli affuſa cocta aqua & colata fit lora, quæ viribus & temperamento longiſsimè à Cereuiſia, ad aquæ naturam recedit. Quare nec nutrit, nec calefacit admodum, ſed aquæ ritu contrarium efficit.

De medijs Cereuiſijs.

Præter hanc ſunt quædam mediæ Cereuiſiæ, varijs adpellationibus in Germanica lingua diſtinctæ. De quibus vnam regulam tenere ſatis eſt, nempe quò longius à prima diſcedunt, eò eſſe infirmiores, & quò propiores Cereuiſiæ, eò pleniores, & efficaciores, ſiue, quò plus ſecundariæ recipiunt, eò debiliores, quò plus primariæ, eò validiores. Fiunt enim ex mixtura amborum.

De præcipuis Cereuiſijs Exempla.

Hactenus in genere de Cereuiſijs diximus, & eas calefaciendi ſiccandiq; vires habere oſtendimus, hinc facile eſt iudicium facere de reliquis generibus Cereui

ſiarum, ſiue ex alijs frumentis, ſiue ex leguminibus effingantur. Nunc vt melius ſuperiora intelligãtur, & quę adhuc explicanda reſtant, adijciantur, præcipuarum quarundam mentionē facere, & à Dantiſcana, quam primas inter omnes tenere, & quaſi Reginam Cereuiſiarum eſſe non dubitamus, initium facere viſum eſt.

De Cereuiſijs. Pruſsiæ.

Etſi Pruſsia multa genera optimarum Cereuiſiarum habet, Dantiſcana tamen omnes longè poſt ſe relinquit, & quamlibet etiam Germaniæ Cereuiſiarum viribus ſuperat, nec vllam quæ ipſi hoc nomine non cedat, reperire eſt. Eſt ſapore & aſpectu grata, plena, multum nutrit, bonum ſanguinem gignit, ſi modicè ſumitur, efficit bene coloratos & vna vncia validior eſt, quàm integer ſextarius tenuis alicuius hodeaceæ Cereuiſiæ. Poſſent aliæ tenuiores hac condiri, & vires acquirere, vt deinde alieno præſidio inter mediocres referrentur. Quidam vtuntur ea loco pharmaci mollientis aluum, plurimumq́; ſe iuuari experiuntur. Immodicus autem vſus, ſicut aliarum omnium etiam optimarum rerum malus eſt, & morbos gra-

ues progignit. Incendit enim ſanguinem
ſuffundit faciem rubore non naturali, lip-
pitudines oculorum parit, podagras, arti-
culorumq́; dolores excitat, cruditates ca-
lore debilitato adfert. Modicè igitur bi-
benda, nempe quantum vires tolerant,
non quantum gula adpetit.

Enumerarem copioſiùs laudes huius
Cereuiſiæ, & peculiare Encomium inſti-
tuerem, ſi argumenti forma pateretur, ve-
rùm id Rhetoribus relinquo. Quæ autem
maior laus eſt, quàm inter bonas res pri-
mas tenere, & ex laudatiſsimis Cereuiſijs
alijs anteponi. Ad hanc propè accedit no-
ſtra aulica Cereuiſia, quæ in Martio cocta
Martiana adpellatur, eſt tamen viribus in-
ferior. Ciuitatum etiam Cereuiſiæ pro-
bantur, ſed gradibus à ſuperioribus lon-
gius diſtant. Eſt & Elbingenſis vtilis po-
tus, propter bonitatem, & ſaporis grati-
am. Sunt prętter has multę aliæ, quæ in op-
pidis magnis & paruis, nec non arcibus
coquuntur, quæ viribus multis laudatiſ-
ſimis pares ſunt. Sed nomen obſcurum
eſt, vel quia in locis procul à fluminibus
remotis coquuntur, vel quia optimarum
copia mediocres, vt fit, obſcurat.

De Polonicis.

Polonia in primis albis Cereuiſijs delectatur, quas & varias, & præſtantes habet, quæ bene nutriunt, bonum ſanguinem gignunt, & egregiè ſitim ſedant, maximè quæ vinoſi ſaporis ſunt, palatum amplectitur.

De Lituanicis.

Eodem modo & Lituanicas vehementer commendari audio, in quarum tamē natura exploranda nondum periculum feci.

Pomeranicæ.

Ex Pomeraniæ Cereuiſijs præferri audio Sunnenſem, quam nondum guſtaui. Adfertur Colbergenſis ad nos, non contemnenda Cereuiſia. Bibi in quibuſdam pagis apud nobiles Cereuiſias validiſsimas, & nullo modo reijciendas.

Marchiæ Cereuiſiæ.

Marchia multas laudatas Cereuiſias habet, ſed præcipuè ſunt Bernauenſis, Repinenſis, Garlebienſis & Soltuuedelenſis. Poſtremæ ego primas tribuo. Coquitur enim ex bona aqua, & ſolido frumento: plena eſt, non nimium lupuli habet, palato grata, boni coloris homines plurimi

ibi inueniuntur. Garlebiensis, quia triticum vehementer tostum recipit, facilè stranguriam concitat, & fauces, si intemperanter sumitur, ad noctem arefacit. Bernauensis æstate præ cæteris in precio est. Respinẽsis multum substantiæ habet, plurimumque nutrimentum exhibet. Habet quælibet & ex his atque sequentibus peculiare etiam nomen, vt Brandenburgensis, antiquus Nicolaus, quòd bibentes somnolentes ac ignauos reddit, vocatur. Verùm cognomina ad temperaturarum cognitionem nihil faciunt. Quare nec scribenda, nec explicanda.

De Hamburgensi.

Quemadmodum inter hordeaceas, Cereuisias Dantiscana, ita inter triticeas quas ego quidem gustaui, Hamburgensis primum locum sibi vendicat, grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum alimentum, & boni succi præbet, sanguini bono gignendo est, efficit venustum colorem. Colore enim eleganti non solùm puellæ & mulieres, sed etiam adolescentes plurimi ibi conspiciuntur: ætate vires, more aliarum triticearum, citò amittit, nec diu durat. Non facilè calcu-

lum gigni patitur, neque ſolum colorem bonum natiuum reddit, ſed etiam cutem teneram & mundam lotione facit. Multi vtuntur ea ad ſoluendam aluum per ſe, aut butyro addito Phryſico. Sunt qui ad omnes morbos eam valere non ſecus ac Cato Braſsicam ſuam, credunt, ideoq́ue alia medicamenta omnia reſpuunt, totamq́ue Medicinam contemnunt. Quaſi verò omnia mala corporis alui ſolutione tollantur, totaq́; ars medica nihil aliud ſit, quàm ratio molliendi, laxandiúe aluum. Sed hæc omitto. Immodicè autem hauſta turpiter faciem deformat, incrementaq́ue & tubercula multa producit. Nam ob calorẽ ſuperiora potiſsimùm petit. Quia verò plus nutrimenti, quàm ex vſu eſt, capiti accidit, naſcuntur incrementa, tubercula, intumeſcunt partes faciei, & quum ſanguis calidior iuſto ſit, roborem etiam non naturalem excitat, is tandem in plumbeum, deficiente paulatim natiuo colore, degenerat.

De Lubecenſi.

Lubecenſes ad huius imitationem Cereuiſiam coquunt, Iſraël dictam, iiſdem viribus, at infirmioribus, itaque quibus caput non admodum firmum eſt, hæc illa

aptior iudicari debet. Conantur & multæ aliæ vicinæ ciuitates Hamburgensem vt præstantissimam exprimere, verùm non admodum feliciter.

De Gostariensi.

Gostariensis etsi Hamburgensi consistentia cedit, est tamen non minus quàm illa dignissima laude. Tenuior illa in principio dulcis, postea temporis progressu saporem (vt antea dixi) vinosum gustanti præbet, mediam naturam inter triticeas habet, nutrit & calefacit probè, bonum sanguinem gignit. Fiunt ex eo iuscula non secus ac vino palato gratissima, ac corpori saluberrima.

De Embecensi, & Brunsuicensi.

Inter omnes siue æstiuas, siue tenues hordeaceas siue lupulosas (vt ita dicam) Cereuisias, hæ duę principatum tenent, & longissimè tum terra tum mari, propter insignes ipsarum vtilitates, auehuntur. Sunt enim valde inter se tum qualitatibus sensibilibus, tum viribus cognatæ, adeo vt sæpe vna pro altera vendatur bibaturque. Verùm vtra præstantior sit, non facilè iudicatu nec pronunciatu satis tutum, Quisque enim suam commendari, ac cæ-
teris

teris præferri cupit, alij aliam præferunt. Vt vt autem res ſe habet, mihi Embecenſis magis probatur. Nam ſaporem gratiorem illa habet, Suſpicor Brunſuicenſis aquam, ex qua fit aliquid vitij, ex riuo influente contrahere. Ambæ minus calefaciunt reliquis, minus nutriunt, celerrimè penetrant, vrinam mouent, propter ſubſtantiæ tenuitatem, & lupuli naturam, nō ita petunt caput, vt pleniores, euehunt aliquid bilis, æſtiuo tempore omnibus potibus præferendæ, febricitantibus vt nihil gratius, ita vix quidquam ſalubrius. Brunſuicenſis facilè dyſuriam adfert, & calculum generat. Plurimi enim calculoſi reperiuntur non ſolùm in illa ciuitate, ſed etiam in vicina. Idem de Embecenſi iudicium. Sunt ambæ reliquis frigidiores: quod etſi experientia haud obſcurè confirmat, videtur tamen in quibuſdam ratione carere, cùm amaritudine, quæ caliditatis nota eſt, vincat alias. Quod etſi non negamus, conſtat tamen ex ſuperioribus, non lupulum tantùm, ſed etiam frumentum conſiderandum eſſe, quod aliæ copioſius habent.

De Roſtochienſi.

Roſtochienſis Cereuiſia vtilis potus

eſt, æſtiuo præſertim tempore. Quare à quibuſdam pro Brunſuicenſi apud nos æſtate bibitur.

De Cerbeſſenſi.

Hæc Magdeburgenſibus præ cæteris omnibus in delitijs eſt. Guſtui nanq; grata, plena, benéque nutrit, in quibuſdam mingendi difficultatem, atque vrinæ ardorem proritat. Itaque eiuſmodi naturis cauenda, aut rariſsimè bibenda.

DE THVRINGIACIS.

De Neoburgenſi.

Hæc in Thuringia celebratiſsima eſt, neq; immeritò. Nam multum ſubſtantiæ habet, bene cocta eſt, multum nutrit, calorem genuinum auget, & nulla re, quæ ad bonæ Cereuiſiæ conditiones requiritur, caret. Facilè autem caput tentat, hinc quidam eam obcæcare potantes clamant, neque id mirum eſt, cùm non tam oculis, quàm mente capiantur, ſi immodicè & perinde vt iumenta aquas infundant.

De Erphordienſi.

Dignus eſſet hic potus honeſtiore cognomine, nec video, quid in eo deſiderari que-

ri queat. Nam boni ſucci eſt, vberrimum alimentum corporibus exhibet, ſaporem & colorem non alienum, ſed palato delectabilem habet. Me primùm cùm Erphordiam venirem, aliquandiu nominis fœditas ab eius vſu vt abſtinerem, mouit, Poſtquam autem ſemel eam guſtaui, gratiſsima mihi fuit. Miror aliunde eos adferre potum, cùm domi optimum ipſi parent. Sed ea eſt hominum natura, vt aliena ſemper ſuis meliora eſſe putent, & nihil admirentur, nihil expetant, nihil in delitijs habeant, niſi quod aliunde adfertur, & quò quid longius aduectum eſt, eò præſtantius eſſe iudicatur.

De reliquis Cereuiſijs Thuringiæ.

In multis Thuringiæ locis pleniſsimæ Cereuiſiæ ob frumenti præſtantiam & ſoliditatem, coquuntur, verùm quia incolæ lignorum inopia premuntur, & ſuccidaneis parum ad hanc rem aptis, ſtraminibus videlicet, ſtipulis vel ramentis, vti coguntur, fiunt fumoſæ aut fuliginoſæ, ſtomacho ingratæ, minusq; ſalubres, nutriendo tamen plurimum valent.

De Misniæ Cereuisijs.

Misnia cum qualibet regione Cereuisiarum numero, varietate, bonitate & præstantia certare potest, nec cuiquam facilè hoc nomine cedit, aliæ tamen alio anni tempore (id quod de omnibus prædictis & sequentibus in genere intelligi volo) accommodatior est. Nullus etenim potus quantumuis præstans omnibus temporibus omnibus naturis æquè confers. Nec vllus tam vilis, est qui non aliquando sit optimus. Quæque enim loco & tempore valent.

De Torgensi.

Virgil. Eclog. 2. Trahit sua quenque voluptas, vt poëta scribit. Nescio igitur, vtrum magis affectu aliquo, & peculiari quadam proprietate palati mei, an rationibus ad hanc Cereuisiam ferar. Videtur enim mihi inter omnes excellere, non quidem robore, sed bonitate, egregiè nutrit, boni succi est, nec solùm alit, verùm etiam principalia membra corroborat. Nam odorem & saporem aromaticum habet.

De Belgerensi.

Belgerensis vt loco, ita viribus quoque vicina est Torgensi.

De Freiburgensi.

Hæc

Hæc propter inſignes vtilitates celeberrima eſt. Nam ex bona materia fit, & ſtudiosè conficitur, Ideo quę bonæ Cereuiſiæ officia ſunt, pulchrè præſtat.

De Vuurzenſi.

Hæc quoq; celebris eſt, non ſine cauſa. In ſumma non facilè pronunciare eſt, cui ex his primatus ſit tribuendus, adeò laudatæ ſunt omnes.

Dignitas & vtilitas reliquarum Cereuiſiarum partim ex prædictis patent, patim à iudicio vulgi, quod in hac materia nullo modo contemnendum eſt, petantur.

De Vuitebergenſi.

Non poſſum ſilentio Cereuiſiam Vuitebergenſem præterire, quia multis annis ſine corporis incommodo familiariter vſus ſum. Quæ ſi talis eſt, qualis eſſe debet, omni culpa atque reprehenſione vacat. Quòd ſi cum alijs conferre libet mediam quodammodo naturam habet inter hordeaceas tenues & plenas. Quòd autem nunc degenerat, & tenuior vſitato bibitur, hoc cum omnibus ferè commune habet.

Epilogus.

Reſtant præter dictas multæ haud dubiè

biè optimæ & saluberrimæ Cereuisiæ, sed mihi adhuc ignotæ. Sunt & quædam satis notæ & familiares, sed obscuræ alijs, de quibus tamen nihil in præsentia breuitatis gratia dicam. Ex enumeratis enim de reliquis iudicium facere, atque quas virtutes habeant, deprehendere, non erit difficile.

De ijs quæ ex Cereuisijs parantur.

Varia genera eduliorum, condimentorum & medicamentorum ex Cereuisia conficiuntur, de quibus pauca, ne Lectori tædium afferamus, persequemur.

Vsitatissimus cibus ex Cereuisia est, iusculum simplex aut compositum, additis ouis & aromatis quibusdam, ad quam rem alba nigra accommodatior est.

Puls etiam ex Cereuisia, addito pane in crassiorem farinam redacto, fieri solet.

Cereuisia cum largo butyro aut oleo ex oliuis ieiuno stomacho sumpta, mollit & leniter soluit aluum.

Cereuisia cum puluere zingiberis condita, egregium cruditatis ventriculi medicamen est, quo familiariter vtuntur incolæ

colæ maritimarum ciuitatum, & ipſo quoque idem non ſine emolumento valetudinis, ſum expertus.

Calami odorati ſiue aromatici puluis cum Cereuiſia hauſtus, emendat vitia ventriculi ex aquæ potu contracta, iuuat coctionem.

Cereuiſia cum puluere Cymini, tormina & inflationes ventris lenit, dolores colicos ex flatibus ſedat.

Alba cutem elegantem & nitidam efficit, ſi ea lauetur, quod notum eſt experimentum.

Compertum eſt in his locis, optimè, & breui temporis interuallo ſaginari gallinas, & capones, ſi pro aqua cereuiſia potui detur, aut alijs eſcis admiſceatur.

Fit etiam à quibuſdam Chirurgis emplaſtrum ex Cereuiſia, videlicet, cùm ad ſpiſsitudinem coquitur, quo in antiquis vlceribus vtuntur, verùm ego effectus eius nullam experientiam habeo.

Defeſsis ambulando currendóue Cereuiſia mediocriter calida pedibus impoſita, remedio eſt.

Cereuiſia ſecundaria, cum lupulo recenti denuò cocta, & calidè in ore contenta, mitigat dolores dentium.

De

De spuma Cereuisiæ concreta, & fæcibus, siue sedimento.

Vtuntur pistores loco fermenti spuma Cereuisiæ densata, siue fæcibus. Nam fermentant massam, & quia flatuosæ sunt, panem reddunt rariorem.

Vsurpantur quoq; fæces ad ænea vasa purganda & polienda, si prius in eis aliquandiu macerentur.

Spuma & siliquæ frumenti abstergunt cutis sordes, eamque mundam & leuem reddunt.

Ex fæcibus Cereuisiæ, non secus atque vini, vinum, vt vocant, sublimatum paratur, sed illo minus generosum est. Bibitur in frigidis malis ventriculi, & aliorũ mem brorum. Cauendus autem eius creber vsus, quibus caput infirmum est. Ad exteriores partes corporis in vnguentis rectè adhibetur, potissimum vbi partes refrixerunt. Conficitur & ex Cereuisia, & ex hordeo macerato similiter sublimatum.

Aqua quæ inter destillandum separatur, vtilis est ad porcos saginandos, similiter & fæces.

De Aceto Cereuisiæ.

Cereuisiæ degenerant in Acetum, aut

ætate, aut calido cœli ſtatu aceſcunt. In quibuſdam maritimis locis coquitur acetum, quod etſi vini aceto inferius eſt, tamen qualitatibus & vſu reſpondet. Ex ſimplici trifariam vſitatè componitur. Primùm roſaceum, quo ego multum vtor. Vſus eius eſt nõ ſolùm in menſa ad intinctus, ſed magnam gratiam bubulis carnibus aſſandis, ſi madefactis eo panis inuoluantur, conciliat. Nam non molles tantùm, ſed friabiles quodammodo facit, & ſapore grato ferinæ modo imbuit. Secundum ex Pulegio conficitur, quod magis medicamenti vice eſſe poteſt, quàm ad epulas adhiberi. Præcipuus eius vſus eſt in animæ deliquijs, ſi naribus ſpongia linteo loúe adhibeatur. Similiter & Lauendula conditum in capitis adfectionibus plurimum momenti habet.

De Cereuiſijs factitijs, ſiue conditis.

Non eſt nouum inuentum Cereuiſias herbis, aut alijs rebus condire, nec gulæ cauſa, ſed valetudinis gratia ab hominibus ingenioſis initiò excogitatum. Multò nanque meliùs aſſumuntur, & ventriculum minus offendunt eiuſmodi potio-

nes propter Cereuisiæ consuetudinem, quàm si alio modo medicamenta exhibeantur, & non tantùm minori nausea bibuntur, verumetiam ventriculum, vt simplicia pharmaca, non subuertunt. Is accipit eas sine molestia, & retinet fideliter, deinde etiam suo tempore à se transmittit. Quare vsus eius non damnandus, aut negligendus prorsus est, ijs præsertim, qui ambigua valetudine sunt, nec alijs pharmacis citra magnam offensionem vti possunt. Scire autem oportet conditas Cereuisias egregiè quidem alterare, sed simplicibus multò minus nutrire, & medicamenta potiùs quàm alimenta dicenda esse, id est, vim medicamentosam alendi facultate in ipsis prępollere. Reliquæ enim etsi quoque alterant, tamen nutriendo vincunt. Et quemadmodum suprà dictũ est, tenuiores citius quidem nutrire sed minus, ita & hîc sentiendũ, tenuiores celerius vires suas exercere, sed minus crassioribus efficaces. Neque tamen assiduè etiam valetudinarijs conditis Cereuisijs vtendum, sed quando necessitas postulat, ne videlicet natura propter quotidianum vsum non amplius inde afficiatur, sed eam more aliorum alimentorum alteret, & in sanguinem conuertat.

Ratio

Ratio condiendi Cereuisias.

Ex herbis, radicibus, floribus, siue seminibus ritè prius exiccatis, & à sordibus repurgatis, rectißimè Cereuisiæ condiuntur. Cùm enim virides, siue nondum satis exiccatæ sumuntur, facilè corrumpitur potus, propter humiditatem simplicium alienam. Triplex autem vsitatus conficiendi modus est. Alij siquidem herbas siue radices in lixiuio Cereuisiæ, ad tertias vel circiter incoquunt. Deinde reliquæ Cereuisiæ, vt simul bulliat, decoctũ abiectis plantis commiscent. Alij tantùm siccas materias vnà feruere sinunt, postea eximunt. Alij siccas tantùm in dolia postquàm deferbuerunt Cereuisiæ ponunt, ita paulatim progressu temporis potus absoluitur. Hoc modo ex absinthio Cereuisiæ plerunque parari consueuerunt. Est & alia ratio ex tempore conficiendi potum absinthiten, siue alium cuiuscunque generis, qui non omnibus cognitus est. Sumitur Absinthium siccum (exempli gratia) & cotunditur, vel manibus confringitur, mox Cereuisia aliquoties

per illud colantur, donec clara iterum fiat, quemadmodum lixiuium ex cineribus parari ſolet. Hoc modo vinum Abſinthiten quibudam iter facientibus conficere mos eſt.

Exempla. Ex Abſinthio.

Hic potus notiſsimus & receptiſsimus eſt, bibitur æſtiuo tempore, ſtomacho etiam ieiuno, medicamenti modo. Corroborat enim ſtomachum, adpetitum excitat, bilem per vrinam expellit, abſtergit, iecoris, & lienis obſtructionibus medetur, billioſos iuuat, necat vermes amaritudine, putrefactionem prohibet, ducit menſes, Pituitoſis verò ventriculis non ita multum commodat, paulò largius ſumptus, quibuſdam caput implet; grauat, ac ſomnolentum reddit. Vtiliter in declinationibus febrium bibitur. Hydropicis etiam ſalutaris potio eſt.

Ex Roſis.

Quidam Roſis Cereuiſias condiunt, quæ æſtuanti & diſſoluto calore ventriculo magnum auxilium adfert, refrigerat & confortat cor, virium reſolutionem ex calore ſanat. Confert & toti corpori ſupercalefacto, ſiſtit modicè aluum, ſi roſæ exiccatæ acceptæ fuerint, ſi verò recen-

tes,

tes, & adhuc virides imponantur Cereuisiæ, in quibusdam soluit.

Ex Saluia.

Cereuisia saluia condita, caput, stomachum, adeoque omnia neruosa membra corroborat, iuuat pectus, prodest renibus & vesicæ, confert & mulieribus atq; omnibus morbis neruorum ex frigiditate ortis, conuulsionibus, resolutionibus, tremoribus, & similibus. Adhæc laxas gingiuas emendat, dentesq́; firmat.

Ex Hyssopo.

Hæc Cereuisia ad pectoris vitia præcipuè accommoda est, incidit crassa & viscosa, quæ in pectore continentur, vocem claram reddit, tussim à crassa materia emendat. Difficulter spirantibus ac senibus apprimè vtilis. Epilepticis quoq; non parum conducit.

Ex Helenio.

Hæc Cereuisia duplici ratione conficitur. Aut enim cum lixiuio Cereuisiæ Helenium decoquitur, aut siccæ radices in taleolos concisæ funiculo colligatæ, in dolia postea inseruntur. Vtraque bona, prior dulcior, crassior, grata pulmoni, lenit pectus, altera efficacior, incidit & attenuat crassos humores pectori infarctos, &

ad excretiones aptos efficit. Conferunt igitur ambæ morbis inprimis pectoralibus pituitoſis, aſthmati, difficultati ſpirandi, frigidæ tuſsi &c. Adhæc vrinæ meatus obſtructione liberant, præſertim poſterior.

Ex Betonica.

Ex Betonica quoque à quibuſdam Cereuiſia paratur. Confert capiti, neruis & pectori, iecur obſtructum liberat, confert renibus calculo vexatis, menſesque prouocat.

Ex Artemiſia.

Ex artemiſia paratur Cereuiſia, in gratiam & vtilitatem mulierum, quibus admodum familiaris hæc herba eſt, conducit vtero, craſſos viſcidosq; humores incidit, menſes mouet, confert & calculoſis.

Ex Pulegio.

Eaſdem ferè vires ex Pulegio condita Cereuiſia habet, verùm multò efficaciores. Promouet enim menſes vehementiſſimè, præterea pectus craſsis humoribus preſſum purgat liberatq;

Ex Origano.

Hæc Cereuiſia iuuat concoctionem, calefacit ventriculum, inteſtina & reliqua intera-

interanea, vtilis in frigidis ac humidis affectionibus.

Ex Lingua ceruina.

Ex hac herba vtilis Ceruiſia conficitur, melancholicis, ſpleneticis. Dari poteſt etiam non incommodè quaternarijs.

Ex Roſmarino coronaria.

Ex Roſmarino coronaria conficitur Cereuiſia, quæ omnes reliquas factitias, colore, ſapore, & viribus exuperat, & proximè ad vini naturam accedit. Eſt colore aureo, ſapore & odore aromatico, non tamen medicamentoſo. Infuſa in vitrum, à fundo ſubinde bullas emittit exiguas, perinde atque vina quædam. Hæc mira arte paratur à ciue quodam Brunſuicenſi, habitanti in noua ciuitate, non procul à D. Andreæ templo, homine ingenioſiſsimo, apud quem omnis generis factitiæ Cereuiſiæ ſemper in promptu ſunt. Confortat mirabiliter partes corporis primarias, cerebrum, & cor, ſpiritus animales atque vitales recreat, calorem natiuum auget, appetitum proſtratum reuocat, melancholicis, & cardiacis aptiſsima eſt potio: citò penetrat, viſcera obſtructionibus liberat, mulieribus valde confert, & menſes tardantes egregiè promouet.

Ex Meliſſa.

Hæc quoque Cereuiſia confortandi cordis vires habet,& ſpiritus vitales recreandi, confert melancholicis, triſtes animi cogitationes diſcutit, mulieribus vteri iuuandi gratia non inutiliter aſſumitur.

Ex Lauendula.

Non rarò Lauendulæ floribus Cereuiſiæ condiuntur, quæ, plurimum caput, ſpinalem medullam, neruosq́ue inde ductos confortant. Conducit igitur in omnibus morbis partium neruoſarum ex frigiditate, apoplexia, Paralyſi, Epilepſia, conuulſione, ſtupore. Datur cum magna vtilitate nutricibus ad arcendum comitialem morbum infantium, aut quando adeſt, ad curandum.

Ex Spica.

Quidam pro Lauendula Spica vulgari vtuntur. Hæc illa efficacior quidem eſt, ſed minus grata. Eſt enim vehementer medicamentoſa, & odore minus fragranti.

Ex Iuniperis.

Grana Iuniperi etiam à quibuſdam Cereuiſiæ imponuntur, quæ contra venena valere creditur. Confert vitijs renum

num & veſicæ, menſtrua prouocat potenter.

Ex folijs Perſicorum.

Quidam durationis cauſa inſerunt folia Perſicorũ Cereuiſijs, quæ vrinam mouet, ac lumbricos ventris tollit.

Cereuiſia Laurina.

E baccis lauri Cereuiſia conficitur, qua multum vtuntur in his locis homines. Confortat caput & ſtomachum. Aperit hepar, vrinam cit, calculum renum & veſicæ comminuit propellitque. Quidam ingreſſuri balneum, bibunt laurinam Cereuiſiam ſudoris gratia. Mouet ſudorem & extra balneum, ſi bibentes ſe curioſè operiant veſtibus. Conducit malis inter cutem & carnem conſiſtentibus. Mulieribus tardantes menſes promouet.

Ex Aſaro.

Hic potus egregiè vrinam mouet, & ſeroſum ſanguinis excrementum per veſicam educit, quo nomine plurimum iuuat hydropicos. Confert felle ſuffuſis, & articulorum dolore laborantibus, cotyledones craſsis, & viſcoſis humoribus obſtructas recludit.

Ex Centaurea.

Quidam ex floribus vel comis Centaureæ conficiunt Cereuisiam, quo fine, ignoro. Cæterùm vsus eius sunt varij & multiplices. Habet vim incidendi crassos & viscosos humores, aperiendi obstructiones viscerum, cum aliqua tamen confortatione, ictericos & lienosos iuuat, similiter articulorum dolore laborantibus confert, soluit aluum, & biliosa deijcit, necat & expellit vermes. Sunt qui loco experimenti hoc potu ad febres depellendas non incommodè ieiuno stomacho vtuntur: Cæterum mulieribus vterum gerentibus, tanquàm pestis nocentissima, vitandus est.

Ex Caryophylata.

Vsitatus etiam potus ex radicibus Cariophylatæ confectus, magis, vt opinor, propter saporis odorisque suauitatem. quàm propter insignes vtilitates, quas vulgus ignorat. Confortat autem principalia membra omnia sua aromatica qualitate, cordique inprimis amicum est, iuuat coctionem corroborando ventriculum, conducit frigidis capitis adfectionibus, præcipuè vertigine laborantibus ex causa frigida.

Ex Cerasis.

Hæc ferè vbique locorum Cereuisia conficitur. Est nanque colore eleganti, sapore gratissimo, calido ventriculo amica, vtiliter æstate bibitur. Quidam contundunt cerasa cum nucleis, & simul Cereuisiæ inserunt, quam ego priori præfero, & temperatiorem esse nō dubito. Est enim penetrabilior ratione nucleorum, vrinæ mouendæ accommodatior.

Ex folijs Quercus.

Hoc potu quidam vtuntur in dysenteria, pro singulari experimento. Neq; id ratione caret. Astringendi enim facultatem habet, sistit aluum, omnis generis fluxiones supprimit, confert ad sputum sanguinis, promanantes intempestiuè, aut immodicè menses coërcet. Corroborat ventriculum, iuuat retentionem, prouocat vrinam, & quibusdam dysuria laborantibus præsentem fert opem.

Ex fructu prunellorum syluestrium.

Non inutilis est hæc Cereuisia, & à multis magis ex consuetudine, & aliorum exemplo, quam certi vsus causa conficitur. Habet facultatem refrigerandi, vehementer adstringendi, ideo omnia, vt quæ ex folijs Quercus fit, sed multò efficacius præstat.

præſtat. Confortat ventriculum, fluxiones alui, inteſtinorum, vterique compeſcit. Reprimit etiam extrinſecus impoſita, quæ membris influunt, æſtiuo tempore non eſt incommoda, potiſsimùm ſi à prãdio hauſtus ſumatur. Aſsiduum enim eius vſum non probo.

Ex fructibus rubi Idæi.

Hic potus adſtringit, conducit calido, & diſſoluto ſtomacho, non continentibus cibum pulchrè opitulatur; fluxiones omnis generis compeſcit.

Poſſunt eodem modo, alijs quoq; plantis, herbis, ſeminibus, & fructibus, Cereuiſiæ ad neceſſarios vſus condiri. Verùm ego ne prolixitate moleſtiam lectori adferrem, vſitata tantùm elegi, ac vires eorum ſummatim perſtrinxi. Spero meum ſtudium bonis omnibus probatum iri, multisq́; qui varietate delectantur, ac valetudinis curam agunt aliquid profuturum. Vt autem faciliùs hoc argumentum intelligatur, & nihil inexplicatum relinquatur, totam tractationem de Cereuiſijs in quaſdam concluſiones contrahere operæprecium viſum eſt, quas nunc ſubijciam, mox breuem earundem explicationem,

nem, propter ea quæ ſuprà omiſſa, aut nõ ſatis dilucidè explicata ſunt, adiungam.

CONCLVSIONES DE NATVRA *& facultatibus Cereuiſiarum.*

I. Cereuiſia eſt potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

II. Cuius varia genera ſunt, inter quæ hordeaceæ, & triticeæ Cereuiſiæ meritò primas obtinent.

III. Harum temperamentum calidum eſſe contra multorum opinionem, aſſerimus.

IIII. Etſi autem hordeum ſua natura frigidum eſt, tamen putrefactione & toſtione aliquid caloris acquirit.

V. Triticum cùm per ſe calidum ſit, toſtione calidius redditur.

VI. Lupulum calidum eſſe, tum odor, tum ſapores arguunt.

VII. Aquam frigidam & humidam eſſe conſtat.

VIII. Cùm igitur potiſsimæ materiæ Cereuiſiarum calidæ ſunt, ſequitur & illas calefaciendi facultatem habere.

IX. Idem effectus quoque manifeſtè oſtendunt. Nam potæ ſenſibiliter calefaciunt

ciunt corpora, & caput petunt, largiusq́; haustæ ebrietatem inducunt.

X. Hæc non nisi à calida causa proficiscuntur.

XI. Secundaria Cereuisia, aut aqua hordeacea simplex non calefaciunt.

XII. Hæc enim ex aqua & hordeo crudo coquitur, quorum vtrunque frigidum est. Illa etiamsi aliquid à materijs Cereuisiæ participat, id tamen exiguum est, ideoq́ue secundaria Cereuisia ab aqua nō multum distat.

XIII. Differunt veterum Zythus, Curmi, & Rhucas Simeonis à nostris Cereuisijs, ratione materiæ, & præparationis.

XIIII. Nam nec lupulum addiderunt, nec frumentum eodem, quo nostri, pacto præparare consueuerunt.

XV. Itaque vt illæ ab autoribus improbantur, sic nos has valde salubres esse censemus, quod color ac robur vtentium demonstrant.

XVI. Non enim solùm medicamentorum ritu alterant corpora Cereuisiæ, sed etiam nutriunt (aliæ tamen alijs magis, pro frumenti & consistentiæ ipsarum diuersitate) gignunt bonos humores, nec renes, nec neruos, nec cerebri membranas

nas lædunt, nec inflationes faciunt, nec Elephantiaſin, niſi ex accidenti, creant.

XVI. Triticeæ igitur vberius nutrimentum hordeaceis Cereuiſijs præſtant, quòd triticum hordeo in nutriendo ſit valentius.

XVIII. Craſsiores verò, quia plus frumenti habent, vberius alimentum corporibus præbent, quemadmodum Dantiſcana, Hamburgenſis. Tenuiores contrà ob materiæ paucitatem, minus alunt, vt Brunſuicenſis, Embecenſis, & ex albis quędam Polonicæ atq; Lituanicæ.

XIX. Fiunt autem non ſolùm copia materiæ, ſed etiam coctione craſsiores Cereuiſiæ.

XX. Variant & tempore. Recentes admodum ſatis quidem alunt, ſi probè concoquuntur, ſed ægrè penetrant, facilè aluum turbant, inflationes mouent, obſtructiones pariunt, vetuſtæ acidæque parum alimenti habent, partes neruoſas offendunt, non obſunt tamen illis qui craſsis ſuccis abundant.

XXI. Sicut nimis recentes, quia non exactè defęcatæ & turbidæ ſunt, iure improbantur, ita & quæ in fundo ſunt, eandem ob cauſam vituperandæ.

XXII. Eodem modo & reliquæ turbidæ, siue fæculentæ omnes, cuiuscunq; ætatis sint, inutiles iudicari debent.

XXIII. Quæcunque saporem aut odorem aliquem peregrinum referunt, vt adustæ, fuliginosæ, situm dantes, aut resipientes, item crudæ, vitio non carent.

XXIIII. Medias in omni genere reliquis præferendas, & humanis corporibus accommodatissimas esse censemus.

EXPLICATIO BREVIS.

I.

Hæc propositio est definitio causalis.

Cereuisia. Quia à Cerere deriuatur, potius quàm Ceruisia scribendum, vt opinor, licet hoc posterius crebrius apud autores reperiatur. Verùm parum refert, hocne an illo modo scribatur dicatúrue.

Potus. Est genus in definitione.

Coctus. Differentia. Alij enim potus sunt naturales, alij artificiales. Horum alius coquitur, vt Cereuisia, hydromel, alius non coquitur, vt vinum. Comprehenditur autem hac voce coctus, causa efficiens

& inſtrumentalis. Coctio ſiquidem non fit niſi ab igne, ſiue per ignem, quia ab aliqua perſona paratur, & adminiſtratur, quæ cauſæ efficientis rationem obtinet.

Ex aqua. Hæc eſt ſubiectum Cereuiſiæ.

Et frumento. Non enim ex hordeo tantùm, ſed etiam ex alijs frumentis Cereuiſiæ coquuntur, ideo genus, quàm ſpeciem ponere malui.

Præparato. Ad differentiam crudi, ex quo aqua hordei, & veterum Cereuiſia conficitur.

Lupulis. Ita plerunque Medici in numero plurali efferunt, vt Syrupus de Lupulis.

II.

Diuiſio generis in ſpecies.

Varia genera. Vt ſuprà oſtenſum eſt: Nam ex omnium frumentorum & leguminum generibus poſſunt confici. Sunt tamen hæ duæ vſitatiſsimæ, & propter materiæ excellentiam præſtantiſsimæ, multisque modis reliquis omnibus anteponendæ.

III.

Hæc propoſitio caput eſt diſputationis, & ſummam negocij complectitur. Reliqua enim facilè ac ſine multa conten-

tione transfigi possunt. De qualitate potissimùm controuersia est.

Contra multorum opinionem. Omnes enim ferè, non solùm idiotæ, sed etiam Medicinæ periti, vno ore tradunt, Cereuisias frigefaciendi vim habere.

IIII.

Sequuntur causæ, siue rationes, sumptę à priori, siue à materia Cereuisiarum. Occurrit autem tacitè obiectioni. Quomodo ex frigida materia fieri potest calidus potus?

Sua natura. Per se, crudum, non præparatum.

Tamen. Responsio.

Putrefactione. Ex putrefactione enim calefiunt, cùm reliqua corpora omnia, tum maximè semina, &c. Gal. Item humor melancholicus, terrestris, frigidus, & siccus putrescendo incalescit. Et putredo siue materia putrida calidorum morborum, vt Medici testantur, causa est. Hoc loco obijcitur res putridas frigidas esse, quod verum esse minimè inficias imus, si planè computruerunt, sed non quæ putrescere incipiunt, aut leuem putredinem sentiunt, sicut frumentum præparatum, multò minus quæ adhuc putredinem habent.

bent,

bent. Differe autem exiccationem quæ ab aëre ſicco & ab igne fit, omnino mihi perſuadeo. Hîc ſiquidem præter ſiccitatem empyreuma quoddam à calore ignis accedere non dubium eſt, idque rationes ſuprà poſitæ aliquo modo oſtendunt.

Toſtione. Quæ eſt principiũ aduſtionis.

Aliquid caloris. Nam non vehementem, ſed leuem torrendo calorem concipit.

V.

Triticum eſſe calidum conſtat.

Calidius redditur. Hîc obijcitur.

Si hordeum alienam acquirit temperaturam toſtione, Ergo & triticum: & ſic redditur frigidius, ſicut illud calidius euadit.

Reſpon. Triticum propriam non abijcit, verùm præter illam etiam aliquid alienæ caliditatis aſſumit.

VI.

De lupuli natura, quem quidam lupum, aut lupum ſalictarium Plinij eſſe autumant, fortaſſe ſic dictus, quia ſalicibus iuxta ſepes annaſcitur, nihil relatu dignum apud probatos autores inuenio, Meſue frigidum eſſe memoriæ prodidit, quæ ſententia quàm abſurda & à veritate

Libro 21. cap. 15. li. 2. diſtin. 1. cap. 24. de med. ſim. purgan.

Lib. 7. de natura simpli. literal. aliena sit, examinanti sapores & odorem, meridiana luce clarius est. Quidam ex recentioribus, Io. Vigo. calidum & siccum esse scribit in primo gradu, sed declinare ad frigiditatem, hoc est, leniter admodum calefacere.

Quoniam verò de temperatura inter autores non conuenit, ex qualitatibus, potius iudicium facere, quàm sine rationibus alterutram sententiam adprobare æquum est. Nos vt minimum, secundum ei gradum in caliditate & siccitate tribuendum censemus, quod ex secundis ipsius qualitatibus colligi & probari haud magno negocio potest. Omnia siquidem vehementer odorata calida sunt, quippe cùm vaporum & exhalationum copia non nisi à calore proueniat. Esse autem flores lupuli odoratos, experiuntur illi, qui eos autumno decerpunt, aut qui plantam cum floribus pro lecto sibi substernunt. Implent enim caput, faciunt carybariam.

Verùm multò firmiores à saporibus rationes sumuntur. Principiò constat, omnia amara esse calida & sicca. Amaritudo lupuli vel ex folij vnius mansione sensibiliter deprehenditur, multò autem magis

magis dum coquitur, diffuſa amara qualitate in liquorem, id ſentitur. Præter hanc qualitatem & acrimoniam non paruam habet. Manſa enim & dentibus trita, ſaliuam propemodum inſtar pyrethri elicit atque extrahit. Hæ rationes liquidò demonſtrant, lupuli flores calidis & ſiccis ſecundi gradus rebus anumerandos eſſe.

Quòd autem flores lupuli in aqua decocti, nonnunquàm membris inflammatione adfectis emplaſtri modo impoſiti opem ferunt hinc non neceſſariò ſequitur, eos frigefaciendi vim habere. Differt enim longè quod per accidens fit ab eo, quod primariè, & per ſe contingit. Imponitur eodem modo ventri in torminibus ex flatibus, quoniam vim calefaciendi & digerendi habent, non quòd refrigerent aut conſtringant. Idem iudicandum eſt de febribus bilioſis, & morbo regio. Nam cùm bilem expurgat, non mirum eſt bilioſam febrem curare. Regio verò morbo laborantibus ideo confert, quia aperiendi naturam habet.

VII.

Aliter Phyſici, aliter Medici de aqua loquuntur. Illi enim nihil aqua frigidius

esse docent, idq́; verum est, si de puris elementis agitur. Sicut enim ignis summam caliditatem, ita aqua extremam frigiditatem posſidet, talis aqua vt bibatur nequaquam idonea est, sed ingesta non minus quàm ignis ipse corrumpit corpora. Medici igitur de aqua potabili sunt intelligendi, quæ ita à conditore omnium rerum in vsum hominum, reliquorumq́ue animantium temperata est, vt commodè potari posſit. Nec est hac vetustior potus. Nam ante Noë tẽpora, quid aliud quàm aquam bibiſſe homines, qui diuturnitate vitæ, & corporum robore nos longè antecelluerunt, verisimile est? Nónne etiam nunc in vicinis regionibus homines, qui nunquam in vita potum præter aquam degustarunt, inueniri existimas? Quinimò videmus sæpenumero quibusdam aurigis aquam cum suis equis communem potum esse. Est igitur mediocriter frigida, non per exuberantiam. Quare est alteratu facilis, & paulo momento alias atque alias naturas maceratione, coctione aut simpliciter admixtione admittit.

VIII.

Conclusio probationis prioris.

Potiſſi-

Potiſſimæ. Non quantitate, ſed qualitate & numero. Plus enim aquę, quam reliquę materiæ accipitur.

Calefaciendi vim habere. Compoſitum enim ſequitur naturam ſimplicium præcipuorum.

IX.

Altera probatio à poſteriori, ſiue ab effectibus ſumpta, quæ etiam ſine vllis rationibus valet. Sed hoc thema ſuprà abundè declaratum eſt.

X.

Frigida non enim ſubuehuntur in caput. Igitur non inebriant. Calida autem vtrunque faciunt.

XI.

Supra dixi, ſecundariam Cereuiſiam eſſe colamentum reliquiarum primæ decoctionis, & fit vt lora vini, colata videlicet aqua per vinacea. Aqua hordeacea eſt illa vſitata ex aqua & hordeo decoctio, qua vulgo in febribus multum vtuntur. Simplex autem dicitur ratione aliarum, in quibus ſemina quædam, vel radices, vel herbæ, aut fructus vnà cum hordeo coquuntur.

XII.

Ex hoc ſequitur cauſam caloris Cere-

uiſiarum, aut in præparatione frumentorum, aut in lupulo ſolo, aut in vtroq; conſiſtere.

XIII.

Rationes præcedentis thematis.

Non multum diſtat. Nam calore paululum excedit aquæ frigiditatem, & ſi quid nutrimenti habet, admodum exiguum eſt.

XIIII.

Ne quis ex veterum deſcriptionibus de noſtra Cereuiſia iudicium faciat, tenere oportet diſcrimen inter vtranque, quod ſuprà indicauimus.

Ex præparatione. Et per conſequens, temperatura.

XV.

Ratio præcedentis.

Nec frumentum. Nam tantùm aqua macerabant hordeum, quemadmodum nos notum ex malis ſylueſtribus contuſis, affuſa aqua conficimus.

XVI.

Quod color. Probatio à ſignis. Videmus bibentes Cereuiſiam coloratos reddi. Color autem bonus à bono ſanguine, ſanguis bonus ex probo nutrimento, & virtute coctrice integra oritur. Idem robur quo-

quoque corporis teſtatur. Nutrimentum enim ſalubre probos humores producit, & robur corporis auget. Vitioſum autem alimentum cacochymiæ parens eſt. Sed ſi obijciatur, Cereuiſiam ſolùm partialem vtriuſque cauſam eſſe. Reſpondeo, me id non negare, ſed ſi mali humores inde gignerentur, neq; coloratos, neq; robuſtos homines efficerent.

XVII.

Hîc opus eſt explicare diſcrimen inter medicamentum & alimentum. Medicamentum dicitur materia, quæ corpus alterare poteſt, vt lupulus, & pleraque ex Pharmacopolijs ſumpta. Alimentum contrà eſt, quod à corpore alteratur, & in aliti ſubſtantiam conuertitur. Inter hæc mediam naturam obtinent, quæ vtrunque ſimul, ſiue æqualiter ſiue inæqualiter præſtant. Eiuſmodi materiæ alimenta medicamentoſa vocantur, quod pariter nutriant & alterent.

Nec elephantiaſin. Hæc dicuntur collatione ad Veterum Cereuiſias, à quibus huius notæ malæ exiſtunt. Elephantiaſis verò idem eſt, quod vulgo & in ſacra ſcriptura lepra nominatur.

Niſi ex accidente. Niſi Cereuiſiæ vitioſæ

fuerint, aut immoderatè vel intempestiuè hauriantur. Nam res etiam optimæ ac saluberrimæ abusu degenerant, & alienos à sua natura effectus producunt.

XVIII.

Compositum sequitur simplicium naturam, vt dixi.

XIX.

Siquidem nutriendi vis à frumento pendet.

XX.

Causæ crassitudinis ex superioribus patent.

Quòd autem coquendo crassiorem consistentiam acquirat, præter alia argumento est Emplastrum de Cereuisia, cùm tamdiu coquitur, dum emplastri modo lineo panno induci potest.

Est & tertia causa consistentiæ ætas, at duæ posteriores cum prima coincidunt. Nam cùm aqua minuitur, crassitudo augetur, siue id coctione, siue ætate fiat.

XXI.

Inflationes. Propter fæces, quæ flatuosæ sunt.

Qui crassis succis abundant. Habent enim vim aliquam incidendi & attenuandi humores crassos & pituitosos.

Inter

XXII.

Inter vitiosas Cereuisias etiam fæculentæ ratione fundi reputantur. Fæces enim quocunq; modo admisceantur, Cereuisiam vitiant.

XXIII.

Quædam ætate sunt turbidæ, vt recentes, quædam ex aliqua occasione externa, videlicet agitatione vasis, aut cùm vna; vice simul omnis ex vase extrahitur. Ita enim commoueri ac turbari Cereuisiam necesse est.

XXIIII.

Quando Cereuisiæ peculiares sibi sapores amittunt, vitiosæ censendæ.

Crudæ. Contrà. Cereuisiæ sunt coctæ, Ergo non crudæ. Rspondeo. Est æquiuocatio. Crudum aliquando dicitur omnis coctionis expers, aliquando quod non probè aut perfectè coctum est. Hoc modo Cereuisiæ crudæ dicuntur, lupulo non ad satietatem percocto, &c.

XXV.

Medias, voco, exempli gratia, quæ nec crudę, nec adustę, non nimis recẽtes, nec nimis antiquæ sunt.

PARS

PARS SECVNDA.

DE MVLSA.

PRAEFATIVNCVLA.

IN hac parte breuior ero: Nam pleraq; ex ſuperioribus dijudicari ac cognoſci poſſunt. Etſi autem non minor varietas eſt Mulſarum quàm Cereuiſiarum, non tamen prolixa oratione, & multis exemplis vtar, ſed præſens argumentum paucis expediam, deinde totam materiam in propoſitiones redactam, atq; à me publicè diſputatam, ſubiungam. Nec dubito, quin hæc ſimplex ratio explicandi, & breuis præcipuorum locorum enumeratio

tio

tio grata futura sit discendi cupidis. Sequor consilium Horatij.

Quicquid præcipies, esto breuis, vt citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantq́; fideles. In arte poetica.

Malo enim necessaria tantùm, atque ad rem pertinentia enumerare, quàm ostentatione copiæ, alienis proculq́; accersitis orationem nimium extendere.

DE MVLSA.

Multis in ore est dictum Pollionis Ro- 1.
muli, & pasim à literatis hominibus ci- Plinius
tatur. Sed pauci mulsum rectè distingu- li. 22. ca.
unt à mulsa. 24.

Sunt igitur principiò adpellationes di- 2.
scernendæ, & vtrique potui suum nomen tribuendum, ne indistinctis vocabulis rerum vires confundantur.

Mulsum autem diuersum esse à Medo- 3.
ne, vt quidam nominant, vel solæ etymologiæ Græcarum adpellationum luculenter confirmant. Hoc enim ὑδρόμελι dicitur, quasi potus ex aqua & melle confectus, alio nomine melicraton. Illud οἰνόμελι, quia ex vino & melle comparatur. Latinè mulsum, & mulsa (substantiuis nimirum, vinum aqua, omisis) efferuntur.

Cæte-

Cæterùm mulſum ſimplex hoc tempore, quod ſciam, in Germania, aut apud nos, non eſt in vſu. Quidam inter pocula ſaccharum vino, non valetudinis, ſed palati gratificandi cauſa admiſcent: qui potus ſuauior illo, nec minus ſalubris. Conficitur tamen non raró mulſum in maritimis ciuitatibus, conditum aromatis, cinnamomo, zingibere, galanga, nuce aromatica, macere, granis paradiſi, cardamomo, caryophylis, croco Interdum piper, præſertim longum additur. Sunt qui aliquot grana cnidia adijciunt, ſed non ſine periculo bibentium. Vocatur hic potus vulgo Claretum, & Hippocras, veteribus mulſum aromatites dicitur. Alij loco mellis ſaccharum accipiunt.

Plinius. lib. 14. ca. 16. & 17.

Mulſa noſtra à veterum, ſi materiam ſpectes, parum admodum diſtat. Illa ex aqua pluuiali magna ex parte conficiebatur, noſtra ex quacunque. Additur noſtræ aliquid lupuli, vt diutius durare queat. Neque enim mel alieno adminiculo multum indiget, cùm alioqui ſua natura non facilè corrumpatur, niſi nimia aqua dilutum, ſed alia potius corpora integra diutiſsimè ſeruet. Ex veteribus quidam fermen-

Plinius lib. 22. cap. 24.

fermentum Mulſæ, eo, vt opinor, conſilio, quo nos lupulum adiecerunt, vel potius vt citò & bene ferueret. Quemadmodum Poloni & Lituani potui ſibi familiariſsimo ex vulgari branca vrſina facto, fermenti aliquid inijciunt. Vincitur autem ſimplex & frugalis illa vetuſtas, tum varietate, tum præſtantia Mulſarum, à noſtro ſeculo ventri gulæque deditiſsimo. Subinde alia atque alia gulæ irritamenta, non ad ſanitatem conſeruandam, aut vitam prorogandam, ſed ad voluptatem, ad perniciciem mortalium, & præmaturam mortem accerſendam, excogitant, In qua arte quò quis felicior & ingenioſior iudicatur, eò celebrior habetur. Adeò paulatim mundus à priſca illa integritate degenerat, & deterior fit. Sed non propter abuſum res bonæ negligendæ ſunt.

Mulſa eſt potus præſtans, maximè idoneus hominibus, has regiones incolentibus, in quibus mellis optimi ſumma copia, vini boni magna inopia. Et quid quæſo aliud Mulſa eſt, quàm vinum arte confectum? Sententiæ noſtræ ſuum Plinius addit calculum, libro 10. capit. 17.

his

his verbis. Fit vinum & ex aqua ac melle tantùm.

Nectar.

Quid putas Nectar, potum deorum, à poëtis celebratum, atque laudibus in cœlum vsq; elatum, aliud esse quàm mulsam, quæ ex aërea materia, vt ille dicit, originem ducit? Ea enim appellatio vino tribui non potest, multò minus cereuisiæ, quæ à veteribus ad vnum omnibus scriptoribus culpatur. Cùm itaq; nullum sit tertium, non video cui Nectaris adpellatio quàm Mulsę conueniat.

Aërea materia, id est, melle. Virg. lib. 1. Georg. versu 1. Plinius libr. 11. ca. 12. Galen. lib. 3. cap. 38. de alimen. facul.

Conditur etiam mulsa vini cereuisiarumque modo herbis & aromatis, sed tamen parciùs. Quæ ex Helenio fit, si ritè paratur, vitijs pectoris saluberrimum auxilium est, nam Mel & Helenium vtrunque per se pectori est amicissimum. Ex Zedoaria facta obstat venenis, robur addit stomacho, fastidia diuturna tollit. Quæ varijs aromatis conditur, ac præcipuè caryophyllos præ se fert, alibi mulsa aromaticis, hîc Cæsar antiquus appellatur: causam non video. Vtilissimus potus est, in frigidis & humidis membrorum nutritiuorum vitijs, nec non in pectoris intemperaturis. Similiter in morbis neruorum frigidis, apoplexia, paralysi, epi-

lepsia

lepſia, ſpaſmo, ita tamen vt medicamentorum lege ieiuno ſtomacho modicè deguſtetur, non ad ſatietatem bibatur.

Mulſa ſimplex temperamentum mellis habet, nec opus eſt multis argumentis ad confirmandam hanc ſententiam, ſiquis ſuperiorum meminit. Porrò mel eſſe calidum & ſiccum in ſecundo gradu, Medicorum nemo non profitetur. Habet facultatem exterſoriam, eſt tenuium partium, ſecundum magis & minus, pro pabuli apum varietate. Nam maximè tale eſt, quod prouenit vbi thymus copioſè naſcitur. Cum autem tenuium partium ſit neceſſariò etiam aliquid acre poſsidet, per quod ventrem ad excretionem irritat. Inflat quoque mel, Sed coquendo quidquid flatuoſum eſt, in ſpumam abit, abijciturque. Quòd ſi & extergendi vis melli adimatur, magis ad vrinam ciendã idoneum, itemque ad alimenti diſtributionem, ac nutritionem aptius redditur. Adimitur autem coctione, quod fit, dum mulſa paratur.

Hæc igitur dum adhuc cruda eſt, inflationes mouet, tormina excitat, aluum ſoluit, exiguam alimoniam corpori præ-

bet, vocaturq; à Medicis mulsa cruda, de cocta in sequentibus dicam.

Mel. aereum 4. Georg. Roscidū mel. Eclog. 4.

Hìc quidam inferunt: Mel habet aëream naturam. Nam poëtæ mel aëreum, item roscidum vocant. Non igitur siccum, sed humidum est.

Respondeo. Aliter Physici & poëtæ, aliter Medici rerum temperaturas ęstimant. Fortasse mel aëris qualitates habet, si ad totam naturam comparetur. Nos verò de ea comparatione, quæ ad hominem fit, Medicorum more, hoc loco intelligi volumus. Neque verò ex rore tantùm apes mel colligunt, sed etiam ex plantis, præcipueque floribus ipsarum. Ros siquidem insipidus, & aqueæ naturæ est, omnisque coloris expers. Nam quid est aliud, quàm vapor in plantis condensatus? An verò qualitates plantarum in guttulas adhęrescentes tantillo tempore transmigrent, alia quæstio est. Atqui ego id fieri non posse arbitror. Nam plantæ sapores suos & colores non solùm contactu superficiali rebus communicant. Si solus ros esset materia mellis, frustra à Meridie æstiuo tempore illo calore solis iam antè depasto, apiculæ circunuolitarent, quærentes alimoniam, nec promiscuè omnibus plantis in-

Arist, li. 1. Meteor. cap. 10.

tis insiderent, sed tantùm proxima quæque, aut quæ roris plurimum haberent, expeterent. At experimento constat, eas ex omni genere posse aliquid colligere. Hinc tanta diuersitas odoris, coloris, saporisque in melle inuenitur. Non tamen negamus, eas quibusdam magis gaudere, quàm alijs. Delectantur enim certis plantis, & quarundam herbarum succo suauissimè fruuntur, quemadmodum Melissa, quæ ob id ab apibus Grecè Melissophylon, Latinè Apiastrum nomen adepta est. Varro li. 3. de re rustica 16.

Reperitur in quibusdam locis, vt in Sardinia, mel amarum, propter absinthij abundantiam, quo apes eo loci potissimùm, deficientibus familiaribus herbis, nutriri coguntur. Plinius l. 20. ca. 11. & Eras. in prouerb. Risus Sardonius. Cùm itaque mel calidum & siccum sit, quis dubitat idem temperamentum Mulsam habere? Mirari tamen quibusdam hoc loco subit, si calida & sicca est (vt nos affirmamus) cur Hippocrates febricitantibus, quibus frigida & humida, vt pote contraria, competunt, & alijs acutis morbis correptis, exhibeat. Lib. 3. de Vic. rat. in mor. acu. aph. 9. & deinceps. In causa est præparationis modus. Nam illa mulsa qua in frebribus vtuntur, valde tenuis & aquosa est, non,

vt noſtra plena. Non caput petit, non aquæ modo in præcordijs moram trahit, citò tranſit, properat, & ad veſicam celeri motu contendit, non eſt ingrata ventriculo iecorique, Non igitur nocet, ſed confert.

Sed hoc loco aliquis ſubijciat: Eſto vera eſſe, quæ tenui ſiue aquoſa mulſa dicis, ſed cur media æſtate, in feſto D. Ioannis, cùm aër calidiſsimus eſt, & bilioſus humor in corporibus mortalium dominatur, quàm meraciſs. cum magna ſolennitate bibitur, idque diuturna experientia à multis rationibus comprobatur, nec ab vllo hactenus reprehenſum eſt? Grauis eſt obiectio, & quæſtio difficilis explicatu. Ego ſuperſtitione potius, quàm ratione illum morem primùm in Germaniam, aliasq; regiones inuectum eſſe opinor. Nec credo quenquam probabilem ſaltem cauſam eius rei reddere poſſe.

7. Quoniam verò Mulſa gradibus differt, ſcire oportet, eam vires ſumere aut à mellis præſtantia, quo hæc regio etiam cum Attica certare poteſt, aut à copia, quę non eſt certa menſura circumſcripta, alij alijs plus, alij minus recipiunt.

Facit

Facit etiam plurimum ad hanc rem co- 8
quendi modus, qui non parum variat, in
quo ſumma rei poſita eſſe videtur. Nam
ex eodem melle, eodem loco diſsimilis
potus effingitur. Sed de hac re nihil in præ
ſentia dicam. Ergo cùm omnes cauſæ,
quas commemoraui, concurrunt, gene-
roſiſs. mulſa fit, quæ tum calefaciendo,
tum nutriendo, alijsq; effectibus reliquis
præcellit. Sunt tamen quædám notæ, qui-
bus gradus deprehenduntur, ab odore,
ſapore, coloribusque ſumptæ. Colorem à
melle accipiunt, mel, vt dixi, à plantis.
Idem de ſapore ſentio. Cuius rei euidens
teſtimonium in melle Ericæo apparet, Plinius
quod & olfactu & guſtu ex Erica factum libro 11.
eſſe perſpicuè deprehenditur. cap. 16.

Colorum verò plures cauſæ ſunt. Cru-
dæ enim vel leuiter tantùm coctæ, mel-
lis colorem retinent, reliquæ non item.
Quæ enim ex virgineo melle, vt vocant,
in tilietis collecto paratur, ſubalba eſt.
Quæ verò ex alijs mellis generibus co-
quuntur, flauæ ſunt, & quò magis co-
quuntur, eò magis color intenditur, adeò
vt quædam paſſei coloris inueniantur.
Hæc colorum commemoratio & obſer-
uatio ad iudicium de bonitate plurimum

9. facit. Quò enim color longius à primo recedit, eò mulſa fit validior, plus calefacit, plus nutrit. Et quanquam probè cocta probè alit, non tamen omnibus naturis,
10. ſicut nihil aliud quantumuis bonum
11. conuenit. Bilioſis ſiquidem iuuenibus aduerſatur, ac in calidis in bilem potius, quàm ſanguinem bonum conuertitur. Pituitoſis verò niſi venarum obſtructionis periculum fuerit, & ſenibus adprimè vtilis eſt potus, prodeſt frigidis morbis, maximè cerebri, partium neruoſarum articulorum, iuuat pectus, ſedat tuſſim, ſpiritum educit mediocriter, confert renibus & veſicæ, calculi generationem impedit. Recens verò, aut non ſatis bene cocta, inflationes, tormina, colicosque dolores excitat. Cruda verò omnino aluum magis ſoluit, probè autem cocta magis nutrit.

Peculiarem etiam facultatem Mulſa habet, aduerſus quædam veneni genera, Si quis Apollinarem, aut Solanum furioſum ſumpſerit, potu melicrati iuuatur, atque liberatur.

12. Poſtremò de præſtantia Mulſæ adhuc ſcrupulus reſtat. Columella enim, autor grauis, & nequaquam contemnendus,

tilias,

tilias, ex quarum floribus Lituanicum illud præstans mel colligitur, improbat. Ita nanq; libro 9. capit. 4. de apum pastionibus scribit: At tiliæ solæ ex omnibus sunt nocentes, &c. Quocirca cùm pabulum apum vitiosum sit, quomodo bonum mel ex eo fiet, & quomodo ex malo melle bona mulsa parabitur? At experientia constat, reprehensione indignas esse, cùm flores ipsarum non lædant, sed plurimum caput corroborando iuuent. Singulare enim remedium comitiali morbo ex tiliæ floribus destillatio elicitur. Non autem, nisi cerebrum confortarent, aduersum epilepsiam vim haberent. Adde quòd hoc mulsæ genus non solùm incolis harum regionum sit familiarissimum, sed etiam principatum, iudicio bibentium, obtineat. Longa enim experientia, quæ omni autoritate potior est, testatur, potum esse salubrem, & naturæ amicum. Sed desinam plura de Mulsa referre, ne eorum quæ ab initio promisi, parum memor videat. Fortasse hoc argumentum retexendi atque latius explicandi dabitur occasio. Verùm priusquàm themata subiungam ostendam, quid apomeli sit potus Mulsæ cognatiss. quo quidam pro vera

Mulſa vtuntur. Sic enim præparatur. Accipiuntur faui melle pleni, colore albo, mel pellucidum continentes, quod manibus expreſſum optimæ fontanæ aquæ admiſcetur. Nunc Themata ſubſcribam.

DISPVTATIO DE MVLSA.

I.

Pollio Romulus centeſimum annum excedens, à D. Auguſto hoſpite interrogatus, quánam ratione maximè vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet? Reſpondit, intus mulſo, foris oleo, vt Plinius memoriæ prodidit. Lib. 22. cap. 24.

II.

Id de mulſa ſiue medone, vt vulgo appellant, nequaquam intelligi poteſt.

III.

Eſt etenim mulſum potus ex melle & vino confectus, vel eſt vinum melle conditum, quod Græci Oenomeli vocant.

IIII.

Medo verò eſt hydromeli, Melicraton, ſiue aqua mulſa veterum, quamuis ratio conficiendi nonnihil variat: additur enim aliquid lupuli, durationis gratia, quamobrem & longè diutius quàm vete-

veterum hydromeli noſtrum conſeruatur.

V.

Etſi autem à mulſo diuerſus eſt, nihilominus tamen magnum in vita, in his potiſsimùm regionibus, vſum habet, & proximè ad vini naturam accedit.

VI.

Vis eſt illi calefaciendi & exiccandi. Nam mel calidum & ſiccum eſt, cuius temperaturam præcipuè refert.

VII.

Alius tamen alio in calefaciendo, & exiccando, pro mellis bonitate, menſura, & coquendi modo, efficacior eſt.

VIII.

Nam qui præſtantius, & copioſius mel recipit, & qui largius coquitur, validiſsimè vtrunq; præſtat.

IX.

Nutrit etiam non parum hic potus, ſi probè in ventriculo, & hepate coquitur. Neq; enim id in qualibet natura promiſcuè fieri poteſt.

X.

Sicut enim pituitoſos, hoc eſt, frigidiores & humidiores iuſto, tum alterando, tum nutriendo egregiè iuuat, ita bi-

liosis, & qui leui occasione obstructione viscerum corripiuntur, aut qui ructibus nidorosis (quos quidam ardorem stomachi non incommodè nominant) expositi sunt, res admodum inimica est.

XI.

In calidis siquidem facilè in bilem conuertitur, maximè qui meracior est, dilucior verò aquosiorq; non item.

XII.

Præstantiss. medo est, qui ex melle, quod ex floribus Tiliæ congestum est, coquitur, infimus autem qui ex Ericæo, minimè omnium generoso melle conficitur, censeri debet.

DISPVTATIO DE EBRIETATE.

I.

Ebrietas est contra naturam, & homine Philosopho indigna.

II.

Nam & corporis, & ingenij vires debilitat atq; corrumpit.

III.

Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum vlcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales

riales somni, & inquies nocturna præmiumq́; summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postero die ex ore halidus fœtidi, & ferè rerũ omnium obliuio, morsq́; memoriæ, vt Plinius scribit. Lib. 14. cap. 22.

IIII.

Physicè & moraliter verum est: Quicquid est in mente sobrij, est in lingua ebrij. Lege prouerb. In vino veritas.

V.

Nec expeditior ratio est, explorandi naturas & voluntates hominum, quàm per ebrietatem.

VI.

Hæc siquidem temperamenta optimè demonstrat, & in apricum producit.

VII.

In alijs enim alios effectus, pro temperaturarum diuersitate, producit, quos vt elegantiss. ita verissimè sequentibus versibus Ouid expressit:

Vina parant animas, faciuntq́; coloribus aptos:
Cura fugit multo, diluiturq́; mero. Lib. 1. de arte amãdi.
Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,
Tunc dolor, & cura, rugaq́; frontis abit.
Tunc aperit mentes, æuo rarißima nostro
Simplicitas, artes excutiente Deo.

Est

VIII.

Eſt autem Ebrietas nihil aliud, quàm perturbatio mentis, & omniũ actionum eius, ex immodico potu profecta.

IX.

Verè dixit Seneca, Conſuetudine inſana durata vitia, vino concepta, etiam ſine vino valere.

Epiſt. lib. 12. epiſt. 84.

X.

Nam conſuetudo potandi temperamentum natiuum etiam optimum alterat, & alienum accerſit.

XI.

Ex his ſequitur, Ebrioſos neq; ad Eccleſias, neque ad Scholas, neque ad vlla alia publica munia idoneos, aut admittendos eſſe, ſed tanquàm fucos à reliquis procul remouendos.

DE

DE CAVSIS, PRAESERVATIONE ET CVratione Ebrietatis.

Tres disputationes, ingenij iuuentutis exercendi gratia, in Regiomontana Schola propositæ.

EPIGRAMMA, In disputationes de Ebrietate.

Ebrietas commune malum, suauißima pestis,
Hæc mea per titulos fama feretur ait.
Illa ego terrarum domitrix, regina malorum,
Quæ clarum toto nomen in orbe gero.
Dux scelerum suprema vocor, vitijq; magistra,
Nil nisi dulce malum, nil nisi dulce nefas.
Mors animi, gratusq; furor, blandumq; venenum,
Morborum placidus fons, & amica lues.
Gurgulio, fundi barathrum, censusq; vorago,
Vltio sum præsens, ipsaq; pœna mihi.
Syrtis, Hydrops, Syren, Scylla, insatiata Charybdis,
Grandior & Furijs omnibus esse feror.
Nam quæ gestarum mihi surgat gloria rerum,
Notum est Eôis Occiduisq; plagis.
Nullus erat sæuis vnquam bellator in armis,
Qui dederit gelidæ millia plura neci.

Nemo

Nemo tot impunè cædes, tot funera nemo
Edidit, ac nostræ sæpe dedere manus.
At mihi qua generis series ab origine pergat,
Aut quæ sint partus pignora chara mei.
Quæ mala quantaq́; damna ferā mortalibus ægris,
Quo sim victa modo, quo reprimenda metu.
Ista iuuentuti referunt causasq́; latentes,
Candida syncero pectore scripta dabunt.
Dauid Milesius Nissenus.

IOANNES PLACOTOMVS Lectoribus S. D.

MAgnam vim in omnibus negocijs, maximeque in his communibus studijs, habet causarū cognitio & obseruatio. Adeò vt verissimè Poëta ab omnibus prudentibus dixisse æstimetur: *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.* Vera enim notitia rerum nihil aliud est, quàm causarum cognitio. Quemadmodum & Aristotel. Philosophorum acutissimus, memoriæ prodidit, qui tum demum nos scire aliquid scribit, cùm causas perspectas habuerimus. Quare in cognoscendis causis plurimum operæ & diligentiæ studiosis omnibus ponendum est. Cuius rei nos hîc tanquam paradigma quod-

Libro 2. Georg.

Libro 1. ca. 1. Physicorum

dam

dam propoſuimus, non de omnibus cau-ſis, ſed de vna quadam diſtributione, quæ non perinde nota eſt cunctis, vt vulgares diuiſiones. Nam vir Doctiſsimus Philippus Melanchthon, non ita pridem eam diuiſionem ex Medicorum Schola haud dubiè propter inſignes vtilitates, in ſuam Dialecticam & Phyſicam tranſtulit. Videtur autem, vt pleraque alia ignota. imperitis obſcura, atque non neceſſaria. Sed plana & perſpicua eſt, ſi tantùm notum exemplum ſumatur. Quale hoc eſt de Ebrietate, heu nimium nota & vſitata materia, ideoq́ue facilimum, nec vllis ambagib. obnoxium. Habet enim externas cauſas euidentes, potiones, videlicet omnis generis inebriandi facultate præditas. Deinde potus ingeſtus non ſtatim inebriat, ſed vim tantùm habet inebriandi. Differt tamen ab altera cauſa, quæ in corpore nondum exiſtit. Tertiò, ſunt vapores veræ & propinquæ cauſæ, quæ immediatè turbant ſpiritus animales, cerebriq́; actiones offendunt. Hæ vnà cum effectu ſunt & deſinunt. Adhæc & alterius cauſarum cuiuſdam diuiſionis mentionem fecimus, quæ profectò etiam valde vtilis eſt.

Quod

Quod cùm ita ſit, non dubito, quin candidi lectores noſtrum ſtudium ſint probaturi, quod ad nullam aliam rem, quàm ad publicam vtilitatem ſpectat & deſtinatum eſt. Sunt autem (vt id obiter propter imperitiores adijciam) cauſæ externæ, quæ extra corpus exiſtunt, vulgo remotæ dicuntur. Medicis verò προκαταρκτικαί. Internæ, quæ in ipſo corpore ſunt, Medici antecedentes & προηγουμένας, vulgo mediatas, aut potentiales vocant. Hæ quamdiu quieſcunt, talem adpellationem retinent, ſicut potus recens ingeſtus non mox agit, nec cibus aſſumptus ſtatim nutrit. Vbi verò mouentur, & agere incipiunt, vocantur coniunctæ, eò quòd effectui cohærent, & iunguntur. Dialectici immediatas, Phyſici actuales, Medici quidã συνεκτικὰς adpellant. Altera diuiſio cauſarum effectricum notior eſt, & ex vocabulorum natura facilè intelligi poteſt, συνεργὸν enim cum alio agit, nec per ſe effectũ producere poteſt, ac propriè de efficiẽte dicitur, συναίτιον concauſa, quòd cum alio concurrat, & coagat. Hæc tamen paulò latius mihi patere, quàm præcedens videtur. Vtraque cauſa partialis adpellatione comprehenditur.

CON-

CONCLVSIONES DE *Ebrietate.*

Iuſtè ebrietas ab omnibus ſanis homi- 1.
nibus reprehenditur, & tanquam peſtis
ſummè vitanda damnatur.

Eſt enim contra naturam, quod à prio- 2.
ri, tum à poſteriori conſtat.

Omne enim immoderatum naturæ 3.
(quæ in ſymmetria quadam elemento-
rum conſiſtit) inimicum eſt.

Ebrietas etiam moleſtat tum corpus, 4.
tum mentem, & varios grauiſsimosque
morbos parit.

Cauſa ebrietatis συνεκτικὴ coniuncta, 5.
ſiue immediata, eſt vapor halituoſus, con-
tentus in capite, turbans ſpiritus anima-
les.

Προηγουμένη, antecedens, ſiue mediata, 6.
eſt potus immodicus in ventriculum in-
geſtus.

Προκαταρκτική ſiue externa, eſt potus cali- 7.
dus halituoſus, vt Vinum, Mulſa, Cereui-
ſia.

Συναίτιον, ſiue συνεργὸν, eſt calor ventri- 8.
culi eleuans vapores à potu ingeſto in ca-
put.

Sunt & συναίτια cibi halituoſi, fumo- 9.
ſi, quem-

ſi,quemadmodum allia , cæpe, rapha-
nus.

10. Subiectum ebrietatis eſſe cerebrum,in confeſſo eſt.

11. Inter omnes naturas facilimè, quæ calida & humida capita habent , inebriantur,quemadmodum pueri.

12. Facilè & debilia capita , eò quòd cauſæ reſiſtere nequeunt,inebriantur, id quod ſenibus & conualeſcentibus accidit.

13. Eſt igitur Ebrietas affectio cerebri , ex immoderato potu contracta,omnes corporis actiones,maximeque animales impediens.

14. Ex qua multa genera morborum naſcuntur, ſed primus & propemodum indiuiduus ipſius comes eſt(quod ad animę functiones attinet)delirium.

15. Non ineptè igitur Ebrietas à quibuſdam ſpontanea dicitur inſania. Seneca Epiſt.lib.12.Epiſt.84.

16. Quòd alij bene poti loquaciores ſolito,alij facundi,alij balbi,alij omnino muti fiunt,ob naturarum diuerſitatem accidit.

17. Quare illud Poëtæ : Fœcundi calices quem non fecere diſertum:non vniuerſaliter verum eſt.

Balbu-

Balbutiunt ebrij,& quia cerebrum multa humiditate perfunditur, & quia copia humoris grauatur. 18.

Vinum etsi calidum est, gignit tamen immodicè sumptum etiam frigidos corporis præter naturam affectus, vt est Apoplexia, Paralysis, morbus comitialis, comata, hydrops, podagra, &c. 19.

Præcipuum autem, & primum immodici vini potus vitium est cruditas. 20.

Idem de reliquis quoq; potionum generibus sentiendum. 21.

Ebrietas ex vino grauior, ex cereuisia diuturnior est. 22.

Illa etiã periculosiores morbos quàm hæc producit. 23.

Si quis ebrius repentè obmutuerit, conuulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut vocem recuperet hora, qua crapula solui consueuit. Hipp.5.aph.5. 24.

Ebrietas non in omnibus æquali spacio, sed pro natura potoris, & vini soluitur. 25.

DE PRAESERVATIONE *Ebrietatis.*

Optima & certissima arcendæ Ebrietatis ratio est parcè, & non nisi quantum necessitas exigit, bibere.

2 Deinde à fortibus potibus abſtinere, maximè quibus caput debile eſt.

3 Tertiò, non varios potus eiuſdem naturæ ſimul ingerere, varietas enim inæquales, & turbulentos gignit halitus.

4 Poſſunt tamen vinis fortibus aquæ miſceri, aut leuiores Cereuiſiæ, qualis Embecenſis eſt, ſuperbibi, quæ vini vehementiam frangunt.

5 Inter pocula parum comedẽdum. Nam cibus potum in ventriculo diutius iuſto remoratur, vnde plus vaporum in caput fertur.

6 Nec cibi halituoſi inter bibendum aſſumendi. Tales enim per ſe caput implent atque offendunt.

7 Sunt & medicamenta quædam, quæ Ebrietatem natura, ſiue à tota ſubſtantia arcent, ἀμέθυστα Græcis dicta.

8 Hæc niſi ritè, id eſt, tempeſtiuè, & iuſta quantitate vſurpentur, plus faciunt interdum ad Ebrietatem accerſendã, quàm impediendam.

9 Huius generis ab autoribus traduntur Abſinthium marinum, amygdala amara, decoctum braſsicæ, pulmo ouillus coctus, ieiuneq; præſumptus.

Sumantur autem euſmodi pharma-

ca, vel

ca, vel ante cibum, vel cum modico admodum cibo.

Quædam etiam ſumpta à crapula, ebrietatem nonnihil impediunt, vt auſtera & adſtringentia, quia ventriculi orificium claudunt,, vaporesque in caput ferri prohibent.

Vbi hæc omnia neglecta fuerint, præſtantiſsima præſeruatio eſt vomitus. Hic ſiquidem cauſam antecedentem Ebrietatis tollit.

Eſt & alui profluuium egregium auxilium eadem ratione, ſi cui contingere poteſt. Id quod fit liquidis lubricisque alimentis præſumptis, & ſtypticis in fine menſæ adiectis.

DE CVRATIONE *Ebrietatis.*

Curatio Ebrietatis, in cauſæ coniunctæ ſublatione, & capitis alteratione conſiſtit.

Cauſa coniuncta coctionem requirit, quæ optimè in ſomno peragitur, iuxta illud Galeni: Somnus concoquit, vigilię digerunt. Libr. 12. ca. 3. metho. med.

Somnus igitur præſtantiſsimum Ebrietatis remedium eſt, cui diutius ſolito in-

dulgere oportet, vt natura cruda concō-quere, & deinde poſt ſomnum faciliùs aliena exhalare poſsit.

Non tamen ſtatim à poculis dormiendum, ſed poſt aliquod temporis interuallum, ſolutaq; prius aluo.

Poſtridie caput leniter pectendum & fricandum, vt reliquiæ vaporoſorum excrementorum diſcutiantur.

Lauare autem caput, & vehementer fricare, non niſi crapula ſoluta, nequaquam confert.

Malè igitur faciunt, qui caput frictionibus & lotionibus intempeſtiuis diuexant.

Perniciosum & à ratione vera alieniſſimum eſt quorundam præceptum, heſternam crapulam matutina ingurgitatione profligandam eſſe.

Ari. lib. 1. analyticorũ poſteriorũ cap. 2.

Contraria enim contrarijs, non ſimilibus tolluntur, & omne tale additum ſuo tali, facit illud magis tale, vt Philoſophi loquuntur.

Eſt tamen cùm manè, vel etiam nocte frigida aqua, aut Cereuiſiæ lora, reſtinguendæ ſitis gratia, rectè aſſumitur.

Nam defectui exhibendo ſuccurrere, & caliditatem ex vino contractam aqua

reſtin-

restinguere oportere, theorema medicinale est.

Hinc legendum esse in Aphorismis Hippocratis opinor: Qui noctu bibere adpetunt, ijs non admodum sitientibus, si superdormierint, bonum. Libro 5. apho. 27.

Suffragatur nostræ opinioni idem Autor, qui alio loco scriptum reliquit: Siti leui ex vigilia somnus remedium est. Libr. 6. sect. 4. epidem. aph. 21.

DE CAVSA CONIVNCTA

Ad Lectorem.

GRauis est hoc seculo inter doctos quosdam de causa coniuncta controuersia: Verùm vtra sententia melior sit, adhuc sub iudice lis est. Alij causam morborum internam nullum discrimen recipere, secundum Galeni dogma, ideoq; non esse causam coniunctam: aut si hoc concedatur, morbum cum causa confūdi affirmant. Alij contrà internam causam diuidi in mediatam & immediatam pronunciant, eamque distributionem vt necessariam, ita nihil incommodi habere contendunt. Deinde coniunctam causam diuersam à morbo esse demonstrant. His ego potissimùm subscribo,

non odio Græcorum, aut amore Arabum (neque enim eos hoc loco dissentire, si candidè accipiantur, opinor) sed studio veritatis, quæ omni autoritate potior antiquiorque esse homini Philosopho debet. Habeo meæ sententiæ non prorsus, vt mihi videtur, malas rationes, nec ex alijs qui nobiscum sentiunt sumptas. Diu enim me hæc quæstio exercuit, nec semel cum meis commilitonibus iam olim de ea contuli. Non igitur aliorum argumenta repetam, sed tantùm meas rationes enumerabo, addita breui explicatione, vt rectiùs quid velim intelligatur. Habeo enim præter hæc & alia, quæ breuitatis causa omitto, quorsum enim opus est de re tantilla integrum volumen scribere? Quod cùm ita sit, candide lector, hortor petoque, vt hæc æquo animo legas atq; accipias. Quæ si non probantur, aut refutanda videbuntur, facias id philosophicè, non satyricè. Decet enim Philosophos de rebus dubijs amicè conferre non conuitijs. sed rationibus certare, & personas causis non immiscere. Nec aliud sint eiusmodi disputationes, quàm ludi quidam ingeniorum, quibus se mutuò exercent excitantq;, non alius alium defor-

deformet. Quod si feceris, non solùm nō molestum, sed longè gratissimum erit. Nam cedendum potius, quàm succensendum meliora dicenti, boni viri esse, & non minus laude dignum agnoscentem, quàm monstrantem veritatem omnino mihi persuadeo. Vale.

I.

Causæ morborum internæ sunt, quæ in ipso animalis corpore consistunt.

Gale. lib. 4. capi. 2. de sanitate tuend. & libr. 1. metho. med. ca. 8

Hæc est definitio causarum morbificarum internarum generalis Galeni. Quòd autem sit generalis, in sequenti themate ex eodem autore luculenter probabitur.

II.

Harum aliæ nondum agunt, sed agere possunt, vt plenitudo, crassitudo, & lentor humorum: aliæ verò iam agunt (quæ potissimùm causæ adpellationem obtinent) vt putredo in febre putrida, crassus & lentus humor in obstructione.

De constitutione artis cap. 17.

Sequitur definitionem diuisio exemplis illustrata. Hîc prima est quæstio, an aliqua internarum morbificarum causarum diuisio in Gal. monstrari queat, an aliquid inter causam antecedentem &

morbum intercedat: quod etſi quidam omnino negant, mihi tamen haud difficile probatu videtur, & quidem ex ijs ipſis locis, quibus illi ſuam ſententiam tueri conantur. Primus ex 88. capit. artis medicæ ſumptus eſt, cuius hæc ſunt verba: Iam enim factum, atque exiſtentem morbum curare oportet, ſed qui nondum quidem adeſt, at futurus eſt, prohibendum eſt, ne fiat. Prohibetur autem ſublata ea diſpoſitione, à qua natura fieri poteſt. Talis verò diſpoſitio cauſa antecedens adpellatur. Hic idem vocat cauſam antecedentem, quod Auicenna cauſam potentialem ſiue mediatam. Similiter 8. capit. 2. Meth. cùm dicit: Non enim ei quæ iam facta eſt febri conſulunt, ſed ei quæ nunc in generatione eſt proſpiciunt, tollendis ſcilicet ijs quæ illas excitant cauſis. Item 11. Meth. capit. 2. Prophylacticæ officium eſt, cauſam quæ morbum creat adimere. Alio loco libro de ſympto. differ. ita ſcribit: Quum morbus affectus quidam ſit præter naturam, vitians actionem, fierique poſsit, vt morbum ipſum præcedat, alter adfectus, qui & ipſe quidem ſit præter naturam, neque tamen ſecundum ſuam ipſius rationem, ſed interuenien-

ueniente morbo, actionem lædat. Hunc affectum non morbum, ſed cauſam antecedentem vocabimus Hic cauſam antecedentem pro immediata vſurpat. Ex his locis liquidò conſtat, cauſæ antecedentis adpellationem in Galeno æquiuocam eſſe, & diuerſa ſignificare: primò cauſam morborum internam in genere, deinde in ſpecie cauſam potentialem, poſtremò actualem atque immediatam. Ita & putredo à Galeno ipſo numeratur inter cauſas morborum calidas, quod certè non niſi de coniuncta intelligi poteſt. Sunt plus quàm ſexcenta alia loca, quibus idem probari poteſt, ſi non magis rationibus, quàm autoritatibus vti liberet. Sed ex omnibus vnum tantùm, qui multorum inſtar eſſe poteſt, ſubijciam, qui adeo manifeſtus eſt, vt lectione ſolùm, non explicatione indigeat. Cauſæ quidem igitur potiſsimùm cùm agunt, hac adpellatione dignantur. Dicuntur tamen ſubinde ita, etiamſi nondum quicquam agunt, ideo quòd agere poſſunt. Vt cruditas morborum cauſa dicitur, etiamſi morbum nondum intulerit, de conſtit. arti. cap. 18. Medi. Ex his verbis haud obſcurè probatum eſt, antecedentem cauſam Galeno diuer-

diuerſas ſignificationes habere,& aliquando mediatam, aliquando immediatam cauſam ſignificare. Id quod res ipſa etiam clariſsimè oſtendit. Neceſſe eſt enim inter humores putreſcentes, & qui nondum putreſcunt, conſtituere differentiam, cùm diuerſi reuera ſint, & diuerſos etiam effectus habeant. Humor enim crudus refrigerat, putreſcens calefacit. Vterque autem dicitur cauſa morbi interna. Oportet igitur inter cauſas internas morborum conſtituere diſcrimen. Similiter in fluxionibus inter humores fluentes, & qui in aliquam partem confluxerunt, magnum diſcrimen eſt. Poteſt idem diſcrimen oſtendi in morbis, qui per conſenſum fiunt, vt capitis dolor ex ventriculo, epilepſia ex digito manus aut pedis.

III.

Has cauſas, cùm diuerſæ ſint, promiſcuè, ſineq; diſcrimine vna voce efferre incommodum, confundere verò morbis curandis, valde periculoſum eſt.

Quæ enim re ipſa differunt, etiam adpellationibus diſtinguere oportet, ſi non proprijs & elegantibus, ſaltem qualibuſcunque potius, quàm æquiuocè efferre. Indiſtincta enim pariunt confuſionem,

nem, Conclusio parit errorem, Error periculum.

IIII.

Prioribus enim præseruatio, posterioribus curatio debetur. Libro 8. capit. 9. Metho. med. & ca. 88. artis medicinal.

Sunt verba Galeni, sicut & sequentia, & ostendunt vsum diuisionis, seu continent rationem præcedentis sententiæ.

V.

Nam quod factum est, curare oportet quod futurū est, prohibere ne fiat. Quod mixtum est, & adhuc fit, vtroque auxilij genere indiget. Libro 8. metho. me. ca. 1.

Causa præcedentis propositionis. Sicut igitur distinctæ sunt partes medicinæ, Prophylactice & Therapeutice, ita & obiecta earum (sic enim appellare libet) distinguere conuenit. In morbis siquidem curandis aliud antecedenti causæ, aliud coniunctæ competere, vel vno exemplo ostendisse satis est. Fluentium humorum reuulsio, eorum autem qui membrum obsederunt, deriuatio medela est. Nónne hîc causæ diuersitas diuersitas curandi intentiones præscribit? Cur etiam alia medicamenta catholica dicuntur, alia topica? An non, quia hæ causæ coniunctæ Gal. li. 2. ad Glau. capi. 7. & lib. 5. me. cap. 3.

opitu-

opitulantur, illa antecedenti proſpiciunt.

VI.

2.1.do.2. Sum.1. cap.1. Rectè igitur Auicenna cauſas internas diſtinguit, & non incommodè alteras antecendentes alteras coniunctas appellat. Cùm enim diuerſæ ſint, rectè diſcernuntur. Nec adpellationes incommodæ ſunt. Mediatæ enim cauſæ, quia ante effectum exiſtunt, non ineptè antecedentes dicuntur. Immediatæ verò, quia vna cum effectu ſunt, eiq; adhærent, commodiſsimè coniunctæ cauſæ adpellantur.

VII.

Quod perinde eſt ac ſi dicat, internarum cauſarum alias potentiales, ſiue mediatas eſſe, alias verò actuales, ſiue immediatas.

Etſi cauſa coniuncta vel continens in hac materia apud Galenum expreſsè non legatur, tamen quæ idem ſignificant reperiuntur. Neque verò de vocabulo tantùm quæſtio eſt, ſed potius de re ipſa, An videlicet apud Galenum reperiatur cauſa morbifica, quam Auicenna coniunctã nominat. Quia verò hoc ſuprà ſatis oſtenſum eſt, nulla amplius probatione eget. An verò potentialis cauſa ſit, vel dici poſ-

ci poſsit, cùm effectum non habeat, quæſtio eſt Logica potius quàm Medica. Extat certè apud philoſophos & Dialecticos etiam hæc vox, & ex Galeno præter ſuperiora, vel hoc vno loco probatur. Quæ febris adhuc in generatione eſt, dum auffertur, cauſa ipſa vnà interit. Libro 8. Metho. med. c. 1.

VIII.

Antecedens igitur eſt, quæ medio interueniente agit.

Ex antecedente cauſa fieri quidem poteſt coniuncta, ſed antequam id accidat, vocetur ſiue mediata, ſiue potentialis, ſiue antecedens, parum intereſt, modò ab altera diſtinguatur. Eſt igitur antecedens cauſa, quæ nondum talis eſt, qualis dicitur: ſed poteſt talis eſſe. Quod enim poteſtate eſt imperfectum, & adhuc futurum, atq; vt fiat quidem id, quod dicitur velut habile, non tamen adhuc ſubſiſtens.

IX.

Coniuncta verò quæ agit immediatè, ſeu quæ iam facit morbum.

Hæc à Galeno non in vno loco effectrix cauſa nominatur. Neq; aliud eſt hìc effectrix cauſa, quàm quæ à nobis coniuncta dicitur. Sunt & aliæ adpellationes.

Voca-

Vocatur cauſa mota, reſpectu quieſcentis, & quæ nondum agit. Et quid quæſo fluor ſubſtantiæ vel materiæ (quando Galenus loquitur de intemperaturis factis cum fluore ſubſtantiæ) aliud eſt, quàm cauſa coniuncta Auicennæ? Quid quæſo ſunt cauſæ morborum conſeruatrices, vel cauſæ inſalubres, vt nunc apud Ga. In ſumma, cauſa coniuncta eſt verè & per ſe cauſa. Antecedens autem per accidens.

Galen. de different. morbo-rum. ca. 5. libr. 9. metho. cap. 17.

X.

Coniunctarum quædam ſeparari ab effectibus ſuis poſſunt, & vicariæ ab Auicenna appellantur, quemadmodum humor acris & mordax in dyſenteria, qui etſi excretus fuerit adfectus, tamen manet.

Coniuncta cauſa, vt dictum eſt, ſignificat actualem, eaque duplex eſt: aut ſeparabilis ab effectu ſuo, aut inſeparabilis. Ita & Galen. 1. Meth. capite 8. ſentit, his verbis: Eius affectus, qui actionem impedit cauſæ quidem poſſunt non etiam eſſe, poſſunt autem, & adhuc manere. Item in omnibus morbis, in quibus effectrix cauſa adhuc manet, &c. Quæ verba quid aliud docent, quàm effectricem cauſam aliquando à morbo ſeparari poſſe, aliquando verò

do verò morbo ita cohærere, vt ab illo diuelli, nisi vna soluatur, non posit.

XI.

Quædam verò inseparabiles sunt, non vicariæ ab Auicenna dictæ, ex quarum separatione sanitas prouenit, hæ propriè continentes Græcis adpellantur, ac non solùm actionibus ac pathematis, sed etiã morbis quibusdam competunt, sicut putredo in febre putrida, crassa materia in obstructione, ventositas in colica.

Gale. lib de causis morbo. cap. 1.

Exempla causæ inseparabilis, quæ Græcis verò συνεκτικὴ dicitur. Ridiculum & absurdum quibusdam videtur hoc exemplum, & à doctrina Galeni alienissimum. Sic igitur argumentantur: Si putredo causa coniuncta esset putridæ febris, amota putredine, calor quoque febrilis amoueretur. Quod non fit. Nam infrigidatio, vltima nimirum in curatione Medici operatio est necessaria. Ergo putredo non est causa coniuncta putridæ febris. Hoc argumentum firmissimum esse, & nulla ratione labefactari posse, existimant. At ego consequentiam negandam censeo. Plus enim est in conclusione, quàm in præmissis. Hypothetica loquitur de calore febrili in genere. Conclusio est de febre pu-

S trida.

trida. Ergo ſic argumentandum erat: Si putredo eſſet cauſa coniuncta putridæ, remota putredine febris quoque putrida ceſſaret. Verùm hoc non fit. Ergo putredo non eſt cauſa coniuncta putridæ febris. Maior ex definitione ſumpta eſt, ideoque negari non poteſt. Negandum itaque eſt aſſumptum, videlicet quòd putreſcente humore ſublato, febris putrida non deſinat, de hac enim quæſtio eſt. Sicut enim putredo non cuiuſlibet febris cauſa exiſtit, ita non quemlibet calorem ſtatim ſecum aufert, ſed illum tantùm, cuius vera & propria cauſa exiſtit. Hîc alia quæſtio oritur, an calor relictus poſt putredinis euacuationem ſit putrida febris, quod certè nemo vnquam mentis compos affirmabit. Vnde quæſo putrida febris nomen habet, niſi à cauſa effectrice? Quomodo igitur cauſa ſublata febris putrida amplius dicetur? Neque enim eriſypelas etiam vocari debet, poſteaquam inflammatio eius ac feruor & bilioſum illud abierit. Quòd ſi putrida non eſt, quid igitur? An alia febris ſpecies ex tranſitione facta? Certè hectica eſſe nequit. Quid igitur, num diaria? Non opinor,

ſed

ſed tamen calor eſt, nam ideo refrigeratione indiget? Reſpondeo. Poſt putredinis ſolutionem manet caliditas aliqua, ſicut in foco extincto igne calor aliquis remanet, qui tamen durare diu nequit, nec ignis rectè dicitur: & ſicut in fimo putredine ceſſante, fimus quidem adhuc aliquandiu calet. Ideo autem refrigerantibus interdum opus eſt, vt citius reſtinguatur calor poſt febres relictus, qui tamen per ſe deſiturus eſſet. Idem in alijs quoque morbis obſeruatur. In obſtructione hepatis euacuatis humoribus, intemperies, ſi qua relicta fuerit, curatur ſola alteratione, more aliarum intemperaturarum vitioſarum. Quòd ſi cui hæc non ſatisfaciunt, ei non aliter reſpondebimus, quàm amota putredine febrem putridam etiam verè ceſſare, tanquam effectum propria cauſa carentem.. Calor autem remanens, adpelletur quomodocunq; libet, certè febris putrida dici non poteſt. Neque ignoro Galenum aliquando morbum & pathos diſtinguere, & adfectũ qui adhuc fit, pathos, qui iam factus eſt, & à nulla amplius cauſa externa ſiue interna mouetur, morbũ adpellare, verùm in curandis morbis id diſcrimen vocum

De differ. Sympt. cap. 1.

non perpetuò seruatur. Nam febris putrida, & febris & morbus adpellatur. Si id impropriè fit, fiat & hoc eadem lege. In quodam tamen loco Gale. scribit contrarium sanitati affectum, à quo lædi actionem dicimus, morbum tantùm adpellamus, siue diutinus, hic sit, siue breuis siue momento duret. Cùmque suffragia in præsentia colligere non volo, tantùm hoc mihi concedi postulo, febrem putridam esse morbum, qui adhuc fit. Duplicem itaque habet causam, eamque diuersam, quæ necessariò distinguitur. Esto huius causarum diuisionis in morbis, id est, affectibus permanentibus, siue factis, nullus fit vsus in illis, tamen qui adhuc fiunt, quorum maior pars est, vt in fluxionibus in morbis per consensum, non ociosa est, neque tamen negari potest, in febri putrida id quod iam factum est, morbum esse, & haberi sibi adiunctam causam putrescentem humorem, qui diuersus est ab eo qui nondum computruit. Hæc de putredine sufficiant. Sed quid respondebunt ad alterum exemplum de obstructione ex Auicenna sumptum? An non verum est, humore crasso posito in actu obstructionem adesse, eodemque sublato

mor-

morbum quoque tolli? An non crassus humor opplens pupillam oculi causa con iuncta obstructionis est? Hoc pacto etiam calculus vesicæ causa coniuncta obstructionis dici potest, quæ non nisi illo remoto desinit. Verùm nunc transeamus ad alia exempla, vt per reliqua morborum genera aliquando causam coniunctam inueniri posse ostendamus. Ab aqua intercutem habita (inquit Hippocrates) si aqua è venis in ventrem defluxerit, soluitur morbus: &, qui alba pituita detinetur, si fortis ventris fluxus superuenerit, morbo liberatur, quod fit ratione euacuationis causæ effectricis, teste Philoteo. Item quibus surditas biliosis deiectionibus superuenientibus cessat. Nónne bilis est causa coniuncta surditatis, obstruens meatus auditorios? Item Galenus 12. Meth. capit. 8. inter cætera sic scriptum reliquit: Qui oleum rutæ incoctum acceperunt, exiguo interposito spacio excernunt humorem vitreum, atque ex hoc protinus simul & à dolore, & ab affectu liberantur. Quippe sublata causa, quæ spiritum flatuosum genuit, omnia conquiescunt, &c. Hîc causa videlicet coniuncta, morbus simul de-

libro 6. apsio. 14. Libro 7. apho. 29.

Libro 4. apho. 28.

ſinunt. Aliud exemplum ex Hippocrate 6. Aphor. in fine: Quibuſcunque à coxendicum dolore, &c. ἰχιὰς eſt morbus, cauſa eius coniuncta, mucoſus humor in articulo collectus, relaxans ligamenta, & ad continendum inepta reddens.

XII.

In finitionibus medicis, capite 8.

Inſeparabili cauſa poſita adeſt morbus, aucta augetur, vigente viget, decreſcente decreſcit, ceſſante ceſſat.

Poſita cauſa inſeparabili in actu, ponitur & effectus, creſcente eadem, creſcit effectus: nam augetur cuiuſque cauſæ efficientis opus, aucta eius ſubſtantia, vigente & conſiſtente viget & conſiſtit, remota remouetur.

XIII.

Lib. 1. de locis affe. cap. 2.

Id autem quo tangente afficimur, & quo ſeparato quieſcit adfectus, cauſam eſſe apud omnes homines in confeſſo eſt. Gale.

Sunt verba Gale. Hinc puto & Medicum, & definitionum autorem, ſuas mutuatos eſſe definitiones. Verùm ambo exemplis obſcuris parum aptis vtuntur.

XIIII.

Bene itaque cauſa coniuncta, ſiue continens, propriè dicta, definitur eſſe, qua præ-

præſente adeſt morbus, & qua remota remouetur morbus.

Propriè ideo addo, quia intelligenda eſſet alioqui de ſeparabili quoque cauſa, quod falſum eſt. Poſitis autem extremis, & media ſunt intelligenda. Hæc igitur cum 12. propoſitione conuenit.

XV.

Etſi autem tales cauſæ à ſuis affectibus ſeparari nequeant, non tamen ſequitur eas à morbo nihil differre.

Non video quæ ſit conſequentia. Cauſa coniuncta à morbo non poteſt ſeparari. Ergo idem eſt quod morbus. Perinde ac ſi quis dicat: Morbus eſt inſeparabilis à ſuis ſymptomatis. Ergo idem quod ſymptomata. Nam ſicut ſe habet ſymptoma ad morbum, ita morbus ad cauſam coniunctam. Quod autem Galenus docet, morbum iam factum curari, poſtquam affectus is, à quo primùm quæ ſecundum naturam eſt actio læditur, ſolutus fuerit quem quidem & ipſum morbi eſſentiam eſſe dicit, non nobiſcum pugnant (quanquam hic locus aliquid obſcuritatis & ambiguitatis habet, ob lectionis varietatem) tamen id in præſentia non moror. Nos eodem modo intempe-

riem materialem ſanandam ſentimus. Verùm quod non ita multò poſt dicit: Eadem ratione in alijs tribus intemperaturis, ſi vnum commune pręceptum obſeruabimus, vt vnamquanq; prius quæ efficit cauſam, reſcindamus, deinde ita ad illam quæ ab eadem cauſa facta eſt, ægritudinem accedamus &c. Hæc præcipuè vera ſunt de cauſis ſeparabilibus, quas Auicenna non vicarias adpellat, & de antecedentibus. Ab illis enim primò incipiendum. Docet autem Galenus, qui ordo ſit ſeruandus in curando, ſiue quid primo, quid ſecundo loco agendum.

XVI.

Ipſa enim non lædit actiones, ſed morbus, qui inter ipſas, & actiones læſas intercedit.

Ratio præcedentis thematis: Etſi maxima cauſæ coniunctæ cum morbo ſocietas eſt, tamen inter ſe effectu differunt.

XVII.

Morbi definitio apud Auicennam ſecunda primi doctrina prima, capit. 1. cum Gal. conuenit, in lib. de different. Sympt. cap. 1. & lib. 2. natu. facul. cap. 9. & commen. 2. in lib. Hipp. de natu. huma.

Sequun-

Sequuntur aliæ rationes, quibus probatur Auicennam à Galeno non discedere. Prima est, definitio morbi conuenit.

XVIII.

Similiter & causarum & symptomatum in genere definitiones cum Galeni doctrina consentiunt.

Secunda, definitiones etiam reliquorum affectuum præter naturam, cum illo congruunt.

XIX.

Auicenna quoque eodem, quo Galenus, modo intemperaturas, quod ad methodum attinet, sanat, nempe simplices sola alteratione, materiales verò euacuatione, & alteratione si opus est. Ita enim scribit: Si vitiosa temperatura relicta fuerit peracta euacuatione, temperamentum mutare oportet.

Exemplum præcedentis thematis. Alia ratio à curatione sumpta. Eadem est methodus curandi intemperaturas Galeni & Auicennæ, sic & febrem.

XX.

Quod cùm ita sit, Auicenna immeritò, quòd causam coniunctam in morbis ponit, vituperatur, & falsò, quasi causam

cum morbo confundant, accusatur.

Hæc ex superioribus bona consequentia sequuntur.

XXI.

Sequitur igitur ex præmissis, Auicennam re ipsa à Galeno in causarum doctrina non discrepare, etiamsi diuersas adpellationibus vtatur.

Dixi suprà non de adpellationibus, sed de re ipsa controuersiam esse. Ergo Auicenna iniustè reprehenditur, & à Galeni sententia discedere dicitur. Postremò & illud tanquam coronidem addo: Quòd Auicenna cùm discedit à Galeni placitis, id facit apertè & expressis verbis, sicut de medicamentis purgantibus. Ideo non est verisimile, ipsum studio dissentiendi, sed dilucidioris doctrinæ gratia causam internam morborum in antecedentem, id est, potentialem, siue mediatam, & actualem, siue immediatam distribuisse. Nec desunt ex Græcis autoribus, qui eandem causarum diuisionem vsurpant. Nec dubium est, quin Arabes, vt alia pleraque, ita & hoc quoque ab illis sint mutuati.

MEDI-

MEDICINAE ENCOMION EX D. ERASMO ROterodamo, per Eobanum Hessum versu redditum, ad Martinum Hunum.

VNice nostrorum studij vitæq; sodalis,
Hune, nec Hassiaca non memorande cheli.
Vt nuper nomen Medicorum in verba dedisti,
Et nouus hæc Phœbi miles in arma venis.
Si petis, vt Medicæ scribam tibi nomina laudis,
Quis sit diuinæ, quantus & artis honor.
Obsequor, idq; volens, animo tam iusta petenti,
Quæq; bonus nemo non tribuisse volet.
Idq; ego dum facio, tibi dum promissa feruntur,
Causa breuis debet carminis esse mei.
Si qua datis hominum debetur munere rebus
Gloria, Dijs merito talis habenda fuit.
Maxima Dijs, siquidem causas mirata vetustas,
Artibus humanis munera parua dedit.
Non quia fictilibus dignum sit credere diuis,
Aut non omne, quod est, muneris esse Dei.
Sed quia sic precium rebus fecisse volebant,
Maior vt eximijs artibus esset honor.
Sic leges, sic iustitiam, sic iura, fidemq;,
Munera Diuorum maximus orbis habet.

Vt

Vt taceam reliquas humanis vsibus arteis
Concessas cœlo sic Medicina data est.
Namq; malis certa morbis ratione mederi,
Vix hominum credi posse videtur opus.
Sæpe ope præsenti fugientem sistere vitam,
Diuinæ partem conditionis habet.
Plus satis hoc laudata, quod ipso munere laudis
Non eget, & proprio est nomine clara satis.
Namq; nec vtilius quicquam, nec cuius egerent
Plus ope mortales, iußit habere Deus.
Multa quidem, fateor, nostræ data commoda vitæ,
Fortunæ in primis liberioris opes.
Sed ni tu valeas, animoq; & corpore constes,
Horum quicquid erit, nullius vsus erit.
Vt valeas Medicina docet, quo munere maius
Largiri Regum nullius arca potest.
Atq; vt diuina res maiestate verenda est,
Laudari humano non satis ore potest.
Quod quia non potuit fieri sermone pedestri,
Forsitan in versu gratia maior erit.
Nunc age volue animo, circunfer in omnia mentẽ
Naturæ varias emeditare vices.
Quàm sit in humanis discors variatio membris,
Non iisdem semper, sed nec vbiq; sibi.
Namq; tot ætatum discrimina corpora mutant,
Dißimiles sexus, dißimilesq; situs.
Illos ira premit, iuuat hos clementia cœli,
Hos studia euertunt, his meliora fauent.

Tot

Tot genera vt vitæ taceam, quibus omnibus vna
Eſt opus, vt medica conſtituantur ope.
Quis queat herbarum tot milla dicere? plus quàm
Nomina morborum nota trecenta ferunt.
Inde quot emanent, nulli puto dicere promptũ eſt,
Tot genera in partes quis ſecuiſſe queat?
Quæ cuncta ingenio rimari, atq; arte magiſtra,
Vix erit humanæ conditionis opus.
Eſt aliquid menſum certis rationibus orbem,
Et velut artifici compoſuiſſe manu.
Maior ab ingenio Medici labor, omnia præſtat.
Naturæ occultum cui nihil eſſe poteſt.
Multa ſcholæ poſſunt rerum decreta Sophorum
Dicere, ſed ſola garrulitate valent.
Rebus agit medicus, verbis res applicat, & quod
Tantum verbo aliquis diſputat, ille facit.
Ille manus audax naturæ viribus infert,
Cogit & hanc curſus vertere ſæpe ſuos.
Ille velut terræ fibris excludit apertis, (bet.
Quicquid & hæc extra, quicquid & intus ha-
Omnia quis referat? quot ſunt data nomina rebus,
Artibus hic credi tot valuiſſe poteſt.
Iam ſi non pudor eſt, ſi fas eſt vera fateri,
Ars immortali eſt proxima noſtra Deo.
Sicut enim Deus eſt, vitam qui donat, & aufert,
Ablatamq́; poteſt reddere, quando libet,
Sic Medicina datam ſi non infida tuetur,
Quis neget humani muneris eſſe mihi?

Priſca

Prisca suos sileant vanos mendacia diuos,
Magna quibus tribuunt, sed caritura fide.
Tyndarida in lucem reuocatam, Epidaurius anguis
Iactet, Prusiacus funera victa senex.
Quæ licet à vero procul absint, mira videri
Posset vt ars, licuit transiliisse fidem.
At non est eadem seruare, & reddere vitam
Gloria, & hæc propria numinis, illa hominis.
Quid tamen hoc refert? si qui moriturus obibat,
Obtinuit medica ne moreretur ope?
Respirasse liquet supremo à funere multos,
Fatalem casu nec subiisse rogum.
Quod paucis casus, dedit hoc ars prouida multis,
Mirari hanc poteras, ille sine arte fuit.
Vt tamen hanc, cœlo debemus & omnia, sic nos
Omnibus hoc, paucis quod dedit illa, damus.
Nam neq; diuinum vulgauit in omnia munus,
Et voluit cunctis esse salutis opem.
Aspice morborum quot sint exempla, quibusdam
Exitium præsens, ni medearis, adest.
Quale quod elisis dissoluit corpora neruis,
Quale quod in venas pestile virus agit.
Quale vbi fumifero compressa arteria flatu,
Suffocat grauibus corpora lapsa modis.
Qualia multa ferunt mutantes tempora casus,
Qualia multa solent corpora nostra pati,
Omnibus auxilium medicus tulit, omnibus idem
Est opifex, ipso non renuente Deo.

Qui

Qui quia natura docuit cognoscere vires,
Quod docet, hoc vti nos voluisse liquet.
Quis neget ante diem multos periisse supremum,
Quòd medica tangi non potuere manu?
Millia quot Stygias innarunt ante paludes,
Quàm docuit, medicæ quod nihil artis erat?
Millia quot degunt hodie vitalibus auris,
Quæ tantùm nasci contigit huius ope?
Nam quia nascendi discrimen mille fuerunt,
Mille modis hæc ars auxiliata fuit.
Quæ modò nascentes, & ab ipso lumine vitæ
Accipit, & certa viuere lege facit.
Quod si est esse Deum, plures iuuisse: vel hoc est
In medico verum, vel ratione caret.
Non modò namq; iuuat, verũ quoq; seruat, et vno
Elogium duplicis nomine laudis habet.
Iam taceo reliquas, quarum nec semper egemus,
Nec doctos omneis artibus esse iuuat.
Huius vbiq; opus est opera seu corporis ægri,
Siue animi vitium contigit, illa leuat.
Sicut enim quosdam vulgant contagia morbos
In sibi vicinis corpora iuncta locis:
Sic animo quodcunq; graue est, in corpus abundat,
Rursus & hoc animum perdere sæpe solet.
Arte sua sed vbi Medicus componit vtrunq;,
Præstat, vt hoc valeat, langueat ille minus.
Finge relegatos omnes vel ad vltima morbos
Limina terrarum, finge dolere nihil.

Quæ

Qua talem ratione ſtatum, defendere poſsis
Non video, Medicus ni tibi monſtret opem.
Ille docet, qui quemq; ibi releuéntue premántue,
Conuictus legem totius ille docet.
Res grauis eſt, & vt eſt, ſic omnibus eſſe videtur
Infirmo reptans curua ſenecta gradu.
Hæc vt ſera magis, magis vt iucundior adſit,
Si quæris, Medici prouida cura dabit.
Deſijt eſſe ſenex vetulusq; repubuit Aeſon,
Cauſa iuuentutis Colchidos herba fuit.
Perpetuò iuuenem fama eſt vixiſſe Phaona
Vnctum pyxidibus Diua Cythera tuis.
Et ne vana morer fugientis gaudia formæ
Solius, & curam corporis eſſe velim.
Sunt etenim qui ſacra colunt, qui myſtica tractãt,
Qui iubeant animos excolere, inde nihil.
Quorum vt parte aliqua tam friuola dicta refellã,
Quid ferat ars animis noſtræ videre libet.
Principio quis tam vitiorum eſt impiger hoſtis
Quam Medicus? quis tam ſobrietatis amans?
Plus quoq; triſtitiæ nemo moderatur, & iræ,
Nemo magis veneri temperat, atq; gulæ.
Ille docet morbos animi compeſcere primùm,
Si volet vt veram ſentiat æger opem.
Is tibi ſeu victus, ſeu rerum lege medetur,
Languida nunc atra pectora bile leuat.
Nunc cordis reficit vires, fulcitq; cerebrum
Spiritibus, lapſus corrigit ingenij.

Si qua

Si qua iacent memori velut instrumenta reponit,
Naturam ad sese corporis illa trahunt.
Quæ dum cuncta facit, dum præstat singula, nun-
Parte hominem totum seruat vtraq; sui? (quid
Nam quos mole grauat somni Lethargus iniqua,
Quos animo captos dira phrenitis habet.
Quos maniæ vitium premit, aut Lymphaticus er-
Quósue malum sydus reddidit attonitos. (ror,
Hos qui restituit, num restituisse videtur (est.
Quantus homo est animo, corpore quãtus homo
Auitijs animum qui liberat, ille medetur
Vix vni, medicans corpus, vtrunq; facit.
Frustra erit ille animæ medicus, qui lucis egentem
Nactus, ad oppressum friuola verba ferat.
Sæpius at medicus poterit reuocare labantem,
Vt sit curari quod queat inde, animum.
Corporis atq; animi siquidem natura cohæret
Semper, & alterius postulat alter opem.
Hic tamen ex illo pendet magis, omnis ab illo
Naturæ quandam transtulit ille notam.
Qui volet ergo animo bene constanterq; valere,
Si facit, vt valeat corpore, sanus erit.
Quod quia nemo alia nisi præstitit arte medendi,
Hæc ista potior laus memoranda fuit.
Vox diuina suum medicis decernit honorem,
Præcipit & iusta religione coli.
I nunc sanctarum spaciosa volumina legum,
I veteres iacta nomina tanta Sophos.

Omnia sunt hominū paulatim inuenta per artem,
Vt creat hanc artem, sic docet ipse Deus.
Nam nisi mentitur, Medicina est omnis ab illo,
Non probat hoc vno pagina sancta loco.
Omnia deberi, qui nos genuere fatemur,
Quòd vitam nobis hi tribuere semel.
Plura tamen Medicis, excepto numine Diuûm,
Quòd vitam seruant sæpius ancipitem.
Ense minax nostris ceruicibus imminet hostis,
Quem qui propellunt dicimus esse pios,
Pro vita Medicus tot vitæ pugnat in hostes,
Ingratus meritis talibus esse queas?
Aequali Diuûm reges veneramur honore,
Quos vitæ dominos credimus atq; necis.
Hos tamen haud aliter nostræ, quam quatenus il-
Esse sinunt, vitæ iura tenere vides. (lam
Adde quòd haud aliā, quàm corporis illa potestas,
Ars dabit hæc vitam corporis atq; animi.
Iam probè rapturi subeuntem limina Ditis
Ad vitam domita morte redire iubet.
Sæpe vtriusq; hominis vitam sic reddit vtranq;.
Alterius terris, alterius superis.
Officium est reliquis si quid fuit vtile, rebus,
Spectari pietas hic nisi sola potest.
Adde quòd eximium quicquid deus obtulit vlli,
Vt maneat, Medici cura fidelis agit,
Tot claras animi, naturæ munera, dotes
Casibus expositas mille videre licet.

Vis

Vis memor, ingenium, virtus, concordia mentis,
Sæpe fluunt Medico non adhibente manum.
Morborum siquidem vis obruit, vt freta ventis
Concita fluctiuagas sæpe tulere rates.
Non secus ac radijs cæcas sol aureus vmbras,
Morborum medicus dispulit omne genus.
Corpus in hoc mortale sit immortale, quis optet?
Ars tamen hoc quadam præstitit ista tenus.
Nanq; alacrem seros vitam seruasse sub annos,
Quadam etiam vitæ forma perennis erat.
Rhetoras exemplis fuerat par grandibus vti,
Nos sonus infanti noster in ore decet.
Iure igitur priscis ars laudatißima seclis,
Nondum corruptis moribus ista fuit.
Tum fuit in precio, tum præmia digna ferebat,
Tum sacra, tum magnis regibus apta fuit.
Legiferum fecisse cibis discrimina Mosen,
Quis medica factum sub ratione neget?
Orphea quis nescit medicas errasse per herbas?
Argutaq; illis accinuisse lyra?
Fons sacer, & ora rigans vatum, diuinus Homerus,
Hei quantis medicos laudibus ille vehit?
Quantus in herbarū memorandis viribus idem est,
Moly sacrum quanto condidit ore suum?
Quod non arte sua superare venefica Circe,
Non Ithacum poßit detinuisse suum.
Dona voluptifici Nepentheos inclyta sacri,
Qualia sint illo nemo cauente rogat.

Paona, Phylliridem magnum, Phœbiq; nepotes,
Heroa quoties tollit ad astra tuba?
Ille virum multis medicum quoq; prætulit vnum,
Omnibus instructum posse latere nihil.
Plurima Pythagoras, inter quæ scripta reliquit
Plurima, quas vires qualibet herba ferat.
Nimirum exosus carnes, tam cautus in herbis
Si fuit, hoc factum quo tueatur habet.
Quis vel Aristotelem nescit, magnúmue Platona
Præclarè medicæ consuluisse rei.
Chrysippum taceo, Theophrasti scripta leguntur,
Ingens Romanos est numerare labor.
Nulla magis magnum Mithridatem gloria rerum
Laudibus æternis, quàm medicina tulit.
Cuius ab ingenio quàm nobile pharmacon extet,
Sæpe minus cautè sumpta venena probant.
Quos Arabas? quos Chaldæos? quos dicere Persas?
Nomina si libeat Barbara multa, queam?
Si libet exemplis vti melioribus, Ipsum
Aspice, qui medicum se docet esse Deum.
Illinit hic oculis commistum puluere sputum,
Hic oleo & vino vulnera fœda lauat.
Diuersum ille suis abituris iussit in orbem,
Hospitibus medicas addere sæpe manus.
Dum vinum iuueni Paulus præscribit amato,
Parte aliqua Medicus nunquid & ipse fuit?
Luminibus captum, dum liberat arte medendi?
Angelus, inuenit quod modò nomen habet.

O stu-

O studium cœleste, datam diuinitus artem,
Diuinæ illæ animæ nomina cuius amant.
Iudicia heu peruersa hominum, nescire pudendum
Creditur infausti vilia damna lucri.
Scire pudet, qua nam poßit ratione tueri
Lucrum, quo maius fata dedere nihil.
Quòd si fortis erit, si verus habetur amicus,
Fortunam socius qui per vtranq; manet:
Nemo magis fidus Medico, qui tempore duro
Ipse quoq;, vt valeas, multa pericla subit.
Cùm fugiunt agnati omnes, hic solus adhæret,
Quamq; alij nequeunt, mõstrat, et addit opem.
Hei nimis ingratos, opera qui talis amici
Seruati, oderunt (proh pudor) artificem.
Nam quia desperant sat præmia digna rependi
Posse, vtri vultus sustinuisse graue est.
Si quis ab vtilibus precia æstimet, hæc quoq; rerum
Inferior nulli est quæstibus atq; lucro.
Quanquam maior erat, quàm qui ratione sileri
Vlla diuinæ debeat artis honor.
Pauca tamen referam, nec enim fuit vlla per om-
Cogendis subito fructibus vberior. (nes
Præmia si memorem, quibus illam pendere Reges
Sint soliti, nullam dicar habere fidem
Quem tu donâris centum Ptolemæe talentis,
Antiochum patrem consule, certus eris.
Pluris Alexander Critobulum fecit, & auxit
Diuitijs, quales dicere Musa fugit.

Portentosa quidem res est, sed vera relatu,
Roma quibus medicos quæstibus extulerit.
Quinquaginta super Sestertia pone ducentis
Annua, quæ medicis prodiga Roma dedit.
At bene si numeres sex hæc tibi millia nummum,
Plùsq; ferunt æris quod vehit vnda Tagi.
Quid tamen hæc priscis iuuat extraxisse latebris,
Præsentem faciunt tempora nostra fidem.
Nam quot in hoc numero Crœsiq;, Mydæq;, coa-
Diuitijs, audent regibus esse pares? (ctis
Vtq́; ferunt aliæ flores sine fructibus artes,
Sic hæc largiflua præstat vtrumq; manu.
Frigebunt steriles Musæ, sine nomine Rhetor
Frustra pro sola laude disertus erit.
Musicus vt cantu superet Sirenas, egebit,
Ingeniosa licet, nuda mathesis erit.
Hæc & plura, aliquo nisi sint insignia cultu,
Vrgentem poterunt vix pepulisse famem.
Ipsa suos ægrè ditabunt iura professos,
Ni fuerint summis artis honore pares.
Adde quòd è sacris raró grauis arca paratur,
Viuere nam rectè nemo libenter emit.
Sola suos facili cultores arte tuetur,
Extulit in famam quos medicina semel.
Illa breui magnos explorat tempore quæstus,
Et solo immensas nomine conflat opes.
Quinetiam terris non omnes omnibus artes
In precio lucri fertilis instar habent.

Sar-

Sarmaticis rhetor fugiet derisus ab oris.
Cognitio est legum limite clausa breui.
Ipse suæ redeat patriæ diuinus Homerus,
Ipsum se superet carmine, pauper erit.
Heu æuum insipiens, heu barbara secula, felix
Cui tales nasci contigit ante dies.
Non tamen ista queri fuit hîc opus, omnibus artes
Cùm pereant aliæ gentibus, vna manet.
Vna vbicunque satis præstat Medicina lucelli
Terrarum, quamuis ad Garamantas eas.
I pete climatibus contraria climata nostris,
I pete cœliuagi solis vtrunque larem.
Inuenies, quo mox ditescas fœnore, vitam
Nam petit, & medica gens eget omnis ope.
Hoc quoque sunt ipsum qui dicant esse pudendum,
Immodicos quæstus quòd medicina ferat.
Verum, sed meritis benefacta rependere nullis,
Hic opus ingrati, & iusta negantis erat.
Hanc Cato damnauit nimium Romanus, at ipsum
Conueniens duris moribus illud erat.
Sunt quoque, qui Medicos impunè occidere clamãt,
Quod poterant, virtus non voluisse fuit.
Iam miserũ est Medici præscriptis viuere, vt aiunt,
O vocem, furias quæ decuisse queat.
Scilicet enerues hebetari profuit artus,
Mille voluptatum, desidiæque modis.
Sed quid opus tales verbis conuellere causas,
Quæ sine iudicio pondus habente cadunt?

Namq; graues arti pœnas hi sæpe dederunt,
Qui tantùm probis impetiere decus.
Quòd si sunt aliqui, sicut sunt multa malorum
Millia, qui tantùm nomine sunt Medici.
Ecquid iniquius est, hominũ quàm moribus artem
Arguere, & laudem criminis esse loco?
Nulla est relligio, tam sancta professio nulla est,
Quæ nullos habeat, sustineatq; malos.
Quis dabit vt qualem votis optare solemus,
Contingat princeps, hic & vbiq; bonus?
Ergóne maiestas damnanda est nominis huius,
Si sit paucorum crimine facta nocens?
Omnibus haud noceat, quosdam peccasse fateri,
Peccarunt homines: Ars sine fraude fuit.
Quis non & medicum Musis, & Apolline dignum,
Et plenum numeris omnibus esse volet?
Quem si fortè neget nostræ fortuna saluti,
Huc tamen eniti, poßit vt esse, decet.
Et poterat, tantùm videatur posse, nec huius
Molis iners ratio pondere victa cadat.
Et multi potuere, & ab huius nomine laudis
Condecorant nostros millia multa dies.
Sed quis erit modus, & quem finem nostra videbũt
Carmina, si quæ sunt, scribere plura velim?
Et portum video, & longum mare restat eundum,
Sed quia præstiterat, littora prima petam.
Si placida antiquis acceßit gratia rebus,
Hac nihil antiquum nouimus arte magis.

Si bo-

Si bonus inuentis precium dedit artibus autor,
Artifices fama est hanc reperisse Deos.
Si venit grauitas ab honoribus vlla peractis,
Diuinis meruit laudibus illa coli.
Si sunt in precio, quæ magnis digna videntur,
Semper apud reges maxima visa fuit.
Si quod difficile est pulchrum quoq;, pulchrius hac
Cùm sit & hac vsu grandius arte nihil. (est,
Si spectare libet, quid poßit, quanta facultas
Hæc fugientem animam, sola tenere potest.
Si quid inest rebus quiddam, quod sæpe necesse est,
Nulla sub hac tantum gloria laudis habet.
Si virtus spectanda, quid est vel honestius vsquam,
Quàm seruare hominem, qui periturus erat?
Si quis ab vtilibus venit fauor, omnibus huius
Vt fuit & maior, gratior vsus erat.
Ex animo talem ergo animum tibi gratulor Hune,
Tam bona qui potuit deligere ista sibi.
Perge modò, & totis incumbere viribus aude,
Vnde nouus studijs iam tibi surgit honor.
Vnde tibi faciles texunt noua serta Napeæ,
Ista quidem vario germine floret humus.
Hoc iter ad Musas ego te comitabor euntem,
Hæc quoq;, si nescis, proxima ad astra via est,
Hæc tibi disparibus cecini dictata Camœnis,
Dum subita medicus ludit Apollo chely.
Quæ quantum nobis, tantum debebis Erasmo,
Qui prior omnibus hæc, sed sine lege dedit.

Non prius eximie culto succidimus horto
Parte bona, quæ nunc pauca, sed apta vides.
Addidimus quoq;, ceu nostro de flore corollas,
Quarum lecturos non puduisse queat.
Et ne cassa modò passim, & sine lege iacerent.
Legimus, & numeros iussimus esse. Vale
Τέλος.

CHORVS ILLVSTRIVM MEDICORVM IN MVSAEO clarissimi Medici Dn. Doctoris Georgij Sturtiadæ, pictus Erphordiæ, per Eobanum Hessum.

Apollo.

Arua Ceres, vineta coli monstrauit Iacchus,
Mercurius Citharam, Lemnius arma dedit.
Multa alij diuûm, Medicinæ inuentio nostra est,
Omnibus hæc maius gloria nomen habet.

Idem.

Tela trisulca Iouem, Cererem seges, ebria Bacchum
Vina, deos inter nos medicina locat.
Illi sæpe nocent, quas inuenere per artes,
Quam sæpe illæ adimunt, ars mea reddit opem.

Aesculapius.

Quas pater inuenit per me dedit omnibus artes,
Creditus hinc viuo corpore Numen eram.
Abstu-

Abstulit iratus vitam mihi Iuppiter, illam
Quam reddit toties non tulit arte mea.

Podalirius.

Sæpe meas sensit vires Argiua iuuentus,
Fluminis ad ripas inclyte Xanthe tui.
Ex patre me Phœbo fecit fortuna nepotem,
Nec te diua mei Nympha Coroni pudet.

Machaon.

Me quoq;, qua fratrem Podaleirion, arte meden-
Vidit ad Idæos Græcia tota lares. (tem
Vera loquor, nec me tacuit diuinus Homerus,
Curasse artifici vulnera multa manu.

Chiron.

Herbarum vires magnum cognoscere Achillem,
Et blanda docui concinuisse lyra.
Debet & ipse suas nobis Epidaurius artes,
Cui sedem latij Tybridis vnda dedit.

Hippocrates.

Primus ego obscura medicinam nocte sepultam
In lucem veris artibus adserui.
Nec mihi cuncta parem viderunt arte medendi
Secula, quæq; manent, quæq; fuere prius.

Galenus.

Dempseris Hippocratem, Medicorum primus habe
Debeo multa illi, debet & ille mihi. (bor,

Nam

Nam quæ nota parum reliquis dedit, omnia feci
Mille libris claro lucidiora die.

Idem.

Hippocratē magnū breuis insula, me dedit ingens
Terra Asiæ, plus nos scripsimus, ille minus.
Ille elementa dedit, nos inde extruximus arcem,
Quam seruat medici præsul Apollo Chori.

Paulus Aegineta.

Nos lege, qui magni cupis aurea scripta Galeni
Tramite difficili non remorante sequi.
Illius æquarunt immensa volumina vires,
Omnia sed cursu nos breuiore damus.

Asclepiades.

Rhetor eram, sed me locupletem ex paupere fecit
Curandi ratio corpora more nouo.
Extinctam posito reuocaui à funere vitam,
Et fortuna meo nomine victa dolet.

Erasistratus.

Tabuit illicito Stratonices igne nouercæ
Antiochus tacito certus amore mori.
Arte mea iuueni deprehenso gratia patris
Obtulit vxorem, quæ modò mater erat.

Erophilus.

Primus venarum docui cognoscere motus,
Quemlibet ætatis pro ratione suæ.

Nostra

Noſtra feſelliſſet nec quenquam muſica, ſic non
Plus nimio viſum grande fuiſſet opus.

Critobulus.

Fama clarus eram Macedum ſub rege Philippo,
Artis opem fidæ cui mea dextra tulit.
Nam oculum dubia percuſſo fortè ſagitta,
Abſq; nota formam luminis adſerui.

Philippus.

Triſtis Alexandro ſuſpectum littera fecit,
Ne biberet noſtra pocula miſta manu.
Ebibit ille prius, tum ſcriptum porrigit vltrò,
Tanta me dignum credidit eſſe fide.

Dioſcorides.

Tempore quo Pharijs Antonius ignibus arſit,
Prælatus medica pluribus arte fui.
Debet adhuc noſtris rerum natura libellis,
Quod cùm tot, pauci non potuere mori.

Prodicus.

Plus alij penetrabilibus tribuere venenis,
Sordidus ingenio debet alipta meo.
Me prius in ſolitum vectigal principe factum eſt,
Vnde ſuæ medicis conueherentur opes.

Creon.

Mille ego cùm varijs releuarem corpora morbis,
Nulla niſi experto cura probata mihi eſt.

Sed noua, caſſa fide, ne res autore careret,
Fama Agrigentini fecerat Empedoclis.

Critias.

Cuncta Mathematica fieri ratione probaui,
Inſpexiq; leues ſemper ephemeridas.
Facta meis opibus patriæ monumenta reliqui,
Quæ puto Maſſyliam nunc quoq; poſſe loqui,

Charmis.

Cuncta ego damnaui medicorum ſcita priorum,
Tam placuit nouitas ambitioſa mihi.
Frigida brumali ſub ſydere balnea feci,
Ars tamen inuenit prodigioſa fidem.

Theſſalus.

Qui legis Iliaci tot millia ſcripta Galeni,
Ne mirere meum nomen vbiq; legi.
Nam mea ſi veterum potuiſſet parcere ſcriptis
Lingua, peperciſſet forſan & iſta mihi.

Auicenna.

Si mihi non nocuit, q Arabs, quòd barbarus eſſem,
Ne fierem medicæ gloria magna rei.
Cur mea barbaries noceat mihi reddita verſo,
Ne legar? & patriæ voce diſertus eram.

Vectius Valens.

Clarus eram medicas quæſita laude per artes,
Nec minus eloquij munere clarus eram.

Regia

Regia passa nefas coniunx mihi nomina fecit,
Quæ cuperes Claudi clara fuisse minus.

Antonius Musa.

Posterior nulli veterum ratione medendi,
Omnibus Augusti maior honore fui.
Sunt qui me dicant musas odisse Maronis,
Cur igitur falso nomine Musa fui?

Plinius.

Quicquid in arcanis naturæ sensibus vnquam
Aut fuit, aut nunc est, aut erit, omne meum est.
Talem se nostro debet medicina labori,
Qualis naturæ prodit ab vberibus.

Cornelius Celsus.

Dictantes medici quandoq; & Apollinis artes,
Musas Romano iußimus ore loqui.
Nec minus est nobis per pauca volumina famæ
Quàm quos nulla satis bibliotheca capit

Q. Serenus.

Mista salutiferis celebraui pharmaca Musis,
Hæc quoq; (si nescis) carmina Phœbus amat.
Stulte quid argutis garris non esse poëtis,
Ista velut vetita sacra ferenda manu?

Macer.

Illustrata meo medicina est carmine, nec vis
Herbarum, quæ me fugerit, vlla fuit.

Nec puduit ſcripſiſſe olim nunc pœnitet, ex quo
Non habet hæc ætas, quæ mea ſcripta legat.

Τέλος.

CHORVS MVSARVM IN EODEM MVSAEO, PER *eundem Eobanum Heſſum.*

Clio. 1.

Sacri prima chori Muſarum præuia Clio,
Addo ſuam rebus temporibusq́ fidem.

Euterpe. 2.

Me chorus Euterpen, quia ſum iucunda, vocarunt,
Et mea plus alijs fiſtula dulce canit.

Thalia. 3.

Quòd me ceu viridi ſpaciantem cernis in horto,
Floribus æternis apta Thalia fui.

Melpomene. 4.

Melpomene reliquas ſupero dulcedine cantus,
Sunt qui me tragicis moribus eſſe putent.

Terpſichore. 5.

Terpſichore citharam pulſo, ducoq́ choreas,
Hinc me Sirenas progenuiſſe ferunt.

Erato. 6.

Quamuis caſta Erato caſtis aſpiro poëtis,
In ſua vota tamen me vocat omnis amans.

Poly-

Polyhymnia. 7.

Aucupor innumeris Polyhymnia cantibus aures,
Aeternumq́; canunt organa nostra melos.

Vrania. 8.

Vranie cœleste genus cœlestica canto,
Esse deos facio, qui mea regna colunt.

Calliope. 9.

Vox bona Calliope Musarum maxima dicor,
Singula sunt alijs, omnia tota mihi.

In foribus Musæi.

Hæc quicunq; subis penetralia, nec inscius erres,
Præsidet his Phœbus, Pieridesq́; nouem.
Tam medicus, quàm te vates inuitat Apollo,
Liber ab hac hospes Relligione subi.

Τέλος.

EOBANI HESSI IN MENSAM facultatis artium inclytæ Erphordianæ Academiæ, maxima eduliorum, animalium, & tragematum varietate depictam, ἑξάστιχον.

Hūc quicunq; volet liberrima verba loquetur,
Qualia sed possint, fellis habere nihil.
Nemo lacessitus mediocri scommate nasum
Contrahit, ignauos ista phrenitis habet,

Libera communis nam si sunt pocula mensæ,
Dic age quo vitio libera verba neges?

EIVSDEM DISTICHA DE MOnasterio Vueſtphaliæ, vrbe recepta & ab Anabaptiſtarum impietate vindicata anno 1535. Pridie natiuitatis Ioannis Baptiſtæ.

Primum.

Vrbe monaſterio capta Franciſce tuliſti
Friuola pannifici ſub iuga regis opes.

Secundum.

Regis in vrbe tua capti Franciſce probandas
Exornat laudeis falſa corona tuas.

Tertium.

Regem ſe faciens, & tanta inſignia ſpirans,
Perſtrictus Franciſce tua virtute quieſcit.

Proſa.

A deo non inſtituta potentia, ſiue rex, non diu durat.

Annorum numerus in ſingulis diſtichis & proſa incluſus eſt.

Τέλος.

STRA-

STRABI GALLI POETAE ET THEOLOGI DOCTISſimi ad Grimaldum cœnobij S. Galli abbatem, Hortulus amœniſsimus.

PRAEFATIO.

Titulus primus.

Plurima tranquillæ cùm ſint inſignia vitæ,
Non minimum eſt, ſi quis Pæſtanæ deditus arti,
Nouerit obſcœni curas tractare Priapi.
Ruris enim quæcunq; datur poſſeſſio, ſeu ſit
Putris, harenoſo qua torpet glarea tractu:
Seu pingui molita graues vligine fœtus,
Collibus erectis altè ſita, ſiue iacenti
Planicie facilis cliuo, ſeu vallibus horrens,
Non negat ingenuos olerum progignere fructus:
Si modò non tua cura graui compreſſa veterno,
Multiplices olitoris opes contemnere ſtultis
Auſibus aſſueſcit, calloſasq; ære diurno
Detrectat fuſcare manus, & ſtercora plenis
Vitat in arenti diſponere puluere quallis.
Hæc non ſola mihi patefecit opinio famæ
Vulgaris, quæſita libris nec lectio priſcis,
Sed labor & ſtudium, quibus ocia longa dierum
Poſtpoſui, expertum rebus docuere probatis.

Bruma senectutis vernacula, totius anni
Venter, & amplifluì consumptrix sæua laboris:
Veris vbi aduentu terrarum pulsa sub imas
Delituit latebras, vestigiaq; horrida auaræ
Ver hyemis, reduci rerum delere pararet
Stemmate, & antiquo languentia rura nitori
Reddere, Ver orbis primum caput & decus anni,
Purior auræ diem cùm iam reserare serenum
Inciperet, zephyrosq; herbæ, floresq; secuti
Tenuia porrigerent radicis acumina, cœco
Tecta diu gremio, canasq; exosa pruinas,
Cùm syluæ folijs, montes quoq; gramine pingui,
Prataq; conspicuis vernarent læta viretis,
Atriolum, quod pro foribus mihi parua patenti
Area vestibulo Solis conuertit ad ortum,
Vrticæ implerunt, campiq; per æquora parui
Illita feruenti creuerunt tela veneno.
Quid facerem? tam spissus erat radicibus infra
Ordo catenatis, virides vt texere lentis
Viminibus crates stabuli solet arte magister.
Vngula cornipedum si (quando humore nocetur
Collecto) putres imitatur marcida fungos.
Ergo moras rumpens Saturni dente, latentes
Aggredior glebas, torpentiaq; arua, reuulsis
Sponte renascentum complexibus vrticarum,
Erigo, & vmbricolis habitata cubilia talpis
Deruo, lumbricos reuocans in luminis oras.

Inde

Inde Noti coquitur flabris, solisq; calore
Areola, & linguis ne diffluat obsita quadris
Altius à plano modicum resupina leuatur,
Tota minutatim rastris contunditur vncis,
Et pinguis fermenta fimi superinsinuatur.
Seminibus quædam tentamus oluscula, quædam
Stirpibus antiquis priscæ reuocare iuuentæ.
Deniq; vernali interdum conspergitur imbre
Parua seges, tenuesq; fouet præblanda vicissim
Luna comas rursus, si quando sicca negabant
Tempora roris opem culturæ impulsus amore
(Quippe siti metuens graciles torpescere fibras)
Flumina pura cadis inferre capacibus acri
Curaui studio, & proprijs infundere palmis
Guttatim, ne fortè velocior impetus vndas
Ingereret nimias, & semina iacta moueret.
Nec mora germinibus vestitur tota tenellis
Areola, & quanquam illius pars ista sub alto
Arescat tecto, pluuiarum & muneris expers
Squalleat aërei: pars illa perennibus vmbris
Diffugiat Solem: pars hæc quia celsior, ignei
Syderis accessum lateris negat obice duri:
Non tamen vlla sibi fuerant quæ credita pridem
Spe sine crementi pigro sub cespite clausit.
Quin potius quæ sicca feret, translata subactis
Suscepit scrobibus, rediuiuo plena virore
Restituit, reparans numeroso semina fructu.
Nunc opus ingenijs, docili nunc pectore & ore,

Nomina quin poßim viresq́ attingere tantæ
Meßis, vt ingenti res paruæ ornentur honore.

Herba similis di Etamno

Saluia. Ἐλελίσφακον. 3.

Prima elelisphacos effulget honore locorum,
Dulcis odore, grauis virtute, atq; vtilis haustu.
Pluribus hæc hominum morbis prodesse reperta,
Perpetuo viridi meruit gaudere iuuenta.
Sed tolerat ciuile malum: nam sæua parentem
Progenies florum, fuerit ni dempta, perurit,
Et facit antiquos defungier inuida ramos.

Ruta. Πήγανον. 4.

Hoc nemus vmbriferum pingit viridißima rutæ
Syluula cærulea, folijs quæ prædita paruis
Vmbellas iaculata breues, spiramina venti,
Et radios Phœbi, caules transmittit ad imos,
Attactuq́; graues leni dispergit odores.
Hæc cùm multiplici vigeat virtute medelæ,
Dicitur occultis adprimè obstare venenis,
Toxicaq́; inuasis incommoda pellere fibris.

Abrotonum. Ἀβρότονον. 5.

Nec minus abrotoni promptum est mirarier altè
Pubentis frutices, & quas inspicat aristas
Ramorum vbertas, tenues imitata capillos,
Huius odoratum lento cum vimine crimen
Pæonijs carptum prodest miscere medelis.
Febribus obstat enim, telum fugat, adiuuat artus,

Quos

Quos incerta premit furtiuæ iniuria guttæ,
Præterea tot habet vires, quod fila comarum.

Cucurbita. Κολόκυνθα. *6.*

Haud secus altipetax semente cucurbita vili
Assurgens, parmis filiorum suscitat vmbras
Ingentes, crebrisq; iacit retinacula ramis,
Ac velut vlmum hædera implicuit cum frondibus altam
Ruris abusq; sinu toti sua brachia circum
Laxa dedit ligno, summumq; secuta cacumen
Corticis occuluit viridi tutamine rugas:
Aut arbustiuum vitis genus, arbore cum se
Explicuit quauis, ramorumq; alta corymbis
Vestijt, & propria sursum se sponte leuauit.
Visitur ergo rubens aliena in sede racemus
Dependere, premit tabulata virentia Bacchus,
Pampinus & frondes discernit latior altas.
Sic mea sic fragili de stirpe cucurbita surgens
Diligit appositas sua sustentacula furcas,
Atq; amplexa suas vncis tenet vnguibus alnos,
Ne verò insano diuelli turbine posit,
Quot generat nodos, tot iam retinacula trudit.
Et quoniam duplicem producunt singula funem,
Vndiq; fulturam dextra leuaq; prehendunt.
Et velut in fusum nentes cum pensa puellæ
Mollia traijciunt, spirisq; ingentibus omnem
Filorum seriem pulchros metantur in orbes,
Sic vaga tortilibus stringunt amenta catenis.

Scalarum, teretes inuoluuntq; illico virgas,
Viribus & diſcunt alienis, tecta cauarum
Ardua porticuum volucre ſuperare natatu.
Iam quis poma queat ramis pendentia paſſim
Mirari dignè? quæ non minus vndiq; certis
Sunt formata vijs, quàm ſi tornatile lignum
Inſpicias medio raſum, quod mymphure conſtat.
Illa quidem gracili primùm demiſſa flagello
Oblongo, tenuiq; ferunt ingentia collo
Corpora, tum vaſtum laxatur in ilia pondus,
Totum venter habet, totum aluus, et intus aluntur
Multa cauernoſo ſeiunctim carcere grana,
Quæ tibi conſimilem poſſunt promittere meſſem.
Ipſis quinetiam teneri ſub tempore fructus
Ante humor quàm clauſa latens per viſera ſero
Autumni aduentu rareſcat, & arida circum
Reſtiterit cutis, inter opes tranſire ciborum
Sæpe videmus, & ardenti ſartagine pinguem
Combibere aruinam, & placidum ſegmenta ſapo-
Ebria multoties menſis præſtare ſecundis. (*rem*
Si verò æſtiui ſinitur ſpiramina Solis
Cum genitrice pati, & matura falce recidi,
Idem fœtus in aſſiduos formarier vſus
Vaſorum poterit, vaſto dum viſcera ventre
Egerimus, facili radentes ilia torno,
Nonnunquam hac ingens ſextarius additur aluo,
Clauditur aut potior menſuræ portio plenæ
Amphora, qua piceo linitur dum glutine, ſeruat
Incor-

Incorrupta diu generosi dona Liæi.

Pepones. Πέπονες. 7.

Hoc simul in spacio campi quo figitur imis
Hæc tuam læta seges, vili quam carmine pinxi,
Visitur alterius vitis genus acre, per æquor
Serpere puluereum, & fructus nutrire rotundos
Pomorum, hæc species terræ super arida vulgo
Tecta iacens, crementa capit pulcherrima, donec
Solibus æstiuis flauos intincta colores
Messoris calathos matura fruge replêrit.
Tum videas alijs oblongo stemmate ventrem
Demissum, nucis aut oui versatilis instar:
Vel qualis manibus quondam suspensa supinis
Lucet, agens circum lomenti bulla saliuam
Antè recens maceratur aquis quàm spuma refusis
Dum lentescit adhuc digitis luctantibus, & se
Alternis vicibus, studioq́ fricantibus vno
Inter vtranq́ manum, paruo fit paruus hiatu
Exitus: huc stricto lenis meat ore Noti vis,
Distenditq́ cauum vitrea sub imagine pondus,
Et centrum medio confingit labile fundo,
Vndiq́ conueniat cameri quo inflexio tecti.
Ergo chalybs huius penetrat dum viscera pomi,
Elicit humoris largos cum semine riuos
Multiplici, tum deinde cauum per plurima tergus
Frusta manu spargens hortorum lætus opimas
Delicias conuiua capit, candorq́, saporq́

Oblectant fauces: nec duros illa molares
Esca stupere facit, facili sed mansa voratu:
Vi naturali frigus per viscera nutrit.

Absinthium. Ἀψίνθιον. 8.

Proximus absinthi frutices locus erigit acris,
Herbarum matrem simulantes vimine lento.
In folijs color est alius, ramisq́ odor alter
Puberibus, longeq́ saporis amarior haustus,
Feruentem domuisse sitim, depellere febres
Hoc solet auxilium clara virtute probatum.
Si tibi præterea caput acri fortè dolore
Pulsetur subitò, vel si vertigo fatiget,
Huius opem rimare, coquens frondentis amaram
Absinthi syluam, tu iura lebete capaci
Effunde, & capitis perfunde cacumina summi.
Quo postquàm ablueris graciles humore capillos
Deiunctas frondes superimposuisse memento.
Tum mollis fotos constringat fascia crines
Et post non multas elapsi temporis horas
Hoc inter reliquas eius mirabere vires.

Marrubium. Πράσιον. 9.

Quid referam iuxtà positi, nimiumq́ potentis
Marrubij: non vile genus, licet acrius ora
Mordeat, & longo gustum disiungat odore.
Dulce enim olet, non dulce sapit, sed pectoris ægros
Comprimit angores, tristi dum sumitur haustu,

Præcipuè talis caleat si potus ab igni,
Et cœnam cyathis cogatur claudere crebris,
Si quando infensæ quæsita venena nouercæ
Potibus immiscent, dapibúsue aconita dolosis
Tristia confundunt, extemplo sumpta salubris
Potio marrubij, suspecta pericula pressat.

Fœniculum. Μάραθρον. 10.

Nec marathri taceatur honor, quod stipite forti
Tollitur & latè ramorum brachia tendit,
Dulce satis gustu, dulcem satis addit odorem.
Hoc oculis quos vmbra premit prodesse loquuntur,
Huius item semen, fœtæ cum lacte capellæ
Absumptum ventris fertur mollire tumorem,
Cunctantisq; moras dissoluere protinus alui.
Præterea radix marrathri commixta liquori
Lenæo, tussim percepta repellit anhelam.

Gladiolus. Ξίφιον .II.

Te neq; transierim Latiæ cui libera linguæ
Nomine digladij nomen facundia finxit.
Tu mihi purpurei progignis floris honorem.
Prima æstate gerens violæ iucunda nigellæ
Munera, vel qualis mensa sub Apollinis alta
Inuectis pueri pro morte recens Hyacinthus
Exijt, & regis signauit vertice nomen.
Radicis ramenta tuæ siccata fluenti
Diluimus contusa mero, sæuumq; dolorem
Vesicæ premimus tali, non secius, arte,

Pignore

Pignore fullo tuo, lini candentia texta
Efficit vt rigeant, dulcesq́; imitentur odores.

Libysticum. Λιβυστικόν. 12.

Inter odoratam memorare libystica syluam
Fortia, suadet amor parui diffusior horti.
Hoc germen succo quamuis & odore gemellis
Orbibus officere, & tenebras inferre putetur,
Semina sæpe tamen quæsitis addere curis
Parua solent, famamq́; aliena laude mereri.

Chærefolium. χαιρέφυλλο, ἢ Γυγγίδιον. 13.

Quæ tot bellorum, tot famosissima rerum
Magnarum monumenta sacro pia conficis ore,
Exiles Erato non dedignare meorum
Diuitias olerum versu perstringere mecum.
Infirmis diuisa licet Macedonia ramis
Spargitur, & crebris ignobile semen aristis
Sufficit, illa tamen toto reparabilis anno
Pauperiem largo solatur munere plebis
Indignæ, nec non restringere sanguinis vndas
Corpore diffusas, facili solet obuia gustu.
Illa quoq; infesto venter dum fortè dolore
Turbatur, fomenta super non irrita ducit,
Pulegium sibimet frondesq́; papaueris addens.

Lilium. Κρίνον. 14.

Lilia quo versu candentia, carmine quóue

Ieiuna

Ieiunæ macies satis efferat arida musæ?
Quorum candor habet niuei simulachra nitoris.
Dulcis odor, syluas imitatur flore Sabæas.
Non Parius candore lapis, non Nardus odore
Lilia nostra premit, nec non si perfidus anguis
Ingenitis collecta dolis serit ore venena
Pestifero, cæcum per vulnus ad intima mortem
Corde feram mittens, pistillo lilia præstat
Commacerare graui, succosq; haurire falerno:
Si quod contusum est summo liuentis in ore
Ponatur punctim, tum iam dignoscere vires
Magnificas huiusce datur medicaminis vltro.
Hæc & iam laxis prodest contusio membris.

Papauer. Μήκον. 15.

Et cereale quidem nugarum in parte papauer
Hac memorare placet, quod raptæ mœsta puellæ
Mater vt immensis optata obliuia mentem
Exuerent curis, fertur Latona vorasse.
Hoc simul auxilio carbunculus, ater ab imo
Pectore qui ructus nimium conuoluit amaros
Oris adusq; fores, reprimi persæpe videtur.
Huius ad alta caput, granorum semine fœtum
Protento frigiliq; solet se tollere collo,
Inq; modum mali, regio cui punica nomen
Indidit, vnius patulo sub pellis amictu
Grana celebrandæ virtutis plurima claudit,
Deq; sono mandentis habet formabile nomen.

Sclarea. Ὅρμινον, *vt nonnullis placet.* 16.

Hic vmbrosa nouos inter Sclarea virores,
Stipite praeualido assurgens, ramosq; comasq;
Altius extollit, quae quamuis rarius vlli
Quaesita auxilio, medicorum penè putetur
Effugisse manus, dulci tamen indita caldae
Et vires & odorati fermenta saporis
Praestat, eam iuxta hortensis non extima costi
Sylua latet, stomachiq; moras ventremq; salubri
Prouocat auxilio, radicis munere coctae.

Mentha. Ἡδύοσμος 17.

Nec mihi defuerit vulgaris copia menthae
Multa per & genera & species diuersa coloresq;
Et vires, huius quoddam genus vtile vocem
Raucisonam claro rursus redhibere canori
Posse putant, eius succos si fauce vorarit
Ieiuna, quem crebra premens raucedo fatigat.
Est aliud praepingue genus huiusce fruteti,
Quod iam non parui diffundat germinis vmbras,
Celsa ebuli sed more petens, à stipite forti
Vndiq; maiores foliorum prorogat alas,
Quis odor alter inest, pauloq; immitior haustus.
Sed si qui vires, species & nomina menthae
Ad plenum memorare potest, sciat ille necesse est
Aut quot Erythraeo volitent in gurgite pisces,
Lemnius aut altum quod in aëra Mulciber ire

Scintillas

Scintillas vastis videat fornacibus Aetna.

Pulegium siue puleium. Γλήχων. 18.

Non patitur cunctas angustia carminis huius
Pulei virtutes celebri comprendere versu,
Hoc apud Indorum tanti constare peritos
Fertur, apud Gallos quanti valet Indica nigri
Congeries piperis, quis iam dubitare sinetur
Hac herba plures leniri posse labores?
Quem precijs inhianter emit ditißima tantis
Gens, hebenoq; auroq; fluens, & mira volenti.
Quaeq; ferens mundo. O magni laudanda tonantis
Virtus & ratio, nullis quae munera terris
Largo suae non pandit opis, quae rara sub isto
Axe videre soles, alijs in partibus horum
Copia tanta iacet, quantam vilißima tecum
Efficiunt: rursus quaedam quae spreta videntur
Fortè tibi magno mercantur ditia regna,
Altera vt alterius potiatur foenore tellus,
Orbis & in toto per partes vna domus sit.
Puleium quàm decoctum curabit amicè
Et potu & fotu stomachum (mihi crede) morantē
Dum canimus qua certa graui ratione tenemus,
Quaedam audita, & iam vero miscere cothurno
Fas vsusq; sinit ramum coniungito pulei
Auriculae, ne fortè caput turbauerit aestus
Solis in aëreo si te perflarit aperto.
Quòd nisi me currens deponere vela Thalia

Cogeret,

Cogeret, ac tandem portus intrare moneret.
Hinc tibi multiplices poteram decerpere flores.

Apium. Σέλινον. 19.

Quamuis in nostris apium vilesceret hortis,
Et solito id multi prodesse sapore notarent,
Plura tamen proprijs medicamina viribus, acri
Exhibet auxilio, cuius si trita capessas
Semina, torquentes vrinæ frangere tricas
Dicitur, ipsum etiã tenero cum germine mansum
Concoquit errantes stomachi penetralibus escas.
Corporis hunc regem turbans si nausea vexet,
Mox apium lympha tristiq; bibatur aceto,
Paßio tum celeri cedet deuicta medela.

Betonica. Κέστρον. 10.

Montibus & syluis, pratis, & vallibus imis
Betonicæ preciosa licet collectio cunctis
Ponè locis superet paßim, tamen hanc quoq; noster
Hortus habet cultaq; docet mansuescere terra.
Hæc tantum meruit generali nomine laudis,
Vt si quid mea Musa velit superaddere, tandem
Mole operis deuicta sui, iam sentiat, illa
Vtilitate minus quicquid deprompserit esse.
Hanc viridem si fortè tuos coneris in vsus
Carpere, siccatámue hyemi deponere pigræ,
Turbida siue tuas oblectant pocula fauces,
Vel potius longo tibi defæcata labore
Fortè placent, huius virtus mirabilis herbæ
Omnia

Omnia sufficiet, quam quosdam pendere tanti
Nouimus, vt contra, totum si iniuria corpus
Impetit interius, muniri viribus eius
Sese posse rati, soleant haurire diebus
Continuis hoc acre genus medicaminis almi.
Praeterea caput infesto si vulnere fractum
Tabuerit, tum crebra terens imponito sacrae
Tegmina betonicae, statim mirabere vires
Illius, in solidum fuerit dum clausa cicatrix.

Agrimonia. Εὐπατώριον. 21.

Hic quoque Sarcocolam, campos quae plurima passim
Vestit, & effoetis syluarum inuenta sub vmbris
Nascitur, ordinibus facile est discernere pulchris.
Haec praeter varium latae virtutis honorem,
Trita domat ventris praedirum & pota dolorem.
Si quae fortè chalybs infensus vulnera membris
Indiderit nostris, huius tentare iubemus
Auxilium, partique imponere tonsa patenti
Germina, maturum nacturi hac arte vigorem,
Si tamen addatur mordens cataplasmati acetum.

Ambrosia. Αμβροσία. 22.

Haud procul Ambrosiam vulgo quam dicere mos est
Erigitur, laudata quidem, sed an ista sit illa
Cuius in antiquis creberrima mentio libris
Fit, dubium est multis. Medici tamen arte suapte
Hanc vtcunque colunt, tantúmue sanguinis hausta
Absumit, quantum potus ingesserit aluo.

Nepeta. Καλαμίνθη. 23.

Herbarum in numero, quas hortulus ille recenti
Semper prole creat, Nepeta non segnior exit
Surculus, vrticam folijs simulantibus, alto
Vertice pergratum latè largitus odorem.
Hæc varijs olim morborum accommoda curis,
Non extrema alias inter decernitur herbas.
Huius enim succus, roseo commixtus oliuo,
Efficit vnguentum, læsæ quod vulnera carnis
Atq; cicatricum deformia signa nouarum
Posse abolere aiunt, prisco reparare nitori,
Et reuocare pilos plagæ, quos forte recentis
Pestis hiulca tulit, sanie tabeq; perosos.

Raphanus. Ῥαφανίς. 24.

Hinc raphanum radice potens, latoq; comarum
Tegmine sublatum, extremus facit ordo videri.
Cuius amara satis, quatienti viscera tussim,
Mansa premit radix, triti quoq; seminis haustus
Eiusdem vitio pestis persæpe medetur.

Rosa. Ῥόδον. 25.

Iam nisi me fessum via longior iudupediret,
Scrupeus atq; noui tereretur carminis ordo,
Debueram viburna rosæ preciosa metallo
Pactoli & niueis Arabum circundare gemmis.
Hæc, quia non Tyrio Germania lingitur ostro,
Lata nec ardenti se Gallia murice iactat,

Lutea purpureis reparat crementa quotannis,
Vbertim floris, tantum qui protinus omnes
Herbarum vicisse comas, virtute & odore
Dicitur, vt meritò florum flos esse feratur.
Inficit hic oleum proprio de nomine dictum,
Quod quàm sæpe fiat mortalibus vtile curis,
Nec meminisse potest hominum nec dicere quisquã
Huic famosa suos opponunt lilia flores,
Longius horum & iam spirans odor imbuit auras,
Sed si quis niuei candentia germina fructus
Triuerit, aspersi mirabitur illicet omnem
Nectaris ille fidem celeri periisse meatu.
Hoc quia virginitas fama subnixa beata
Floret nitet, quàm si nullus labor exagitarit
Sordis, & illiciti non fregerit ardor amoris,
Flagrat odore suo. Porrò si gloria pessum
Integritatis eat, fateor mutabit odorem.
Hæc duo namq; probabilium genera inclyta florum
Ecclesiæ summas signant per secula palmas,
Sanguine martyrij carpunt quæ dona rosarum,
Liliaq; in fidei gestant candore nitentis.
O mater virgo. fœcundo germine mater,
Virgo fide intacta. sponsi de nomine sponsa,
Sponsa, Columba, domus, regina, fidelis amica,
Bello carpe rosas, læta arripe lilia pace,
Flos tibi sceptrigero venit generamine Iesse,
Vnicus antiquæ reparator stirpis & autor.
Lilia qui verbis vitaq; dicauit amœna,

Morte rosas tingens, pacemq́; & prælia membris
Liquit in orbe suis, virtutem amplexus vtranq;,
Præmiaq́; ambobus seruans æterna triumphis.

Dedicatio opusculi.

Hæc tibi seruitij munuscula vilia parui
Strabo tuus, Grimalde pater doctißime, seruus
Pectore deuoto, nullius ponderis offert.
Vt cùm conseptu viridis consederis horti
Super opacatas spondenti germine malos,
Persicus imparibus crines vbi diuidit vmbris,
Dum tibi cana legunt tenera lanugine poma
Ludentes pueri schola lætabunda tuorum.
Atq; volis ingentia mala capacibus indunt,
Grandia conantes includere corpora palmis:
Quo moneare habeas nostri pater alme laboris.
Dum relegis quæ dedo volens, interq́; legendum
Vt vitiosa seces deposco, placentia firmes.
Te Deus æterna faciat virtute virentem,
Immarcescibilis palmam contingere vitæ,
Hoc pater, hoc natus, hoc spiritus annuat almus.

Τέλος.

COENA BAPTISTAE FIERAE MANTVANI, DE HERbarum virtutibus, & ea medicæ artis parte, quæ in victus ratione consistit.

Rapha-

Raphaëli Reario.

Si cui delicias, iocosq; nostros
Fas sit sepositis dicare curis,
Saui dum fugiant leonis ignes,
Qualescunq; habeas velim Raphaël.
Tu solus medicos meos labores
Nutris, tu miseræ rati secundo
Aspiras, pelago furente, portu,
Duro tempore nec sinis perire,
Vnus Iupiter, vnicusq; Apollo &
Nobis, seria sint tua & iocosa.

Ad librum, ne exeat liuore & perfidia Medicorum.

Liuoris rabidos liber notasti
Latratus, medicæ malasq; mentes
Turbæ, & perfidiam æmulantis artis,
Vulgi credulitas inanioris
Iam deprehensa tibi est, & ociosi
Rumoris solidæ & sacræ inuidentis
Virtuti, aßidui grauesq; morsus,
Festinate nimis: tamen tabernas
Odisti patrias, laresq; nostros,
Audentiq; paras iter volatu.
Audere hoc nocuum est, liber, morare,
Dum Musis nimium miselle credis,
Maiestati sacri chori superbus
Quod Phœbi auspicijs, ope, & medela.

Pascamur nimium putas, sed amplum est.
Ieiunus poteris subinde nosse,
Contentus medico, & satur quiesce
Nostro nomine, quid lacer famescens,
Neglectusq́; feret miser poëta?
Certè nomen habet, sed ignis, ara,
Huic nec victima, nec dapes poëtæ,
Et totis querulus sitit diebus,
Diuinæ hoc meritum est, honosq́; mentis
Ingrata, impia secula, & prophana?
Viuamus medici, liber morare.
Quod versus coëant tui, & medelæ,
Quod Phœbum medicus, sacerq́; vates
Autorem celebrent, piumq́; patrem,
Iunctis laudibus, educata turba,
Non nouit rapidus furor malignæ
Plebis, pessimus improbusq́; liuor
Cultis pernicies, malumq́; virus,
Et mors ingenijs. Liber morare.
Obdurat, monitus, precesq́; nostræ
Nil prosunt: celer exit hinc, in æquo
Delumbiq́; pede. Exeat secundis
Ausis, Aonidon fauenti cœtu.
Sit laus summa tibi superne Phœbe:
Mordebit tenuem meum libellum
Rumor perfidus: Hic tamen superstes
Viuet, posteritas meis Medelis
Arridens, medico, tuoq́; vati

Optabit

Optabit reduces dies negatos,
Infelix morere, & perito liuor.

PRIMA COMMENDATIO ab ipsis elementis.

1. Elementa. Στοιχεῖα.

Arida terra, gelu torpet, calet humidus Aër.
Si gelida est, deceat, si minus humet Aqua.
Torrida ab igne, minus sunt cætera sicca, ministrãs
Omnibus hæc varias non sine Sole vices.
Dij, bene sit vobis, semper mutata nouantur,
Vt perimant formas dentq; elementa nouas.

2. Ficus. σῦκα.

Igne tepet modico, primoq; est tempore ficus
Mollior vrenti mox sitit igne magis.
Candida purpureis nigrisq; est gratior, omni
Pinguior hæc fructu est, vberiusq; fouet.
Si noua sit, nocua est stomacho, & descensibus apta
Effluet, ardenti ni sociata nuci est.
At siccata aperit, sordesq; potentius effert,
Nec minus ista mali sanguinis esse solet.
Frigida membra calent Ficu, præcordia lenit
Et caput, hanc primam mensa liberq; ferant.

3. Mala, Μῆλα.

Plurima sunt minimiq; madentia mala caloris,
Dulcia sed stomacho commodiora meo.

Corda iuuant flammis agitata at noxia ventri
Turgebunt neruis & nocuisse volent.
His caueas, mala sunt, dirasq; mouentia febres,
Forma placet nitidi corticis, esca nocet.

4. Persica. Περσικὰ μῆλα

Rore sumus pluuio mox putrescentia, ventri
Fida calescenti, si modò prima damur.
Mollia laxamus ventres, siccata tenemus,
Nos timuit Persis, sed tibi grata sumus.

5. Poma Armeniaca. ἀρμενιακά.

Poma eadem dices quæ Persica, si tamen amplum
His corpus nobis aurea forma datur.

6. Pruna. κοκκύμηλα.

Prima, licet vario decorata colore nitescant,
Frigent, & pluri crassa liquore fluunt.
Soluunt, corda fouent, ardentia pruna reposcunt
Prandia, sunt Syrij nobiliora soli.

7. Pyra. ἄπια.

Brumalis sitibunda cibi, durantia ventrem
Sunt pyra, ventosum non edat illa lætus.
Cor tamen hæc colat, & fungi cui cura maligni,
Nec pipere, & mulso, melléue cocta nocent.

8. Cerasia. Κεράσια.

Iam dedit è Ponte nobis tria poma Lucullus,
Vix tepida & cursu dulcia sunt subiti.

Dulca-

Dulcacida ignito ſitiunt aptiſsima ventri,
Condit aduſta vorax acria ſole coquus.
His aluus fluida arcetur, famis improbus ardor
Creſcit, adempta ſitis, quàm gula docta coquo?

9. Cydonia. Κυδώνια μῆλα.

Sicca leuis bruma quod poma cydonia melle
Cocta iuuant ſtomachũ, menſa ſecunda rogat.
Frenant vina, tumens, fluxus remorata, lacertis
Sunt nocua & nimio curſibus apta cibo.

10. Oliuæ, Κολυμβάδες, ἐλαῖαι.

Torpeſcens olea exacuit, ſed auara palatum
Vix alet, arentem mollior aluus amat.
Igne leui (niſi falſa) tepens, imitata Smaragdos
Fœniculo atq; acido rore refecta ſapit.

11. Sorba. Οὖα. Arbuta. Μεμαίκυλα.
Meſpila. Μέσπιλα.

Arbuta, Sorba, tenent fluidos & Meſpila ventres,
Paruo ſicceſcunt hæc tria poma gelu.
Hæc fugias nitido dum cortice poma rubeſcunt,
Vix ſimul eueniunt, & decor, & bonitas.

12. Auellana Λεπτοκάρυον.

Primus Abellinam Campano à nomine cultor
Dixerat, aridula eſt, ſed minus illa tepet.
Inuiſa eſt capiti, & ſtomacho, tardiſsima lapſu,
Intumet, vmbroſis naſcitur in corylis.

13 Amygdala. Ἀμύγδαλα.

Feruet, & emollit, si dulcis amygdala, amara est
Asperior, mensas nesciat ista tuas.
Iliacum dulcis, tabemq́; à pectore delet.
Quam bene distat? alit dulcis, amara necat.

14. Nux Κάρυον βασιλικόν.

Mille nuces poteras dixisse, sed vnica iuglans
Nux dicta est. linguæ iam nocitura tuæ.
Siccior arescit, stomachum & caput improba ve-
Mirum si nocuæ sit bene iuncta viæ? (xat.

15. Pistacium. Πιστάκιον.

Igne nuces superat, renes iuuat, & iecur humens
Pistacium, hoc stomachi cœna senilis amat.

16. Pinea. Στρόβιλος.

Ebullit nimiumq́; sitit, pulmonibus imis
Debita vix coquitur Pinea, sed bene alit.
Intestina fouet, neruis, rigidoq́; lapillo
Subuenit, & Veneri grata, fugit Cybelen.

17. Castaneæ. Κάστανα.

Quæ tibi grata licet posita mollescat echino
Sicca est, & nimio Castanea igne calet.
In caput, & ventres inflata asperrima sæuit.
Ni spolia apportet mellis arundinei.

18. Zizypha. Ζίτζυφα, ζίζυφα, καὶ ζίνζυφα, Actuario, Nicolao Myrepsico, & Simeoni Sethi, officinis Iuiubæ.

Magna

Magna placent, tußim sedant, stomachumq́ lacessunt,
Humenti frigent zizypha temperie.

19. Mala punica. Ῥοιαί.

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria poma
Punica, pulmoni hæc sunt mala, at illa bona.
Cuncta nocent stomacho, feruentes acria flammas
Extinguunt, cunctis mensa secunda datur.
Sæpe remorbescit dulci si vescitur æger,
Vtraq; cùm distent, meiere cur faciunt?

20. Corna. Κράνεια.

Corna nocent stomacho bruma mala grata rigenti,
Si tuus illa voret venter, auarus erit.

21. Mora. Συκάμινα. Μόρα.

Acribus est gelidus, feruescens dulcibus humor,
Dulcia mox putrent Mora vorata tibi.
Acria si ventres choleram subigentia durant,
Vesicæ effluxus plenior inde tibi est.

22. Vua. Σταφυλή.

Dulcis & apricis delecta in collibus vua,
Terreus huic cortex, feruidus humor inest.
Excipe de nigris, quæ sit tibi gratior, albam,
Néue inflet, soles sit remorata duos.
Bacche quid hoc maius potuisti hoc munere? nutrit
Hæc bene, vesicæ sed male sana nocet.

23. Vua passa. Σταφίς.

Passa

Passa iecur, stomachūq; iuuat, mihi prima Corin-
Ilia cum tepido grata liquore leuat. (thi est.

24. Vua immatura. Ὄμφαξ.

Quid miseræ amplecti charam mihi profuit vlmū,
Tam subitæ mortis cùm meus extet amor?
O felix labrusca tuis seruata racemis,
Quàm minor est multo sors mea sorte tua!
Non caleo, dulcisq; mihi non insitus humor
Digna fouere sui pectora, nunc noceo.
Adstringo, ingluuiem repeto, sum noxia bili,
Malueram Baccho debitus esse sapor.

25. Labrusca. Ἀμπελος ἀγρία, & Pruna syluestria ἀγριοκοκκύμηλα.

Labrusca incultæ decus arboris, acria pruna
Nata sub vmbrosa sole tepente Rubo.
Frigida sunt, vomitumq; tenent, fluxusq; retar
Gratia quanta Ioui? nil sine dote facit. (dant,

26. Bacca lauri. Δάφνις.

Laurea docta caput muscosaq; pectora, lumbos,
Et iecoris clausas radere Bacca vias.
Dira mouet vomitus, & rusticitate retenta,
Prænimia fœtum perdit amaritie.
Menstrua subducit, lapidemq; epota resoluit,
Quod mirum est? vßit si prius, vsta modo est.

27. Bacca iuniperi. Ἀρκευθίς.

Gratia

Gratia Iuniperi baccis sitientibus ingens,
Pulmonem stomachumq́; igne tepente iuuant.
Semianimem reuocant matricem, bacca dolores,
Iuniperus flammis vsta, venena fugat.

28. Conus Cupressi. Σφαιρίον κυπαρίσσου.

Arescens calido reprimit conspersa Cupressus,
Vesica & neruis optima languidulis.
Est mala, grata tamen, Ditiq́; in funere sacra
Flet pueri assiduè lurida fata sui.

29. Dactyli. Φοίνικες.

Ardua dat dulci pomum tibi palma tepore,
Cui dedit apta nimis nomina forma teres.
Hoc caueas, tumidum corpus torpedine replet,
Sic cedet vinci nescia palma tibi.

30. Grana myrti. Μυρσινόκοκκα.

Dum sitibunda rigent, reseratos grana cruores
Myrtea compescunt, & bene semper olent.
Corda, senescentemq́; iubent reuirescere formam,
Hinc tibi grata putant Myrtea serta Venus.

31. Bacca hederæ. Κισσοῦ σφαιρίον.

Sicca nocens neruis Hedera est, & frigida paruo
Igne calet, varijs sic malè mixta modis.
Vina domant, firmantq́; caput, ventremq́; corymbi,
Cincta hedera nimium tempore Bacche sapis.

32. Mala medica. Μηδικὰ ἢ κίτρια.

Medica mala sumus pelli vis ignea nostra est,
Humentis Brumæ nec bene cocta caro.
Terreus est humor, sectantur semina pellem,
Os calet, & folium, sic voluere diei.
Tarda caro est, succus cholerã. fluxusq; moratur,
Cor tepet hinc ardens, hinc tua membra nitent.
Semina, flos, folium & cortex frigentia mulcent
Corpora, & epurant aëra pestiferum.
Sola tamen volumus mandi, sic gratus, olescens,
Nos, bona dic veneri, non mala nec medica.

33. Nerantia, νεράντζια. Nicandro in alexiph. vulgo arantia, Germanicè Pomerantzen.

Proxima sunt, Italia dixere Nerantia primis,
Vincunt pelle, parum frigidus humor inest,
Verticibus miro sunt hæc gratissima odore,
Dulce sapit melius pectoribusq; fauet.
Sint folia arboribus seruata virentibus ipsis.
Cætera sunt mensæ commodiora tuæ.

34. Mala limonia. Λειμώνια μῆλα

Aßyrij pariunt etiam Limonia campi,
Crediderim succo hæc vincere prima malo.
Cætera subducunt, nec prima vigoribus æquant,
Si nullo varijs ordine dantur opes.

35. Fru-

35. Frumentum. Σῖτος.

Iam liber arboribus per aristas ire relictis
Parue potes, vario tempore multa legas.
Prima tibi aërea occurrunt frumenta, maniplos
Excute, subrufa, & gaudia grana teras.
Plenius hæc repleant, fomentaq; plura ministrent,
Nulla magis Cereri grata corona datur.

36. Far. χόνδρος.

Farra calent, nimium siccata, his esca tenacis
Sumpta cibi est, mollem sacchara conficiunt.
Sic stomachum et pectus refouebunt: quàm bene dictum est,
Sacchara non vllis posse nocere cibis?

37. Hordeum. Κριθή.

Sicca, gelu parui, modica sunt hordea cœna,
Febribus in calidis pectoribusq; pares.
Inflant, occlusæ vesicæ claustra relaxant,
Nullus ea adstricti corporis æger edat.

38. Spelta. Ζειά. Zea.

Spelta venit melior, minimo tepefacta liquore,
Cui tribuunt primos hordea, farq; gradus.
Mira sed hinc res est, spelta minus hordea prosunt,
Et tamen hæc auidis prima vorantur equis.

39. Cicer. Ἐρέβινθος.

Feruet & arescit Cicer omne, sed ignea vincunt
Subnigra, pulmoni prima alimenta tuo.

Hæc

Hæc reduci formæ, & vocum concentibus apta,
Si data sint mensas inter vtrasq; tibi.
Cortice non posito renes, iecur, atq; lienem,
Vesicamq; fouent, & Venerem faciunt.
Hæc bona sunt, turgent, sed aquosa virentia Thu-
Cur tamen inprimis ortibus ista vorant? (sci

40. Cicercula. λάθυρος, vel ον.

Extumidos auget magis vda Cicercula ventres,
Et stomachum calido dura minore grauat.
Sic cicer hanc vincit, non his est æqua potestas,
Sic cedunt dominis infima quæq; suis.

41. Pisum. Λέκυθος.

Sub cane sicca parum frigentia Pisa parabunt
Cortice deposito pabula sana tibi.
Sed melius sapient si dulcis amygdala succum
Præstiterit, mira sic iubet arte gula.

42. Faba. Κύαμος.

Vda prius Faba, mox fit terrea, turgida semper
Est tamen, & poterit somnia ferre mala.
Fresa minus nocua est, crassos parit illa liquores,
Albentem intactam gurgulione legas.
Pectoribus fluidæq; aluo vix commoda ventri
Et capiti est morbus, dedita testiculis.
Hanc pipere & celebri poteram condire culina,
Vendicat hanc vilis sed sibi rusticitas.

43. Phaseolus, siue Phaselus. φασίολος

Dum

Dum calent arenti & tibi manditur ore Phaselus,
Mox facit infirmo turgida membra cibo.
Si rubet, est melior, muliebria fortius effert,
Hanc fuge, si placidæ somnia noctis amas.
Si pipere & mulso faciet coquus arte salubrem,
Dic mihi naturæ seruit, an ista gulæ?

44. Lens. Φακός.

Aluus ab igne leui lentis siccata tumescit,
Hordea si reddant dic medice innocuam?
Illa melancholicos, neruis inimica, & ocellis
Nec satis est, morbos, somnia dura mouet.
Scilicet extollat Pelusia munera Nilus,
Dulcia si addideris toxica dira facis.

45. Oriza. Ὀρύζα.

Cum tepeat ventrem retinens, et amygdala inungi
Lacte vel exposcat, siccat oriza magis.
Sic pulmenta feret tibi plurima, si tamen inflat
Nequitiæ poterit promptior esse tuæ,
Sed moneo, patinas vexat diuturna calentes,
Siste parum, Veneri fiet & apta gulæ.

46. Milium, Κέγχρος. Panicum. Ἔλυμος.

Sunt ieiuna, aluum durantia, grata dolori
Si milia ignitis sint prius vsta focis.
Lacte incocta fouent, molli vel inusta liquore
Plenius, at cœnæ tarda tenacis erunt.

Panici vberior liuoris mensa superbit
Sæpius, exiguis cedere magna solent.

47. Lupinus. Θέρμος.

Siccior ardescit rudis incultusq; lupinus,
Hic conuiua tibi rustice durus eat.
Lumbricis mors est, pleno iecori, atq; lieni,
Et præsentis opis renibus esse solet.
Gratia sit natura tibi, si villicus illum
Non colit, ipse sua est tutus amaritie.

48. Vicia. Βίκιον. Lolium. Αἶρα. Auena. Βρῶμος.

His viciam, lolia & poteram committere auenas,
Pluraq; quæ nullo terra serente parit.
Segnia sunt, cultu, nec carmine digna, nec horto,
Quumq; renascentur, nulla ea mensa volet.

49. Cucurbita. Κολόκυνθα.

Succi aquei, cursus rapidiq; Cucurbita, bilem
Vincit, & iliacum non bene cocta ciet. (dat.
Quàm bene grata tamen, cuicunq; admixta secun
Huic externa magis, quàm sua forma placet.

50. Cucumis paruus. Σίκυς μικρός.

Si nocet humescens Cucumis, gelidusq; Citrullus,
Vt tremuli ardores cordis odore leuet.
Nec diuturna tamen sit, concomitata, caueto,
Febris, in aßiduos si datur esca cibos.

Hic

Hic bilem, subigitq́ue sitim, stomachoq́ue calenti
Gratus erit, medici si sapit arte coqui.

51. Cucumis magnus, Σίκυς μέγας.

Grandior exoritur Cucumis sitientibus ægris,
Humidior, paruo vix tepet iste gelu.
Sordibus hic patulos reddit quoscunque meatus,
Sæpe venenatæ sed dapis esse solet.

52. Pepo. Πέπων.

Quarta tua est sedes, poteras sed primus haberi
Cùm tepeas, dulci grate liquore pepo.
Vesicam & ventrem reseras, sed prauius ito.
Ne tumidus noceas posteriore cibo.
Quæ grauior tibi noxa tamen, vel pedita sedes,
Vel tibi, quod medici, plurima vina negent?

53. Fungi. Μύκητες.

Bissenos poteras irritamenta malorum
Ferre libe Fungos, cura sit ista coquo.
Vnde nos satis est subire putredinis vdos,
Dicere frigentes esse, grauesq́ue nimis.
Hi tamen inter se cùm distent, Claudius edit,
Coniuge Boletos dante magis nocuos.
Si placeant, rabidi caueas contagia ferri,
Cumq́ue venenatis putrida quæque locis.
Quisque nocet capiti, & stomacho, caligine sensus
Velat, & est cordi perniciosa lues.

Niq; salutiferi medicamina pura Falerni
Hauseris, vrinæ vix erit apta via.
Funge vale genitum nil moror nocte sub vna,
Sic properant rapido noxia quæq; pede.

54. Fungus Lyncurius. Μύκης λυγγύριος.

Vltimus exposcit primos sibi Lyncis honores
Fungus honoratas dignus adire dapes.
Igneus est, iecori, & renum medicina lapillo
Vesicæq; datur, prandia grata gulæ.
Quòd lapide est ortus forsan mirabere? mirum
Grandius est, lapidem mox alit ille suum

55. Panis frumentaceus. ἄρτος σιτικός.

Debita naturæ tua sit modò charta Libelle
Ars petit emeritam, siste parumper, opem.
Viuimus arte, fouet nos omni tempore Panis,
Nec sapiunt lautæ, si sine pane, dapes.
Feruet, & artificis cura conditus amica
Fœcundo vincet salgama quæq; cibo.
Pituitam fermẽta adimunt huic mixta tenacem,
Sed faciles aditus membra ad alenda dabit.
Ars bona, sic geniti sumus vt moriamur, amica
Nos tamen æternum viuere quæris ope.

56. Panis non frumentaceus.

Quid

Quid sapiant alij, velles si vendere panes
Pistor, ab inscriptis quære legaminibus.

57. Vinum. Οἶνος.

Vina bibe, humentes sed sint imitata tepores,
Antiqui calices, nec noua musta placent.
Alba colas melius, reseratis postibus intrant
Corpora, & emulcent, sunt nigra sicca magis.
Si tibi subrubro salienti grata colore
Sunt, modò sint olido munda sapore, bibas.
Corda iuuant, vires reparant, subitamq; reportant
Lætitiam, modicis sed bibe sumpta cadis.
Dulcia pectus alunt, iecori mala, pessima ventri
Turgidulo, somnos hæc Veneremq; ferent.
Cœcuba fumoso nimiumq; furentia viro,
Sensibus & stomacho deteriora nimis.
Forsitan et Chium expectas, grandesq; phalernos?
Sint mihi pauca malo nec sine rura Capro.

56. Vina aquatica. Οἶνος ὑδατώδης.

Calda minus, sed sunt magis humida aquatica vi-
Si ferat hæc stomachus sensib. apta placet. (na,

59. Acetum. Ὄξις.

Vlcera si ventris, vel pectora sicca & aceti
Commoditas tamen est non tibi parua coque.
Frigore si poterit neruis nocuisse, rependit
Damna, potest ægro si reuocare famem.

60. Sal. Ἅλς.

Nunc riget, antè liquor fuerat Sal, siccat & ardet.
Cur tamen epotus corpora fluxa ciet?
Gratior albus erit, rubor est vrentior omni
Laus sale non posito mensa nec olla sapit.

61. Lac. Γάλα.

Dulce sapit, subitò cur lac putrescit? aquosum est,
Quod præstat? Capræ. Post? Ouis: inde? Bouis.
Cui nocuum? Capiti, putridis & febribus, ora
Inficit & neruos sed bene pectus alit. (mnus
Quando bibam? primum cùm sugis ab vbere, so-
Huic, moneo, & motus mixtaq; mensa nocet.
Tot petis? vnum oro, Cur in contraria fertur,
Et modo lac reserat, & modo fluxa tenet?

62. Butyrum. Βύτυρον.

Lac dabit aërei tibi condimenta Butyri,
Nec mirum, è gelido marmore flamma micat.
Pectora demulcent, ventremq; doloribus apta,
Non sunt plura gulæ, sed satis ista coquo.

63. Caseus. Τυρός.

Si calet antiquus siccescens Caseus, humet
Et gelidus nouus est, inter vtrumq; placet.
Si nouus impinguat: Sicca vetus: attamen ambo,
Et capiti, & stomacho, pectoribusq; nocent.
Mensa ferat medium, vel nullum, renibus illi
Sunt nocui, & iecori, nil habet iste boni.

64. Oleum oliuarum ἔλαιον ἐλαίας.

Pingue

Pingue oleum mollit ventres, humetq; calenti
Temperie, & pingui fert alimenta cibo.
Hoc sine nil condita sapit Lactuca: sed vnde hoc,
Insipidum cùm sit, deijciatq; famem.

65. Oua. ὠά.

Flent positoq; tremunt capite & coëuntia mandi
Nolent nata, modo si sapis oua bibe.
Humida sunt celerisq; cibi, flammaq; repentis,
At durata time, nec diuturna vores
Mollia pectus alunt, tussim sedantia, raucis
Vocibus apta nimis: Gaudia noctis agunt.
Hæc stomachum mulcent, renes, iecur, optima, ven-
Vesicam mira sedulitate fouent. (tri,
Sunt bona, sed facilè & subitò tamen oua putre-
Sic nihil ex omni parte iuuare potest. (scunt,

66. Mel. Μέλι.

Ignea vere legas & mella nitentia succo,
Subruffa hyberno tempore lecta mala.
Dulcia sunt, somnis blandum lenimen, & imo
Pulmoni, turges si tamen, illa time.
Hæc stomachum reparant, hæc à putredine fœda
Omnia tutantur. Gloria magna apibus.
Sed nihil, aut modicum, hoc větri, mirabile maius,
Quod nocet educunt, quod iuuat illa tenent.
Sacchara grata magis tibi dulcis arũdo ministrat,
Liber abi, hic nocuæ ne timeantur apes.

Cumq́ minus caleant, minimum ſiccata videntur,
Omnia cara, mihi ſunt meliora nouo.
Pectoribus, ſtomacho frigenti aptiſſima, mella
Si minus abradunt, ſunt magis apta Gulæ.
Lac, dulces fructus, Mel, pluraq́ dulcia portas,
Nec liber es ſapidus, plurima amara tenes.

67. Caro. κρέας.

Si domini fortaſſe liber te menſa vocabit,
Inſcie ne pecces, vltima menſa tua eſt.
Qradrupedes varia current huc ordine, pluma
Nobilis huc poſita quaq́ volabit auis.
Quadrupedum humidior cibus eſt, tua portio dex-
Sit latus, vda (decet ſi tamen) oſſa pete. (tram
Dulcius hæc iuſtum alliciunt, tuus iſta tepeſcens
Semianimisq́ calor concoquet igne leui.
Parua ſapis, vel ſi mauis lactentia, cedant
Teſticuli teneris carnibus iſta licet.
Maſculus oblectet, faſtidit fœmina, pingui
Feruentes nimio ſubleuat illa cibos.
Externum incocta carni dabit olla liquorem,
Innatum retinent aſſa tepente foco.
Si te gratus odor volucrum trahet ita cachinnos
Ne moueas domino ſimplicitate tua.

68. Caro pinguis & ſalſa. κρέας λιπαρὸν καὶ ἁλμυρόν.

Exitus eſt facilis pingui, & vix nutrit, auari
Salſa cibi eſt caro, ni ſæpius inde bibis.

69. Ocu-

69. Oculi. Ὀφθαλμοί. Cerebella, παρεγκεφαλίδες.

Quadrupedum effodias oculos, cerebella volucrum
Vda nimis, calidum ni piper addis, erunt.

70. Vbera. Μάζοι.

Sunt aquea & pluuio si lugent vbera lacte
Carne minus sapiunt, nec sine lacte placent.

71. Colla. Αὐχένες ἢ τράχηλοι. Hepar. Ἧπαρ.

Colla, iecurq́; calent, collum sed fortius humet
Gallina, anser, anas mollius hepar habent.

72. Pedes. Πόδες. Alæ. Πτερά.

Pes placet anterior, sed non minus ala, tepores
Aëreos non est hæc imitata minus.

73. Ren. Νεφρός. Cor. Καρδία. Pulmo. Πνεύμων. Lien. Σπλήν. Venter. Γαστὴρ ἢ στόμαχος.

Det volucrum aëreos renes coquus, ipse lienem,
Pulmonem, ventres, siccaq́; corda voret.

74. Vitulus. Μόσχος, Bos. Βοῦς. Taurus. Ταῦρος.

Assiduos habeant vitulum tua prandia in vsus,
Cui madida & sapido iuncta tepore caro est.
Terrea bilem affert, terram digesta per annos,
Nunc eme, sic stomacho fit leuis esca tuo.

Ne tamen incertis natura laboribus erret.
Cogetur pando Bos dare colla iugo.
Spectet ad exortum solem frons frigida tauri,
Siccior est, Hyadas si fouet illa sapit.

75. Hœdus. Ἔριφος. Caper. Τράγος.

Hœdulus ad Domini saltet, sed frigidus, aras,
Vix calet, illa ægris vda alimenta feret.
Cùm malè olet sicca, fit caper improbus, absit,
Et cadat ante focos victima Bacche tuos.

76. Agnus. Ἀγνός. Veruex.

Anniculus placeat, vel si sine testibus agnus,
Pinguior est hœdo, quum calet olla, vores.
Hunc amo si duri per pascua montis anhelat,
Maluero si auri vellere diues erit.

77. Sus. Ὗς. Aper. Κάπρος.

Sus tibi cœnoso sit cœna domesticus ore,
Grata ferat nobis mensa hyemalis aprum,
Ille licet currat de vertice montis, aquosæ
Carnis erit, pluri sed tamen apta cibo est.
Hunc feritas, syluæq́; domant, & inania saxa,
Pòst melius posita rusticitate sapit.

78. Capreolus. Dama. Δορκάς.

Iam canibus laqueos iniungite, iam lacer vdam
Tingit humum roseo sanguine Capreolus.
Hic optata feret nobis fomenta calore,
Vda leui, modicis moxq́; coquenda focis.

Dammula adusta magis, si matris ab vbere rapta
Hic prior in nostro fortè erit orbe locus. (*est,*

79. Bubalus. Βούβαλις.

Bubalus hinc abeat néue intret prædia nostra,
Non edat hunc quisquàm, sub iuga semper eat.

80. Ceruus. Ἔλαφος.

Terreus est, volitat sed ceruus, retia tendas
Ne fugiat, neruis quum tumuere fauet.
Si vereare nigram bilem, si captus anhelo
Esca cani, cordis sed prius ossa legas.
Illa venenatum poterunt depellere virus,
Sic nihil est penitus quod sine laude voces.

81. Ad lectorem.

Longa tibi, & forsan lector mea cœna molesta,
Ne satur inde vomas, finis vbique mihi est.

82. Lepus. Λαγώς.

Auriti leporis mihi pulpamenta reponas,
His meos abradi iam didicit stomachus.
Ignea sunt, aluum durant, sed renibus arctas
Et fœmori norunt hac reserare vias.
Iupiter alme, datur lepori si sexus vterque,
Nec fera, nec malus est, omnibus esca placet.

83. Cuniculus. δασύπους.

Credideram leporem, sic forma simillima fallit,
Ambo superfœtant, dente vel aure pares.

Ambo

Ambo timent, distant tamen, vda cuniculus adfert
Fercula, viscosum semi imitata gluten.
Hunc torre igne tamen, suffossa euertere castra,
Bætidis audebit, si modò credis, aquis.

84. Erinaceus. Ἐχῖνος.

Si tibi Echinus adest, stomachum fouet, ilia mollit,
Humet, & vrinæ membra relaxa tenet.
Febris in antiquæ cœna optatissimus, ægris
Antidotum neruis nobile salsus erit.
Scilicet hic mos est naturæ, excelsa recondit
Munera, dumosum tot bona tergus habet.

85. Glis. Ἐλειός.

Nil iuuat vmbrosi latitare cubilibus antri,
Glis tibi, vita & mors hic tibi somnus erit.
Nec pingui nocuisse malo, ingeniosa libido
Interdicta gulæ, noxia quæq; vorat.

86 Gallus. Ἀλεκτρυών. Capus. Gallina. Ὄρνις. Pullus. Πῶλος.

Iam vigili excubitor nos increpat, ocyus ito,
Iam rubet orta dies, segnis inersq; liber.
Cedendum est, Libyci gallum timuere leones,
Omen habet certis in fera bella notis.
Ilia fortè doles, & somnum, Fessulus oras?
Incocti pingues sint tibi potus aquæ.
Prandia si dederit, Veneris documenta proterum
Nesciat, hinc sicca est, & malè grata caro.

Sit

Sit puer, aut falso Cybeles pro nomine pœnas
Exigat, & posito sit tibi teste capus.
Sic bene pinguis eris; sic iam dormire licebit,
Et pariet raucæ fercula plura gulæ.
Hunc gallina vices, vel si magis humida primas
Nigra dabit, partus sit licet impatiens.
Hi cerebrum, Veneremq; fouent, minus ignea pullis
Vis data, sub sicco sint mihi cœna Cane.
Maxima testiculis positis, tibi gloria Galle.
Somno, aluo, Veneri, gratus es & Cybele.

87. Anser. χλώ. Anas. Νῆτlα.

Anser, anasq; tibi sit plena domestica succo,
Si validi es stomachi rustica dura nimis.
Anseribus magis ardet anas, præstantior aliis
Est cibus, hæ prosunt vocibus & Veneri.
Quisquis honoratum iecur ausus mandere primū,
Hic Messalina doctior arte gulæ.

88. Ibis. Ἶβις. Ciconia. πέλαργος.
Grus. Γέρανος.

Ibis in antiquos redeatq; ciconia luxus,
Escaq; Pygmæis Grus nocitura suis.
Anguibus Aetnæo sint perniciosa vorago
Ventre, graues odi, quæ nocuere dapes.
Sat medico latum est meriti, si manica mollis
Intestina lauat munus ab Ibide habet.

89. Columbæ Cellares, id est, domesticæ. Περιστεραὶ οἰκειακαί.

Cellaris mihi sint conuiuia prima columbæ,
Quum figit hæc nidos ausa volare suos.
Tunc calidi humentisq́ cibi est, facilisq́ culinæ,
Obtusi nimium prima cruoris erat.
Condiat hanc labrusca tamen, dum Sirius ardet,
Et repleant calidos acria poma vteros.
Parce Venus, tanti non sunt tua numina nulli
Docta nocere, sacras quòd tueantur aues.

90. Columba liuia. Id est, agrestis. Ἀγρία, palumbes. Φάτλαι.

Aridior si te delectat fortè columba
Liuia, turrita quæ tibi ab arce cadit.
Non sapiat torquata minus mihi chara palumbes,
Si modò fert molles non diuturna dapes,
Ni stomacho ignito sint pulmentaria, neruis,
Poplitibusq́ ægrè cùm voluere fauent.
Has tere securo nec sit trepidantior ore,
Offendisse suam iam didicere Deam.

91. Phasianus. Φασιανός.

Phasida iam vehat Argos auem, quassata retardat,
Debuerat primo discubuisse toro.
Illa leuis stomacho est, suaues imitata tepores,
Non volet immensas rustica turba tuas.
Vix sicca est, volucrum primi huic debentur hono-
Nec malè, cùm fuerit regius antè puer. (res,

92. Turtur. Τρυγών.

Turtur

Turtur honorabis domini conuiuia nostri
Huic melius sapies posteriore cibo.
Siccescunt, sed calda magis tua fercula prosunt
Sic domino, vt sapiens hinc magis esse queat.
O, bona auis, casta est, sanctaq; dicanda Mineruæ,
Nos tamen in Venerem luxuriamq; rapit,

93. Perdix. Πέρδιξ.

Obfuit ingenium perdici, effrena libido
Pernecet, aucupium ni modò fallat auis.
Grata tepescenti, stomachum siccata liquore,
Cor tumidumq; potest prima fouere iecur.
Si timet excelsos, cùm sit leuis illa, volatus.
Palladia casus seruat ab arce suos.

94. Pauo. Ταώς

Cui bene seruatæ nocuit custodia vaccæ,
Ignea cui flamma est, cui caro lenta putret:
Qui licet oblectet, sitq; in regalibus ingens
Delicium, pigræ nec leuis ille dapis.
Si tamen ante alios pauonem Hortensius edit,
Sic auis emeruit dira salaxq; Venus.

95. Coturuix. Ὄρτυξ.

Sint autumnales croceo tibi pabula lumbo,
Siue coturnices, siue vocas Qualeas.
Sensibus hæc mala sunt, tenebrisq; replētia fuscis,
Ventri inuisa, malis febribus exitium.

Si ta-

Si tamen vlla tuos circumuolitauerit orbes,
Cœna tibi non sit, sed leue prandiolum.

96. Merulus. Κότλυφος. Turdus. Κίχλα.

Si mihi pinguis erit Merulus, tua gloria cedat
Turde, salutiferos vult mea mensa cibos.
Ignem ardor inest maior tibi, sistitis ambo,
Tu grauior redolens ni tibi Bacca fauet.
Si tamen aucupijs, laqueo, vel rete latenti
Falleris, inde mihi non minus ipse places.

97. Alauda. Κορυδαλός.

Ignea si galeata mihi est præpinguis alauda,
Sit breuior, ne sit cœna molesta mihi.
Durior aluus erit, sed ius dabit ilia soluens,
Sic malè quod nocuit spontè iuuare solet.

98. Ficedula. Συκαλίς

Si sapit, & calida arescit Ficedula, quæris
Cur piper? vt melius si bibis, inde coquas.

99. Passer. Στρουθός.

Ardet & est molli passer durissimus aluo,
Si vis esse salax, hic cerebella dabit.
Cur neget, huic subitam sunt adducētia mortem,
I Venus hinc, solas ni modò perdis aues.

100. Hirundo. Χελιδών.

Defleat infandos ingrati coniugis ausus,
Igniti & nocui cùm sit hirundo cibi.

Cur

Cur noceas? dulci modulamine se dat habendam,
Thraicios fugiens intrat amica lares.

101. Sturnus. Ψάρ⊕.

Sturne peregrinas mendices aridus vuas,
Socratici cœna volumus esse tua.

102. Auiculæ. Ὀρνιθάρια.

Nunc video innumeras, & circum rete volutas,
Crediderim exustas esse volucriculas.
Has coquus arte parat celebri condire, vocatus
Sum coque, iam venio, tardior olla tua est.

103. Testudo. Χελώνη.

Indica quæ duro cornu Testudo rigescit,
Si coquitur posito tegmine mollis erit.
Mansa phthisin putrem soluit, tumidumq́ue lienem,
Fitq́ue venenatis vermibus antidotum.
Sensibus exhibita est pulmentum nobile, morbum
Tollit & Herculeum, qui dolet oua bibat.
Calda parum humescit, fluuios mõtesq́ue peragrat,
An caro, vel piscis sit, petis? est media.

104. Piscis. Ἰχθύς.

Fert aqueum & fluidum piscis tibi quisq́ue cruorem,
Si sit gratus, aquis fluctuet æquoreis.
Littora saxosa vel si natet impiger vndas,
Huic modò viscosa est ni pituita cape.

Stans nocet, assatus pascit bene, tardior exit,
Si minus elixo pasceris, inde cacas.
Frigidulos angit neruos, languentibus ægris,
Et stomacho humenti, verticibusq́ grauis,
Gaudet ventre, gula, & ceruice, putrescere norunt
Hæc citò, languenti est vnica cauda cibus.
Excipit hunc feruens dum retibus olla, vorato
Protinus, hinc nosces, quòd Venus orta mari.
Mensa Lupum, Rombumq́ voles, timidusq́ roga-
Mugil? adhuc medijs nat mea cymba vadis. (tur

105. Piscis salsus ἰχθὺς ταριχευτός.

Ignea vis salso est, qui non bene concoquit, illum
Non edat, & Bacchus neq́ sit apta Ceres.

106. Ostrea. ὄςρεον. Conchæ Κόγχαι.

Humescunt omnes conchæ nimis ostrea friget,
His inflare, salax est tibi causa Venus.

107. Cancer. Καρκῖνος, Gammarus. ἀςακός.

Octipes exoritur, gemino sed onustus asello
Cancer hydram mulcens, suppositamq́ fouet.
Hic mihi in Autumno pinguescens, vere vel imo.
Luna magis pleno si rubet orbe, sapit.
Gammare fluminea poteris si vincere caudas,
Gratior æquoreis sit mihi cancer aquis.
Tabida pulmonis si putrida membra peragrat
Cum stomacho extergit, sed premit ille meum.

Siccior

Siccior hinc venter durabitur, at dabit amplas
Quum rubet accensus renibus ille vias.
Hic tantam Herculeo ne sit timet esca leoni,
Nascitur extremo, commoriturq́ pede.

108. Limax. Κοχλίας. Cochlea.

Frigida mucosum lentorem ponere limax
Munda valet, pluri ni gula parcit aquæ.
Hæc quodcunq́ iecur, sed non quia frigida, curat,
Illud ab innata dote superba potest.
Huic grata est natura nimis, si lumina desunt,
Tentat iter gemino cochlea corniculo.

109. Rana. Βάτραχος.

Vltima, sed nostros non accessura lebetes.
Ni saliat, putris rana parabat iter.
Noluimus, succi est pluuij & limosa maligni,
Irata est, & adhuc rauca coaxat aquis.

110. Ad librum.

Ibis inepte liber, ronchos & inania vulgi
Tædia disce pati, non mea, culpa tua est.
Et medici, & vates intra sua pulpita, nugas
Mille tuas, tacita non sine laude legent.
Pòst tamen in triuijs damnabere, fabula fies
Publica, sed moneo tu modò disce pati.
Hic tua ridebit medicamina, at ille poësin,
Alter erit vates, cui nec eris medicus.
Vade tamen mitis domini tecta ampla subito,
Hinc satis & superest, si satis esse potes.

111. Ad eundem.

Roma tuum fratrem si fortè libelle reposcat,
Cui varia & nouitas continuata placent:
Dic, venit, ille herbas & subterranea fodit
Fessulus, huic durum est, cùm sit onustus, iter.

COENAE RELIQVVM, siue liber secundus.

112. Ad conuiuam.

Tædia si tardæ forsan conuiua culinæ,
Vel quereris iunctas non simul ire dapes,
Turpe agis, adposito lentus discumbis in ostro,
Me Cilices vexant, Nilus, & omnis Arabs.
Semianimis montes, & rura per ardua curro,
Hyblæi flores, me nemus omne rapit.
Mitius insurgas, tibi sic conuiuia prosint,
Debita sitq; tibi cœna perenne mea.

113. Cinnamomum. Κιννάμωμον.

Iam coquus exposcit redolentia cinnama, sordent
Omnia, ni properas, nec sapit esca, liber.
Hæc oculos, stomachumq; acuunt, tremulosq; la-
Sistunt, his sicca est, nec pituita fluit. (certos
Artubus hæc vires iam torpescentibus addunt,
Et iecur, & renes, putreq; pectus alunt

Tædia

Tædia vexatæ matricis, & ilia tollunt
Turgida, vesicæ prouida languidulæ.
Tot bona cùm pariant, mentitus credidit aurum
Posse dare, hinc nimium Cinnama iactat Arabs.

114. Zingiber. ζιγγίϐερι.

Ignitum capiti, & pituitæ Zingiber ingens
Antidotum, frigent quum tua membra, cape.
Huic tamen innatus si non prius aruit humor,
Vix satis esse potest igne tepente sibi.
Hoc oculis aufert tenebras, huic vuida debent
Omnia, ne putreant Zingiber edocuit.
Hoc odisse Venus potuit, sed maxima ventri est
Commoditas, sicca, nec minus ille cacat.

115. Piper. Πέπερι.

Ardet & in neruos glutinataq; phlegmata fertur
Sic piper, vt nullum siccet Aroma prius.
Exacuit stomachum, mollito ventre superbit,
Hoc caueas, feruet si tibi bile iecur.
Corporis huic minimi numero laus damna repēdit
Plura mouent aluum, meiere pauca iubent.

116. Crocum. Κρόκ@.

Fama vetus taceat, cedant pulmenta Luculli,
Cœna coronata est plenior ista Croco.
Hîc Cilices redolent, ignita cacumina florum
Rubra ferunt cordi gaudia summa tuo.

Si mala ſunt capiti, ſegnes ducentia ſomnos,
Illa iecur, ſtomachus, triſteq; pectus amant.
Si bibit iſta vorax poterit torpere palatum,
Ieiunæ hæc verita eſt ſedulæ cauſa famis.
At ventrem oblectant, vuluam reſerantq; tumen-
Hæc ede, ſi riſus expetis aßiduos. *(tem,*

117 Nux Moſchata. Κάρυον ἀρω-
ματικόν.

India odoratas, & craſſo rore rubentes,
Cùm tamen exurant, dat tibi larga nuces.
Hæc ſtomacho, iecori, vitiato ſpleni, & ocellis
Subueniunt, Bruma ſi modò læſa dolent.
His bene olent, & vix contacta labella fameſcunt,
Veſica his patula eſt, has fluida aluus amat.
Quàm malè nux dicta eſt, matronæ nobile munus
Glans Moſchata datur, cui malè vulua tumet.

118. Caryophyllon. Καρυόφυλλον.

Torrida ſi lucus Caryophyla donat odores
Indicus vt tibi det, cur terit iſta coquus?
Deiectum reparant ſtomachum, his tenebroſa relu
Lumina, calfaciunt cor gelidumq; iecur. (cent
Inde volens munus te nobile vincere, cedat
Lutea, & vnguiculis ſint ea lecta tuis.

119. Cuminum. Κύμινον.

Vilis & iniußi campeſtria grana cumini
Vſta rimis, cultu mitia facta placent.

Hæc

Hæc ede, ventosi clamas si tormine ventris,
Et stomachum, & lumbos igne minori iuuant.
Pallida cui grata effigies, & buxea cordi,
Hæc simulata cohors relligiosa voret.
Illa remollitum subducere docta lapillum,
Vrinæ norunt rumpere posse fores.
Si tinea erodat, vel ros tua corda niualis,
Illa ede, rusticitas læsa probanda venit.

120. Fœniculum. Μάραθρον.

Semina si chymo exurunt hortensia duro
Fœniculi, & sicco non bene sana cibo.
Torridiora time syluestria, renibus ingens
Pharmacum, & vrinæ nobile curriculum.
Durius è lumbis sunt comminuentia saxum,
Sunt tumido hæc fœmori pabula fœmineo.
Ride infans. poterit reclusi munera lactis,
Si viridi hortense est, mox reuocare tibi.
Ride infans, molles, colubri experientia, ocellos
Seruari incolumes, hoc tibi posse, docet.
Subuersum & vento stomachũ extendente tumen-(tem
Aequat, in antiquis febribus esca potens.
Semine si redaperta vigent membra omnia, tota
Gloria radici non minor exhibita est.

121. Anisum. ἄνισον.

Pituitas Anisi grana exarentia pingues,
Igne pari iliacum soluere crediderim.

Si stomachus lumbi, gelidumq́; increuerit hepar,
Vesica intumeat, vulua, lien, femora.
Illa ede, & antiquo vel cor si caumate languet,
Præsenti, dices, auxiliantur ope. (*fallit*
Laus numerosa quidem hæc, minimi nec formula
Pectus, & hoc torpens guttur, & aluus amant.

122. Coriandrum. Κόριον ἢ κορίανον.

Ne crasso noceant oculis coriandra liquore,
Siccata huc veniant igne referta leui.
Hæc caput inuisa pressum caligine mensis
Optat summotis, hæc fluida aluus edat.
Dura parum, stomacho tamen optatissima nostro,
Hinc redolens, sicca est, nec putret assa caro.
Niliacis præstant si sint delecta sub hortis,
Plura odi, parca sunt mihi grata manu.
Sic mea demulcent ardentia corda, nec omnes
Nostra Venus numeros perdet inepta suos.

123. Sinapis. Σίνηπι.

Vane olitor lacrymas dabis, exarsura Sinapis
Cura tibi est, miserum pœna sequetur opus.
Phlegmata, mucosum vel si attenuata lienem,
In caput & febres ingeniosa potest.
Pellicere exanimem norit, si prouida vuluam
Soluat, & angustis imperet illa locis.
Inq́; venenatos fungos victura feratur,
Dira prius lacrymis vult maduisse tuis.

Papa-

124. Papauera. Μήκων.

Lurida Niliacis nigra exiccata sub hortis
Peßima, letheum quæ genuere opium.
Candida sint profugos latura papuera somnos,
Ni modò sint oculis noxia turgidulis.
Lenimen querulæ tußis, sistentia fluxus
Quosq;, sed in calidis commodiora focis.
Trita calescenti super inducenda podagræ,
Prosunt, insipidæ ni gula parcet aquæ.

125. Apium. Σέλινον κηπαῖον.
vulgo petroselinum.

Torrentis plures Apij seris inscie plantas
Villice, petrosum vix mea mensa capit.
Et nocuum hoc capiti, et stomacho minus vtile tar-
Lactucæ extremo, si placet, adde cibo. (do.
Cura caput nobis prior est, quē phlegmata vexant,
Splen, femur, aut renes, vel iecur, illud edat.

126. Lactuca. Θρίδαξ.

Caumate in ardentis stomachi lactuca niuale
Delicium & somni dulcis alumna veni.
Si modò sit mundus cultor non lota placebis.
Et prima, & grata est mensa secunda tua.
Gratior æstiuo es, dum Sirius æstuat, orbe,
Sed valeas, si vult gaudia nostra Venus,

127. Braßica, caulis. Κράμβη.

Iam veniat folio Chrysippica Braßica crispo,
Vel patulo & leni, vel glomerata comas.

Prima salutifera, & ventrem lenire parata,
Bullierit modico si tamen igne, placet.
Omnibus ardor inest, grauior tumet esca secundis.
Ne capiti noceant vina superba premunt,
Extumidam reserant vesicam, ægrumq́; lienem,
Hepar & obstrusum, fœmineumq́; femur.
Arida Socraticam pareret ni brassica bilem,
Iure erat in morbis omnibus illa satis.

128. Beta. Τεῦτλον.

Beta mala est stomacho, viridis vel nigra, niualis
Rore caput mundat, naribus hausta tuum.
Compar eat maluis, clysteri immixta dolores,
Quos tibi mansa facit, perdere Beta potest.

129. Spinachia.

Si leuioris edas Brumæ spinachia, primum
Eijce ius, succo & dilue amygdaleo.
Sic stomacho minus inuisa, & præcordia, & aluum
Mulcent, clamosis commoda pleuriacis.

130. Endiuia. Σέρις. Cicorea. Κιχώριον.

Frigida campestris minus est, & amarior, hepar
Intyba demulcent, bilis vtranq; timet.

131. Mentha. ἡδύοσμος.

Nauseat, ignitam & bene olentẽ carpere mentham
Vult stomachus, caput est triste, morare liber.

Obstruit

Obstruit illa femur Veneri tumefacta parumper
Grata licet, sperma hinc, lacúe coire nequit.

132. Ruta. πήγανον.

Singultus acidos pellat, gelidumq́; lienem,
Igne suo, vmbrosis optima ruta oculis.
Si femur hanc lasciuum odit, rabidumq́; venenum,
Discupit hanc neruus, cœliacusq́; dolens.

133. Capparis. Κάππαρις.

Soluitur ardenti torpescens flore palatum
Capparis, & folio, cumq́; liene iecur.

134. Borrago. Buglossa. Κίρσιον. Βούγλωσσον, vt quibusdam placet.

Si tibi Buglossa est succi & Borrago tepentis,
Lætus eris, siccum nec tibi pectus erit.

135. Melissa. Μελισσόφυλλον.

Cor mihi triste, gelu pectus, cerebrumq́; rigescit,
Singultit stomachus, grata Melissa veni.
Per te hilaris, redolens, & mundi corporis, aucto
Sumq́; calore potens, gratia magna tibi.

136. Asparagus. Ασπάραγος.

Quòd liber Asparagos habeas vix igne tepentes,
Quos tulit Adriacis cincta Rauenna vadis.
Quodq́; etiam incultis, duraq́; à cote reuulsis,
Qui magis exurant, plena culina tua est:
Hoc tibi ab excelso est, nō paruum munus, Vbaldo
Cui datur immotæ gloria prima rotæ.

Quàm

Quàm bene consuluit nobis? tibi nomen ab illo
Aeternum, addicta est vita, salusq; mihi.
Renibus hinc valeo, iecore, intumidoq; liene,
Ilia, nec mundum tergus, vt antè, dolent,
Si Venere hinc crucior, supra hoc mihi munus abun
Quod potuit salua relligione dedit. (de est.

137. Amaracus. Σάμψυχον. Maiorana.

Torrida si neruis, & amaracus apta cerebro,
Hanc sitiens semper, non minus optet hydrops.
Vrinæ, & tumidis reserat spiracula ventis,
Hanc cui sit matrix ægra puella colat.

138. Ad cœnam.

Cœna licet violæ, nec lilia nata culinæ,
Sunt tamen hæc mensæ cultus habenda meæ.
Huc rosa purpureo veniat decorata rubore,
Grata magis faciet fercula mixtus odor.

139. Serpyllum, Ἕρπυλλος.

Menstrua serpyllum, vesicæ pondera, tabem
Pectore ab infirmo subtrahit igne suo.

140. Mercurialis. Λινόζωστις.

Vsta parum vuluæ, duroq; innoxia ventri,
Fœmina seu mas sit, Mercurialis erit.
Maxima Mercurio laus est, fœmella puellam,
Mas puerum, Venus est quum sociata, dabit.

Saluia.

141. Saluia. ἐλελίσφακος.

Vix sicca est calido, stomachum & Cerebella iuuabit
Certa salus tremulis Saluia poplitibus.
Dentibus, vrinæ reclusæ, menstrua ducens
Saluia, & in fluidis ventribus apta satis.

142. Artemisia. ἀρτεμισία.

Est calida, & capitis frigenti in tormine siccans,
Prouide parthenidos cui modo nomen erat.
Regia iam facta est, menses reuocatq; secundas
Fœmineas, vuluæ sedula in obsequijs.

143. Rosmarinus. λιβανωτίς.

Dentibus, & gelido capiti, tumidisq; lacertis.
Et stomacho, ignita & Rosmaris aptus ope.

144. Betonica. Κέστρον.

Publica Bettonicæ, qua nulla operosior herba est
Gloria siccato grata tepore venit.
Cui dolet, aut laxum est corpus, cui vulnera mille,
Cui caput infirmum, cui iecur inualidum.
Cui stomachus, gelidusúe lien, cui lumina languẽt,
Quiq; lacessitis dentibus inuigilat.
Cui serpens, rabidusúe canis, vel dira venena
Officiunt, podagra qui dolet, aut chiragra.
Deniq; cui tumida est vesica, & venter obesus,
Cui gelida est febris, cui pituita nocet.
Delectam aprico geminorum in colle sub ortu
Carpat, & hanc, saluus si velit esse, bibat.

Bati-

145. Baticula. Κρῆθμον.

Si capiti & stomacho Batis arida grata tepore,
Siue sit hortensis, siue marina tibi.
Sic iecur, & lumbos, vesicæ aptißima, mulcet,
Inter regales vt sit habenda dapes.

146. Dracunculus. Δρακόντιον.

Ne vereare tuam si fortè dracunculus intret
Stulte liber cœnam, fercula amata feret.
Ignitum stomacho ægroto allatura teporem,
Vesicæ, & lumbis non minus apta meis.

147. Marrubium. Πράσιον.

Torrida iam veniant & amari praßia succi,
Splen tumet, & plenis renibus arcta via est.
Phlegma iecur, pectusq; replet, reuocanda puellis
Menstrua sunt, hæc ne surda sit auris amat.

148. Carduus hortensis. Σκόλυμος.

Carduus hortensis, cui spina est mollior arte,
Cui calor est modicus, cui tumidusq; liquor.
Et stomacho, & lumbis sapidus, si duxit olentem
Vrinam, os redolet, nec sapit ala caprum.
Hunc tibi ius præpingue coquat, præstantior inde (est
Ibit & in numeros sic Venus apta suos.

149. Absinthium. Ἀψίνθιον.

Terribilis perdant siccata absinthia succos,
His furere in stomachum docta, caputq; meum.

Nita-

Ni tamen hinc noceant, ſuaui mihi grata tepore,
Et ſtomacho, & tu ſis prouida poplitibus.
Hæc iecoris reſerant fibras, his renibus amplum eſt
Curriculum, hinc ſiccus nec ſitibundus hydrops,
Et tineæ & rapidi fugiant abſinthia vermes,
Tutari tunicas iam didicere meas.

150. Pimpinella.

Veſicæ lapides ſi pimpinella remollit,
Ignita eſt, iecori ſana, lienq; tibi.

151. Lupulus.

Si lupulum oblectant antra & nemoroſa ſalicta,
Hoc facit ingrato ſit ſatis vt Medico.
Frigidus, hinc bilem calidumq; arcere, cruorem
Eſt potus, hunc calida & febris anhela timet.
Gratia ſi magna eſt illi, tua noxia maior
Eſt medice, hoc ſanctum qui malè nolis olus.

152. Portulaca. ἀνδράχνη.

Cui rubor eſt ardens, dyſſenteriaq; laborat,
Purpureus curæ cui cruor eſt fluidus.
Cui nocuere ignes, frigentem hic peplion herbam
Deligat, hæc fluuio rore probanda venit.
Si ſapis, illa tuas norit rariſſima menſas,
Lumina cùm ſtomacho contemeraſſe poteſt.

153. Flos Sabuci. ἀκτῆς ἄνθος

Flos

Flos venit hortensi candens ab olente Sabuco,
Hic odor, hic cibus est, mensa, decorq; tibi.
Non leuis est stomacho, capiti sed amicior, hepar
Hunc amat, & frigens lumbus in obsonijs.

154. Anethum. ἄνηθον.

Ne tua odoratum conuiuia fallat anethum,
Igne tuis neruis, torminibusq; potens,
Inuisum est, moneo, stomacho, nec parcit ocellis,
Vbera ab hoc pleni munera lactis habent.

155. Sium. Σίον.

Cœna paludosis quod natum & crescat in vndis
Credideris gelido rore iuuare Sion.
Falleris, exustum est, vesicam & menstrua soluit,
Saxaq; de lumbis puluerulenta trahit.
Miraris? pluuio tantum hoc depascitur imbre,
Quicquid ab æthereis est potis hausit aquis.

156. Tribulus. Τρίβολος.

Tribule in vndosis si nate paludibus alges,
Cur tamen iratæ cornua frontis habes?
Secretas tutamur opes, sub cortice dulcis
Esca latet, dulce hoc nec nisi ab igne datur.
Et mihi ab æthereo numerosa potentia rore,
Me maris & cœli prouida cura fouet.
Languentes vereor fauces, me mandere lumbus
Discupit, vrina huic quum nocuit ue lapis.
Ex me mica iuuat, grauidas sed contrahit aluos,
Me miserum, mortis dos mea causa mihi.

157. Eru-

157. Eruca. Εὔζωμον.

Ignita in Venerem lentus Eruca priapos
Excitat, & trem ulis optima poplitibus.

158. Cepa. Κρόμμυον.

Quid tibi cum Hippolyto, liber aduersate paternis
Admonitis semper culpa? luenda tibi est.
Crudele admissum hoc, & detestabile munus,
Væ misero, in lacrymas te rapit assiduas.
Cepa tibi munus, caput inflatura lutoso
Igne & rore malo, iam spuere incipias.
Si stomacho obsequitur, clamosæ assuescere discant
Ora siti, obtusum hinc corruat ingenium.
Vesicæ & Veneri si grata, hæmorrhois inde
Effluit, ô magni muneris antidotum.
I, sine me in pœnas temerarie & improbe tantas,
Quàm vellem horridior, quæ rubra missa foret.
At bene co nsultum est vobis, tu rusticus oras
Munera, cepa datur, Saxeus exhibitor.

159. Ad librum.

Sæpe liber quòd te alloquar admirabitur Hospes,
Dic, licuit, cœna hæc ne mea surda foret.

160. Allia. Σκόροδα.

Si quod cœna sapis, minimum est, insulsa quid o-
Horrida cum exustis Allia verticibus? (ptas
Hæc graue olent, capiti nec conuenientia ocellis,
Pulmoni, & raucæ sint licet apta gulæ.

Hæc vt noris edas, quantas prorumpet in iras
Vesica, & venter depositurus onus.

161. Ascalonia. Ἀσκαλώνια.

Cœna mihi scitè est actum, Ascalonia tardè
Ieiunis veniunt destituenda coquis.
Illos calfaciant hebeti repleantq́; liquore,
Vtq́; minus noceant, illa recocta vorent.

162. Porrum. Πράσον.

Tabida cui curæ pulmonis membra, & anhelum
Pectus, eum porri torrida cœna vocet.
Cura mihi est stomachus, placidissima somnia dentes,
Bis licet elixum, non tamen illud edam,
Hoc colat ingratæ cui formæ cura colendæ,
Quiq́; nec astrictis renibus esse velit.
Munera non tanti Veneris pensantur, vt aluo
Postposita, irati tormina ventris amem.

163. Raphanus. Ῥαφανὶς & armoracia.
Ῥαφανὶς ἀγρία.

Hinc eat, aut raphanus postremo accumbat in orbe
Mensa magis sapida si sit onusta dape.
In caput, & dentes, limosoq́; igne in ocellos
Sæuit, & hinc stomachus nauseat assiduè.
Morchio eum colat, & fungi cui cura Nicander,
Quæq́; amat æternas fœmina pulchra comas.

164. Inula. Ἑλένιον.

Feruidæ contusis superinducenda lacertis,
Est inula in gelidis sedula torminibus.
Pectora, cor, lumbosq́; fouet si mansa cerebro
Est grauis, vrinam non malè grata ciet.

165. Rapum. Γογγύλη. Napus.
Βυνιάς.

Sunt calida & rigido gaudentia frigore rapa,
Humidus hinc illis, turgidulusq́; liquor.
Gloria Nursinis sitientes cedite Napi,
Educet ipse licet vos Amiternus ager.
Cùm sapiant Veneri magis, hæc si crassa & obesa,
Cœna ea postremo lenta sub orbe ferat.

166. Pastinaca. Σταφυλῖνος.

Si venit humescens culto Staphylinus ab horto,
Feruenti & sapido plena rubore sapit.
Ista licet stomachum vel bis decocta lacessat,
Et coitum inflato rore superba ciat.
Si coquus & pipere, & melliti munere mulsi
Condiat, & stomacho grata erit & Veneri.
Candida nec montana placet, cui lumbus & auctũ
Est femur, errantem cùm magis vrat, edat.

167. Tubera. ὕδνα aut Οἶδνα.

Terrea ferte aqueoq́; madentia tubera rore
Alba, famescentes sint nigra vestra coqui.
Vltima sint nostræ post pulmentaria cœnæ,
Mixta sit in nostris vt Venus ipsa iocis.

Si turgent, æquum est ventosa tonitrua & imbres
Hæc genuisse, piper, Chiaq; vina bibam.
Sic faciles stomacho sunt adducentia chymos,
Nec vesica tumet, nec dolet Iliacus.
Cui caput obtusum & triste est, mollesq; lacerti,
Exeat, his tantùm tubera cœna negat.

168. Ad cœnam.

Plura olera, & plures fructus, non omnia ferre,
Et pluri poteras esse referta dape.
Cœna satis sunt hæc, modò sint condita, vorator
Quærat in externis turgidus esse thoris.

169. De repletione.

Scinditur ex tumidum corpus, conuiua vorator
Desine iam, in patina cura diurna tibi est.
Crapula & ingluuies tibi mors erit, ilia, venter,
Et iecur, & renes, splenq;, caputq; dolent.
Si vix inspirans, si te vexante podagra
Et chiragra exclamas, culpa miselle tua est,
Desine iam, extremo famis aduersari furori,
Decedet & nocuum est, cedere velle gulæ.

170. De Quiete.

Si quando est optanda quies gratißima nautis,
Quum malè disiecti succubuere Notis:
Ita velim feßis consumpta aptißima cœna
Conuiuis veniat grata futura meis.
Et nos vela damus, rapiunt iam lintea serui,
Mergimur, & pleno nos ferit vnda lacu.

Brachia

Brachia iactantur nobis, consedimus omnes,
Quisq; suis transtris, Cuppa calixq; tonant.
Bacchantũ insurgit, clamorq; creberq; tumultus,
Cura salus cuiq; est, hic sibi quisq; vocat.
Tiphys ibi, hic vigil est pincerna, hos increpat, aures,
Inuigilate viri, mota flabella cient.
Intentus conuiua vorat, quassatus amicos
Nauta cupit portus, ocia pastus amat.
Vtq; nisi empta quies, lacerũ non naufragus optat
Remigium, vt dubias nauta retentet aquas,
Sic conuiua satur, cibus huic nec crastinus aptus,
Debita ni hesternum est concomitata quies.

171. De Accidentibus animi.

Si decet, & sancti rationem admittitis æqui,
Sancta manent animos gaudia læta suos.
Iam satur est venter, tumet hic, iacet ille supinus,
Iam properent risus, ira, timorq; abeant.
Nodosæ rerum causæ, & sublimia cedant
Naturæ ingenia, hæc non capit iste locus.
Sensibus addicta est nunc mens, sed sensibus extãt
Delitiæ, gaudent corda, iocosq; parant.
Gaudia sectentur: risus, dulcesq; cachinni,
Lusus, firma fides, spesq;, iocusq; salax.
Lætitia & risus reparant me, gaudia seruant
Incolumem, exanimant ira, metusq; graues.
Ridendum est hilares conuiuæ, amẽtia magna est,
Si finimus celeres accelerare rogos.

172. De Somno.

Deficiunt vigiles sensus, hebetantur ocelli,
Tertia iam absumpto præterit hora cibo.
Cæcuba præcipiunt somnos, caput annuit, ite
Conuiuæ, in solitos currite quisq; toros.
Naturæ hic bene feruet opus, bene cõcoquet hepar,
Venter & amplexu nobiliore cibum.
Lethæa est resupina quies, hinc omnia pallent
Membra, iecur, ren, nerui, ora, caput, stomachus.
Pronus quisq; cubet, dextra vel parte recumbat,
Mox leui lateris commoda somnus amat.
Somne nihil sine te bene possumus, optime somne.
Blanda ægris animis, corporibusq; quies.

173. De vigilia.

Surgite, ab oceano rapidus iam surgit Eous.
Auroræ roseum iam iubar ecce rubet.
Iam vigilate graues somno, vinoq; sepulti,
Septena in somnos est satis hora meos.
Longior obtundit cerebrum, torpedine sensus
Afficit, exacuet quem vigilata dies
Sic calor internus reuirescit, & aptius omni
Sorditie eiecta, membra vigore fouet.
Luce vigent operosæ artes, it miles in arma
Luce, gemunt fessi sub iuga luce boues.
Delia non noctu venatur, nocte quiescunt
Pulpita, sed luce est docta Minerua vigil,

Luceminax Pallas, vigilatæ quot bona lucis?
Corpora dij, sensus, Ingenium, Arsq; vigent.

174 De Inanitione.

Nunc vigiles socij ventres referemus auaros,
Perq; suos ductus iam resecata fluant.
Effluere illa petunt, neruus ni turgeat æger,
Ne putrent chymi, langueat & stomachus.
Hinc caput, & læsi renes, hinc febris anhela,
Hinc laterum dolor est, hinc calor emoritur.
Mox famis assuetus feruor cùm venerit, ite
Hospitem ad extremum, clausa culina mea est.
Nec stomachũ sinite, admoneo, feruescere inanem,
Bilis & ignita hinc febris obesse solet.
Sic malè sana ægrum vexant ieiunia corpus,
Languidius pleno quod velit esse cibo.

175. De Coitu.

Maxima iam veniant Erycinæ gaudia, proles
Expectata diu est, huc Hymenæe veni.
Te sine vana hominum spes omnis, gaudeat hæres
Quum Veneri annueris, tu modò blanda veni.
Per te nostra decens, & casta, & sancta voluptas,
Seruor & incolumis, si modò parca Venus.
Renibus extumidis hinc cura est, ira, furorq;,
Et metus omnis abest, hinc vigil audet amans.
Hinc validũ est corpus, crescit calor intimus, hinc
Sidereumq; caput, si modò parca Venus. (cor,

Delitiæ hinc dulces, hinc est amor ille proteruus,
Hinc Veneris puer est, tamq; cupitus Amor.
Sis modò castus Amor, Claudi si liquerit antrum
Mater, & est Marti dedita, culpa tua est.
Si lacer Hippolytus moritur, si proditur ingens
Ilium, & infausto sanguine mora rubent.
Si puer Idæus summo sis cura parenti,
Credidit hinc nocuos cùm minus esse toros.
Culpa tua est, fallit tua non satiata libido,
Pallet, & hinc moritur ni bene cautus amans.
Euolat exanguis subitus calor, ora, palatum,
Et malè olet stomachus, nec satis inde coquit.
Perditur, & misero nihil est quod prosit, abito,
Improbe, velle mori, non amor, immo furor.

176. De Balneo.

Balnea, ni corpus mundum est, aut intret obesum,
Et tumidum fieri, si tibi fortè velis.
Si modò sint mundæ, & lympha tibi suaue tepentis
Vtilia, in laxis noxia poplitibus.
Si gelida ingrederis, calor hinc internus abundat,
Musculos obduret, nec tibi Nerue nocet.
Sulphureum, aut salsum si sit tibi fortè, vel ære,
Aut cinere, aut ferro concomitante, caue.
Consule prudentem Medicæ prius artis alumnum,
Et prodesse potect, & nocuisse solet.

177. De frictione.

Si rogitas citius pinguescere lote, sequatur
Balnea, sitq́; leui frictio facta manu.
Sensibus illa fauet, calor hinc viget omnis, aluntur
Effœta hinc melius membra, caputq́; valet.
Quid non humanum ingenium sapit? ægra moueri
Corpora quum nequeunt, frictio prompta subest.

178. De aëre.

Corpora iam in motus properante purißimus Aër
Quæritur, hic venti nec malus erret odor.
Lucidus exortum ad solem gratißimus, absint
Stagna, putresq́; lacus, & malè quicquid olet.
Si Ioue vel tardo gelidus sit forsitan orbe,
Gratior est, nostra hinc membra calorq́; valent.
Si Venere aut Marte incaleat, lacera inde peribunt
Aßiduè humanis pabula corporibus.
Vndiq; diripimur, si spirant corda subintrat,
Hoc sine nil miseri corporis ora vorant.
Quas dabimus grates Aër tibi peßime, per te
Viuimus & morimur, gratia nulla tua est.

189. De Motu.

Pronis aßiduos ni fortè requiritis haustus,
Pharmaca, vel pillulæ nobilis antidotum.
Surgite iam lenti conuiuæ, corpora torpent
Vestra, petunt motus tempora certa suos.
Relliquiæ saturo resecatæ à ventre supersunt,
Sedulus has soluet, quum labor auctus erit.

Hic ſaliat, faciles alius decantet amores,
Curſitet iſte, leues torqueat ille pilas.
Quadrupedi inſideat ſpectabilis ille feroci,
Iſte leues ceruos, ille ſequatur apros.
Sic agite in valido dum creſcunt pectore vires,
Nec ſinito à feſſo vt corpore ſudor eat.
Naturæ hinc calor inuigilat, bene concoquit, om-
Effugiunt ſordes, & famis ardor adeſt. (nes
Segnities, torporq́; abeunt, medicina valebit,
Nominis eſt ſolo non mihi grata ſono.

180. Ad librum.

Quòd Venerem, Geniumq́; colas, Cererisq́; fre-
quentes
Sacra, putas forſan viuere poſſe Liber.
Falleris, & fugiet ratio te vana, proterua eſt,
Et Venus hæc nouit perdere, & ingluuies.

FINIS.

INDEX

INDEX EORVM, QVAE HOC LIBELLO CONTINENtur, vbi a, priorem: b, alteram chartæ faciem notat.

A.

B.

C.

Exerci-

Olera

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

Tempe-

FINIS.

FRANCOFVRTI AD MOENVM, EX OFFICINA HAEREDVM CHRISTIANI EGENOLphi, impenſis Adami Loniceri, Ioannis Cnipij Andronici ſecundi, Doctorum, & Pauli Steinmeyeri.

M. D. LXXXII.